

MAAHANMUUTTAJIEN OSALLISUUS

JYVÄSKYLÄSSÄ

Mikko Hautala

Yhteiskuntapolitiikan pro
gradu -tutkielma

Humanistis-
yhteiskuntatieteellinen
tiedekunta, Jyväskylän
Yliopisto

Syksy 2017

Tiivistelmä

MAAHANMUUTTAJIEN OSALLISUUS JYVÄSKYLÄSSÄ

Mikko Hautala

Yhteiskuntapolitiikan pro gradu -tutkielma

Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos

Jyväskylän yliopisto

Ohjaaja: Tiina Silvasti

Syky 2017

Sivumäärä: 76 sivua + 16 liitesivua

Tutkielman tarkoituksena on selvittää Jyväskylän monikulttuurisen työn kentällä toimivien henkilöiden antamia merkityksiä maahanmuuttajien osallisuudelle, sekä selvittää minkälaisin toimenpitein nämä toimijat pyrkivät maahanmuuttajien osallisuutta edistämään. Menetelmänä tutkielmassa on käytetty teemahaastattelujen pohjalta tehtyä sisällönanalyysia. Aineiston valossa maahanmuuttajien osallisuus on hyvin monimuotoinen ilmiö, johon liittyy tiiviisti ilmaistuna kuulumista ja tunne kuulumisesta erilaisiin sosiaalisiin piireihin itselle mieluisalla tavalla. Maahanmuuttajien osallisuutta edistävää toimintaa on tarjolla monessa eri muodossa, mutta suurimman osan osallisuutta edistävästä toiminnasta voi sanoa olevan vapaaehtoisuuteen perustuvaa kielen ja kulttuurin opetusta, jossa järjestöjen vapaaehtoistyöntekijöillä on suuri rooli. Tulokset osoittivat, että vaikka toimijoilla ei olisi ollut antaa kovin tarkkaa tai monipuolista kuvausta osallisuuden käsitteen sisällöstä, ilmiön monimuotoisuus tuli kuitenkin esiin järjestettävän toiminnan kautta ja maahanmuuttajien osallisuuden tiellä olevista esteistä ja haasteista keskusteltaessa.

Avainsanat: Osallisuus, maahanmuuttajat, kotouttaminen, kotoutuminen, monikulttuurisuus

SISÄLLYS

1 JOHDANTO	5
2 OSALLISUUS	7
2.1 Osallisuuden tutkimus	7
2.2 Maahanmuuttajien osallisuus	11
2.2.1 Hallinnollisissa asiakirjoissa	11
2.2.2 Lainsäädännössä	13
2.2.2 Jyväskylässä	14
3 MAAHANMUUTTAJAT JA KOTOUTTAMINEN	18
3.1 Maahanmuuttajat	18
3.1.1 Kuka on maahanmuuttaja?	18
3.1.2 Oleskeluluvat	20
3.1.3 Miksi maahanmuuttajia otetaan vastaan?	24
3.2 Kotouttaminen	27
3.2.1 Kotouttaminen Euroopassa	27
3.2.2 Kotouttaminen ja kotoutuminen Suomessa	28
4 AINEISTO JA MENETELMÄT	32
4.1 Tutkimuskysymykset	32
4.2 Aineisto	32
4.3 Menetelmät	34
4.3.1 Tutkimushaastattelu ja huomioita etiikasta	34

4.3.2 Miksi haastattelu?	.	.	.	37
4.3.3 Teemahaastattelu	.	.	.	38
4.3.4 Sisällönanalyysi ja sosiaalinen konstruktionismi	.	.	.	39
5 OSALLISUUS MONIKULTTUURISESSA TYÖSSÄ	.	.	.	42
5.1 Mitä on maahanmuuttajien osallisuus?	.	.	.	42
5.2 Miten edistää osallisuutta?	.	.	.	52
5.3 Yhteenveto: mitä saatiin selville?	.	.	.	62
6 JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINNAT	.	.	.	67
Lähteet	.	.	.	70
Liitteet	.	.	.	79

1 JOHDANTO

Maahanmuuttajat ja pakolaisuus olivat eräät kuumimmista puheenaiheista vuonna 2015 Suomessa ja muuallakin Euroopassa. Vuoden 2015 Suomeen saapui 32 476 turvapaikanhakijaa hakijamäärien ollessa muuten koko 2000-luvun ajan 1500 – 6000 välillä (Sisäministeriö b). Turvapaikanhakijoihin liittyviä epäilyksiä ja pelkoa ovat aiheuttaneet mm. mahdolliset ja toteutuneet terrori-iskut sekä maahantulijoiden mediassa saama näkyvä rooli muun muassa seksuaalirikollisuuteen liittyvässä uutisoinnissa. (Hallamaa 7.1.2015; HS 13.11.2015; Niemitalo, 24.11.2015). Suomen kansalaisten epäluuloisuus ja pelko tulijoita kohtaan ovat saaneet näkyvän muodon internetissä leviävänä rasistisena, mutta myös asiallisempaa maahanmuuttajavastaisena kirjoitteluna sekä suorana toimintana maahanmuuttajavastaisten mielenosoitusten ja vastaanottokeskuksiin kohdistuvan ilki-vallan muodossa. Tämän epävarmuuden keskellä itseäni on alkanut kiehtomaan, miten väestöryhmien välisiä jännitteitä voitaisiin purkaa tai miten niiden syntymistä jo pyritään estämään? Kysymys johdatti minut kotouttamisen kautta maahanmuuttajien osallisuuden jäljille. Osallisuuden käsite esiintyi monissa kotouttamista käsittelevissä hallinnollisissa asiakirjoissa, ja koska se ei tarkoittanut itselleni oikeastaan mitään, minua alkoi kiehtoa mitä osallisuus oikeastaan tarkoittaa maahanmuuttajien parissa työtä tekeville ihmisille?

Tässä pro gradu -työssä tarkastelen keräämäni haastatteluaineiston teoriaohjaavan sisäl-lönanalyysin perusteella sitä, miten Jyväskylän kaupungin monikulttuurista työtä tekevien yhdistysten, järjestöjen ja muiden toimijoiden työntekijät ja vapaaehtoiset käsittävät osal-lisuuden ja millä keinoin toimijat pyrkivät maahanmuuttajien osallisuutta edistämään. Tä-mä työ alkaa perehtymällä osallisuuteen käsitteenä ja ilmiönä aiemman tutkimuksen va- lossa. Toisessa luvussa tarkastelen myös maahanmuuttajien osallisuuden käsitettä erilai- sissa hallinnollisissa asiakirjoissa, sekä luon silmäyksen siihen, minkälaisia toimijoita Jyväskylästä monikulttuurisen työn kentältä löytyy.

Kolmannessa luvussa käyn läpi maahanmuuttajien joukkoa, ketä Suomessa asuvat maa- hanmuuttajat ovat ja millä perustein Suomeen saavutaan. Kappaleesta käy myös ilmi eri- laisia syitä, miksi Suomi ottaa maahantulijoita vastaan. Maahanmuuttajien jälkeen tarkas-

telen hieman kotouttamisen ja kotoutumisen käsitteitä, nousihan tutkimuksen aiheena oleva maahanmuuttajien osallisuuden käsite esiin kotouttamista koskevista asiakirjoista ja niistä käykin ilmi järjestöillä oleva suuri rooli sekä maahanmuuttajien kotouttamisessa että näiden osallisuuden edistämisessä. Luon myös silmäyksen kotouttamisen eri strategioihin ja merkityksiin Euroopassa ja Suomessa.

Neljännessä luvussa kerron tarkemmin tutkimuskysymyksistä, aineiston keräämisessä käytetystä haastattelusta, haastattelujen litteroimisesta ja analyysiin käytetystä sisällönanalyysistä, huomiota saa osakseen myös tutkimuksessa huomioidut eettiset näkökohdat. Viides luku esittelee, mitä aineistosta selvisi ja mikä on aineiston suhde aiempaan osallisuutta koskevaan tutkimukseen sekä kotouttamista ja osallisuutta koskeviin asiakirjoihin.

Lopulta kuudennessa luvussa kerron vielä tiiviisti analyysin tulokset, pohdin niiden valossa tutkimuskysymysten vastauksia ja monikulttuurista työtä yleensäkin ja mietin myös sitä, minkälaista tutkimusta oman työni perusteella voisi jatkossa lähteä tekemään. Reflektoin myös oman tutkimuksen tekoprosessia nostaten esiin joitakin tutkimukseeni liittyviä mahdollisia ongelmia.

2 OSALLISUUS

Tässä kappaleessa luodaan silmäys siihen, mitä osallisuus tarkoittaa nykyisen tutkimuksen valossa ja millä tavoin osallisuus esiintyy erilaisissa hallinnollisissa asiakirjoissa. Esittelen myös joitakin Jyväskylän monikulttuurisen työn toimijoita, joista osaa myös haastattelin tätä tutkimusta varten.

2.1 Osallisuuden tutkimus

Martti Siisiäinen (2010, 8) kirjoittaa osallistumisen ja osallistumattomuuden nousseen yhteiskunnalliseksi puheenaiheeksi viidentoista viime vuoden aikana ja etenkin viime vuonna. Osallistumisen ongelma liitetään Siisiäisen (2010, 8) mukaan huolestuneesta tahosta riippuen yleensä joihinkin erityisiin ”ongelmallisiin” ryhmiin, kuten nuoriin, syrjäytyneisiin, työttömiin, tai etnisiin vähemmistöihin ja osallistuminen nähdäänkin usein julkisessa keskustelussa keinona voimaannuttaa, aktivoida tai integroida nämä ryhmät osaksi yhteiskuntaa (Siisiäinen 2014, 29).

Osallistumisen erilaisia kenttiä löytyy muun muassa tieteen, taiteen, uskonnon, politiikan, paikallisen ja kansainvälisen eri tasoilta. Yksilöt kuuluvat erilaisiin sosiaalisiin piireihin, kuten valtioon, oppilaitokseen, yhdistykseen ja työpaikkaan, myös yhteiskuntaa muovaavat dynaamiset prosessit, kuten muoti, individualisaatio, eriarvoisuus, kilpailu ja riisto ovat erilaisia sosiaalisia muotoja. Yksilöillä voidaan ajatella olevan oma yhteiskuntansa piireihin kuulumisen, piireissä toimivien toisten yksilöiden ja toisien toimijoiden piireihin liittyvien suhteiden perusteella. Erilaisiin piireihin kuulumista voidaan kutsua yleiskäsitteellä osallisuus. (Siisiäinen 2010, 9 – 11).

Osallistumisen tärkeimmäksi motivoivaksi tekijäksi Siisiäinen (2010, 12 – 13) nostaa intressin, kiinnostuksen ottaa osaa jonkin kentän toimintaan. Siisiäisen (2010, 11) mukaan motivaatio osallistumiseen voi kummuta henkilöstä itsestään, tai motivoiva taikka intressoiva agentti voi olla jokin ulkopuolinen taho, kuten valtio, kirkko tai järjestö. Osallisuuden Siisiäinen (2010, 11) ehdottaa jakautuvan neljään alaluokkaan/ideaalityyppiin sen mukaan, onko toimija aktiivinen tai passiivinen, ja onko motivoiva agentti toimija itse voi jokin muu

taho. Hän myös jatkaa, etteivät alatyypit kuitenkaan esiinny juuri ikinä puhtaina, vaan aina jonkinlaisena sekatyypinä:

	Toimija: aktiivisuus	Toimija: passiivisuus
Intressoiva/motivoiva agentti: toimija	Osallistuminen	Mukautuva/suostuva osallisuus
Intressoiva/motivoiva agentti: muu taho	Aktivoiva osallistaminen	Pakottaminen/ holhoaminen

Taulukko 1: Osallisuuden eri tyypit (Siisiäinen 2010).

Leemann & Hämäläinen (2016) kirjoittavat osallisuuden esiintyvän yhteiskunnallisissa keskusteluissa usein (sosiaalisen) inklusion yhteydessä, joka puolestaan esiintyy eksklusion käsitteen vastaparina. Heidän mukaansa sosiaalinen osallisuus on tavoite itsessään sekä työkalu köyhyyden ja syrjäytymisen ehkäisyyn sekä oikeudenmukaisuuden ja tasa-arvon edistämiseen. Sosiaalisessa osallisuudessa keskeistä on ihmisten ohjaaminen yhteiskunnan reunoilta tai ulkopuolelta lähemmäksi sen palveluja (Leemann & Hämäläinen 2016). Sosiaali- ja terveydenhuollon kansallisessa kehittämissuunnitelmassa sosiaalinen osallisuus on kuvailtu jokaisen yhteiskunnan jäsenen mahdollisuudeksi ”terveyteen, koulutukseen, työhön, toimeentuloon, asuntoon ja sosiaalisiin suhteisiin” (Sosiaali- ja terveysministeriö 2012, 20). Osallisuudessa on siis kyse mahdollisuuksista ja resursseista yhteiskunnan toimintaan osallistumiseksi. Osallisuuden eri alueita ovat taloudellinen, poliittinen, sosiaalinen ja kulttuurinen toiminta sekä osallistumista instituutioihin, joilla merkitystä ihmisten hyvinvointiin (Leemann & Hämäläinen 2016).

Leemann & Hämäläinen (2016) lähestyvät osallisuuden käsitettä sosiaalisen osallisuuden lisäksi myös sosiaalipalvelujen asiakasosallisuuden näkökulmasta, jossa palvelujen käyttäjä on mukana suunnittelemassa käyttämiänsä palveluja. Asiakasosallisuus on sosiaalista osallisuutta, jossa asiakkaan mukanaolo varmistaa ja lisää asiakastyön asiakaslähtöisyyttä ja osallisuutta. Asiakasosallisuuden käsitteen Leemann & Hämäläinen (2016) jakavat *osallistumiseen* (participation) ja *osallisuuteen* (involvement). Osallisuuden kokemus on subjektiivinen, joten sen mittaaminen ja sisällön määrittely voivat olla vaikeita. Sekä osalli-

suuteen ja osallistumiseen liittyviä muita käsitteitä ovat voimaantuminen, sitoutuminen, yhteistoiminta, kumppanuus ja vaikuttaminen. (Leemann & Hämäläinen 2016).

Asiakasosallisuuden ulottuvuuksia ovat tiedollinen, suunnittelu-, päätös-, toiminta- ja arviointiosallisuus. Tieto-osallisuus edellyttää palvelulta asiakkaan kohtaamista, kuulemista ja hyväksymistä, suunnitteluosallisuus puolestaan edellyttää asiakkaan asiantuntemuksen tunnustamista sekä osallisuuden ja osallistumisen sallivat hallinnon rakenteet. Päätösosallisuudessa asiakas tekee päätöksen palveluista itselleen tai laajemmin myös muulle väestölle. Toimintaosallisuudessa osallisuus koetaan yhdessä muiden kanssa omassa elinympäristössä toimiessa, osallistumalla tai olemalla. Arviointiosallisuus tarkoittaa asiakaspalautteen kulkua päättäjillä ja tämän palautteen huomioimista. (Leemann & Hämäläinen 2016).

Leemann & Hämäläisen (2016) mukaan osallisuuden kokeminen on subjektiivista ja vaihtelee henkilöiden välillä. Henkilöiden samanlainen tilanne voi objektiivisesti katsottuna sisältää hyvin erilaisia kokemuksia osallisuudesta ja osallistumisesta. Ilmiön subjektiivisuus vaikeuttaa osallisuuden määrittelyä ja mittaamista. Sosiaalista osallisuutta voidaan edistää parantamalla palveluiden saatavuutta ja madaltamalla kynnyksiä niihin hakeutumiseen, eli pienentämällä kaikenlaisia esteitä ja vaikeuksia, jotka liittyvät toimintaan osallistumiseen. Erilaisia matalan kynnyksen palveluita ovat mm. etsivä nuorisotyö, perhekahvilat, vanhus-ten päivätoiminta ja maahanmuuttajien kotouttamispalvelut. Matalan kynnyksen palveluiden yleisiä ominaisuuksia ovat esimerkiksi maksuttomuus, niihin ei tarvitse lähetettä ja niissä voi asioida anonyymisti. Palveluissa pyritään myös asiakkaan arvostamiseen ja ilmiön ymmärtämiseen. (Leemann & Hämäläinen 2016).

Maahanmuuttajien kotouttamisohjelmien politiikkoja ja toimintaperiaatteita tutkineessa sosiaalityön lisensiaatin työssään Aira Kurtti (2010, 83) sivusi asiakasosallisuuden käsitettä tullessaan siihen johtopäätökseen, etteivät maahanmuuttajat itse osallistu kuntien kotouttamisohjelmien laatimiseen, tai he osallistuvat siihen hyvin vähän. Maahanmuuttajien tarpeet ja palvelut määrittelevät ohjelmien sisällöstä vastaavat virkamiehet. On jokseenkin kummallista, että Kurtin (2010, 83 – 84) mukaan näissä samoissa hänen tutkimissaan kotouttamisohjelmissa, joissa maahanmuuttajien näkökulmalle ja osallisuudelle ei annettu juurikaan tilaa, maahanmuuttajien psykosomaattisten ja sosiaalisten vaikeuksien todettiin johtuvan esimerkiksi osallisuuden ja vaikutusmahdollisuuksien puutteesta. Myös Minna

Intke-Herndandezin & Gunilla Holmin (2015) etnografiseen tutkimukseen pohjautuvassa artikkelissa päädyttiin asiakasosallisuuden suhteen samankaltaisiin havaintoihin. Kirjoittajat esittivät omien havaintojensa ja maahanmuuttajaäitien haastattelujen perusteella, että ainakaan kyseisellä kotouttamiskurssilla toiseutta tai maahanmuuttajien tietoa ja kokemusta ei arvostettu, vaan niitä pidettiin väärinä, ja ohjaajat pitivät kiinni omista etnosentristä näkemyksistään. Ohjaajat myös päättivät itse kurssilla käsiteltävistä teemoista asiakkaiden ollessa kuulijoiden ja vastaanottajien asemassa.

Maahanmuuttajien osallisuutta on selvitetty ja pyritty kehittämään valtakunnallisessa Osallisena Suomessa -hankkeessa, joka toteutettiin vuosina 2011 – 2013. Hankkeen oli tarkoitus tuottaa uusia ideoita ja toimintatapoja maahanmuuttajien kotouttamiseksi ja osallistamiseksi. Hanketta toteutettiin 29 kokeilukunnassa ja sen kohteena oli eri elämäntilanteissa olevia maahanmuuttajia: lapsia, nuoria, aikuisia ja ikääntyneitä. Hankkeet toteutettiin yhteistyössä muun muassa valtion, kuntien, TE-toimistojen, järjestöjen, työnantajien, koulujen ja monien muiden toimijoiden kesken. Hankkeessa kotouttamistyön kehittämisen kulmakiviksi nimettiin ”jatkuva ja tavoitteellinen ohjaus, poikkihallinnollinen ja moniammatillinen yhteistyö, koulutuksen jatkuvuus ja joustavuus sekä kotouttamistyötä tekevien henkilöiden ammattitaito” (TEM 2013, 9). (Osallisena Suomessa 2013, 5 – 7, 316 – 317; TEM 2013).

Eräs hankkeessa esiin nostetuista teemoista oli neuvolan, varhaiskasvatuksen ja esiopetuksen merkitys osallistamisessa. Ne ovat paikkoja joissa lapset oppivat kielen ja saavat tätä kautta perusvalmiudet koulu- ja työelämään. Suomen tai ruotsin kielen taito nostettiin merkittäväksi osallisuuteen vaikuttavaksi tekijäksi myös hankkeen arviointiraportissa. (Osallisena Suomessa 2013, 311 – 312; TEM 2013). Kokeiluhankkeiden satoa -tekstissä (Osallisena Suomessa 2013, 319) mainitaan myös kotivanhemmista, työmarkkinoille pyrkivistä ja ikääntyneistä puhumisen yhteydessä, että osallisuus on kaikille kuuluva hyvän elämän lähtökohta, ei vain pienen kriteerit täyttävän ryhmän etuoikeus. Kuopiossa seniori-ikäisten maahanmuuttajien kerrottiin kokeneen elämänlaadun kohenemista heidän osallistuttuaan erilaisiin koulutuksiin, joissa he oppivat tietoa suomalaisesta yhteiskunnasta sekä paikallisista palveluista ja tapahtumista.

Osallisena Suomessa -hankkeen havaintoihin kuului myös kotonaan lapsia hoivaavien kotouttamistoimien ulkopuolelle jääminen (TEM 2013, 88). Tällaisten vanhempien ja kotiäitien havaittiin jäävän kotouttamistoimien ulkopuolelle ja heidän kielitaitonsa saattoi olla riittämätön päivittäiseen asiointiin vielä vuosien maassaolon jälkeen, mikä on merkittävä uhka henkilön osallisuuden toteutumisen kannalta, sillä kielen osaaminen on erittäin tärkeä tekijä osallisuudessa. Ratkaisuksi ongelmaan hankkeessa löydettiin päivähoiton järjestäminen siten, että kotivanhemmat voivat käydä kotoutumiskoulutuksissa samalla kun lapset ovat joko kunnallisessa, yksityisen sektorin tai järjestöjen tarjoamassa päivähoitossa. (TEM 2013, 88; Lehtovaara 2016). Yksilöllisen kotoutumisen tuen menestystekijöiksi projekteissa paljastui ”toimijaverkoston moniammatillinen yhteistyö, riittävät resurssit 'etsivään työhön'; vertaistuki, ohjaus ja sosiaalinen tuki, kunnan eri palvelusektorien yhteistyö sekä järjestöjen kytkeminen kotoutumiskoulutukseen ja järjestöjen toimintaedellytysten pitkäaikainen kehittäminen” (TEM 2013, 99).

Lars Uggerhøj (2014, 291) nostaa hyvinvointivaltion esiin tärkeänä toimijana osallisuuden luomisessa ja syrjäytymisen ehkäisyssä. Hänen mukaansa hyvinvointipalvelut ovat monelle marginalisoituneelle henkilölle ainoa kosketus organisoituneeseen yhteiskuntaan. Näiden huomioiden yhteydessä esiintyi kuitenkin myös huoli ja kysymyksiä siitä, onko nyky päivän hyvinvointivaltio enää tarpeeksi vahva pitämään haavoittuvimpien ryhmien osallistumisesta vai ovatko uusliberalismi, finanssikriisit ja new public management -ajattelu heikentäneet eurooppalaisia, perinteisesti vahvoja hyvinvointivaltioita jo liikaa? Uggerhøj kysyy myös, onko valtiolla enää tavoitteena osallistaa heikompia ryhmiä, vai onko painopiste siirtynyt jo tuotteliaiden kansalaisten osallistamiseen? Lääkkeeksi kasvaviin marginalisointumisen ongelmiin ja osallisuuden tukemiseksi olisi tällä hetkellä tarjolla hyvinvointivaltion vahvistaminen. (Uggerhøj 2014, 291).

2.2 Maahanmuuttajien osallisuus

2.2.1 Hallinnollisissa asiakirjoissa

Osallisuuden käsite pysyy jokseenkin samanlaisena valtionhallinnosta aina Jyväskylän omaan kotouttamisohjelmaan saakka. Ensimmäisessä Valtion kotouttamisohjelmassa vuo-

sille 2012 – 2015 (TEM 2012, 26) osallisuudesta todetaan, että ”maahanmuuttajien täysimääräinen osallistuminen suomalaiseen yhteiskuntaan tarkoittaa osallisuutta kaikilla elämänalueilla: osallistumista uuden kotimaan poliittiseen, yhteiskunnalliseen, sosiaaliseen, taloudelliseen ja kulttuurielämään”. Osallisuuden toteutumisen kannalta ohjelman mukaan tärkeää on se, että maahanmuuttajien demokratiaoikeudet toteutuvat ja se, että maahanmuuttajat olisivat mukana kansalaisjärjestöjen toiminnassa. Järjestötoiminnan myötä maahanmuuttajien todetaan verkostoituvan ja kartuttavan sitä osaamista, jota yhteiskunnalliseen ja poliittiseen osallistumiseen tarvitaan. Myös uskonnollisten yhteisöjen todetaan tekevän tärkeää osallistamistyötä ja antavan arvokasta tukea maahanmuuttajille näiden yhteiskuntaan osalliseksi pääsyssä. Tärkeäksi mainitaan myös kulttuurin, taiteen, liikunnan ja nuorisopalvelujen rooli väestöryhmien välisen yhteistoiminnan ja sitä kautta osallisuuden mahdollistajana. (TEM 2012, 26 -28, 37).

Valtion kotouttamisohjelma vuosille 2016 – 2019 (tunnetaan myös nimellä VALKO II) määrittelee osallisuuden tunteena kuulumisesta suurempaan yhteiskunnalliseen kokonaisuuteen sekä haluna osallistua sen toimintaan sosiaalisesti, taloudellisesti ja/tai poliittisesti. Määritelmä oli hieman edellistä ohjelmaa suppeampia, mutta kuitenkin samankaltainen. Osallistamiseen liittyen ohjelmassa painotettiin arkisen kanssakäymisen ja avoimen vuorovaikutuksen tärkeyttä, jotta kaikki tuntisivat tunteensa tärkeäksi osaksi yhteiskuntaa. Ongelmina mainitaan matala kynnyks ennakkoluuloisten ja vihamielisten näkemysten esittämiseen sekä rasismi, jotka vaikuttavat kielteisesti maahanmuuttajien osallisuuden ja turvallisuuden tunteeseen. (Valtion kotouttamisohjelma vuosille 2016 – 2019 II, 36 – 37, 43).

Maahanmuuton tulevaisuus 2020 -strategia on samoilla linjoilla: ”kotoutuakseen maahanmuuttajan on voitava tuntea itsensä osaksi yhteiskuntaa sen eri osa-alueilla, esimerkiksi politiikassa, taloudessa, mediassa sekä sosiaalisessa ja kulttuurielämässä” (Sisäministeriö 2013, 18). Tärkeä rooli osallisuuden luomisessa annettiin kotimaisten kielten taidolle sekä kuntalaisuudelle ja demokratiaoikeuksien toteutumiselle. Strategia on sikäli merkityksellinen, että siinä mainitaan osallisuuden olevan kotoutumisen ehto ja se nostaa ainoana asiakirjana esille myös osallisuuden median parissa. Strategia korostaa myös järjestöjen roolia, todeten että osallistuminen niiden toimintaan auttaa maahanmuuttajia luomaan verkostoja sekä kartuttamaan taitoja, joita yhteiskunnallisessa elämässä vaadi-

taan. Merkittävää on lisäksi se, että strategia korostaa yhteiskunnallisen osallistumisen turvaamista myös työelämän ulkopuolisille maahanmuuttajille, jotka esimerkiksi ovat kotona hoivaamassa lapsiaan tai ovat jo ikäihmisiä. (Sisäministeriö 2013, 18, 21 – 22). Strategia nostaa myös esiin maahanmuuttajien usein arkielämässään kokemaan rasmin ja syrjinnän. Maahanmuuttajien kerrotaan kokevan Suomessa syrjintää esimerkiksi työhönotossa. Lisäksi heihin voi kohdistua syrjintää kerralla usealla eri perusteella, kuten etnisen taustan lisäksi myös iän tai vammaisuuden vuoksi (Sisäministeriö 2013, 22).

Jyväskylän monikulttuurisuusohjelma 2013 – 2016 (2013, 3) määrittelee osallisuuden seuraavalla tavalla: ”Osallisuus on laaja käsite, joka sisältää sekä tunteen kuulumisesta että osallistumisen johonkin yhteisöön”. Jyväskylän kaupungilla on käytössään myös erillinen osallisuusohjelma (Jyväskylän kaupungin osallisuusohjelma, s3), jossa osallisuus määriteltiin mukana olona ja kuulumisena jossain ryhmässä tai joukossa, osallistumisena ja yhdessä tekemisenä sekä hyvinvointimme vahvistajana. Huomionarvoista ohjelmassa kuitenkin oli, että maahanmuuttajat mainittiin ainoastaan päätöksentekoon vaikuttamisen yhteydessä kehittämissuhteissa maahanmuuttajaneuvoston perustamisesta. Muutoin ohjelmassa nimettiin monia eri toimijoita, kuten kyläyhdistyksiä, kansalaisraateja, lasten parlamentti, vanhus-, vammais- ja veteraaniasiainneuvostot ja vanhempaintoimikunnat. Tätä taustaa vasten on hieman erikoista, että maahanmuuttajat tuntuivat jäävän unohduksiin.

2.2.2 Lainsäädännössä

Maahanmuuttajien osallistamistoimintaa Suomessa ohjaa laki kotoutumisen edistämisestä (FINLEX 30.12.2010/1386). Kotoutumislain tarkoituksena on oman määritelmänsä mukaan edistää maahanmuuttajien kotoutumista ja osallistumista aktiivisina jäseninä suomalaisen yhteiskunnan toimintaan. Lainsäädännöllisiä perusteita osallistamiseen tuo myös rikoslaki (FINLEX 19.12.1889/39), joka mm. kieltää kansanryhmää kohtaan kiihottamisen sekä syrjinnän elinkeinotoiminnassa, ammatinharjoituksessa, virkaharjoituksessa ja yleisessä kokouksessa muunmuassa rodun, kansallisen tai etnisen alkuperän, ihonvärin, kielen ja perhesuhteiden mukaan (FINLEX 19.12.1889/39, luku 11§ 10 – 11). Kolmas lainsäädännöllinen syy löytyy yhdenvertaisuuslaista (FINLEX 30.12.2014/1325), jonka myötä viranomaisilla, koulutuksen järjestäjillä ja työnantajilla on omilla tahoillaan oltava yhdenvertai-

suutta edistäviä suunnitelmia (luku 2, § 5 – 7). Yhdenvertaisuuslaki kieltää myös henkilön tosiasiallisiin tai oletettuihin ominaisuuksiin perustuvan syrjinnän, välillisen syrjinnän ja häirinnän (luku 3, § 8, 10, 13 – 14).

2.2.3 Jyväskylässä

ETNO, Pirkanmaan ja Keski-Suomen alueellinen etnisten suhteiden neuvottelukunta

Etnisten suhteiden neuvottelukunta on valtioneuvoston asettama seitsemästä alueellisesta ETNOsta koostuva asiantuntijaelin. Alueelliset ETNOt toimivat ELY-keskusten johtamina, joilla on vastuu alueidensa maahanmuuttajien kotouttamisen suunnittelusta ja ohjauksesta. ETNON tehtäviä ovat etnisten väestöryhmien välisen suhteiden edistäminen, maahanmuuttopolitiikan ja lainsäädännön kehittämistyön asiantuntijaelimenä toimiminen, maahanmuuttajaryhmien järjestötoiminnan tukeminen, ja tiedottaminen maahanmuuttopolitiikasta, etnisestä yhdenvertaisuudesta tavoitteena ja etnisestä monimuotoisuudesta yhteiskunnan voimavarana. Lähtökohtana ETNOlla on toiminnassaan se, että maahanmuuttajat ovat sekä tervetullut että pysyvä suomalaisen yhteiskunnan osa. (ELY-keskus; ELY-keskus a).

Pirkanmaan ELY-keskus asetti Pirkanmaan ja Keski-Suomen ETNON ensimmäistä kertaa vuosille 2011 – 2015. Tuolloin alueellisen ETNON toimintasuunnitelman Jyväskylän jäsenien työnantajia taikka järjestöjä olivat Jyväskylän kaupungin maahanmuuttajapalvelut, Keski-Suomen monikulttuuristen yhdistys Wari ry, Jyväskylän Paremmiin Yhdessä ry, Länsi- ja Sisä-Suomen aluehallintovirasto sekä Keski-Suomen liitto. Suunnitelman mukaan ETNON tuli kokoontua alueellisesti kolmesti vuodessa. Uusi toimikunta on ELY-keskuksen uutisten mukaan (ELY-keskus 20.4.2016) asetettu, mutta uutisessa ei mainittu uuden ETNON jäsenistä kuin puheenjohtaja ja varapuheenjohtaja sekä näiden työnantajat/työpaikat, eikä uuden toimikunnan kokoonpanosta ole etsintöjeni perusteella julkisia asiakirjoja, eikä alueellisella ETNOlla myöskään ole uudempaa – ainakaan julkista – toimintasuunnitelmaa, josta jäsenet tai tavoitteet kävisivät ilmi. Kaikki viittaukset toimintasuunnitelmasta ohjaavat haun vuosien 2011 – 2013 toimintasuunnitelmaan, joka kattoi toiminnan vuoden 2015 loppuun saakka. Valtakunnallisen ETNON tai alueellisen ETNON facebook sivut ja

twitter-tili eivät julkaisuineen myöskään sisältäneet tietoa Pirkanmaan ja Keski-Suomen ETNON jäsenistä. (ELY-keskus 20.4.2016; ELY-keskus a).

Vaikuttamisen keinoikseen Pirkanmaan ja Keski-Suomen alueellinen ETNO listaa erilaisten tilaisuuksien järjestämisen, lausuntojen antamisen sekä erilaiset aloitteet, esitykset ja suositukset. Järjestön mukaan hyvät etniset suhteet koostuvat toimijoiden välisestä yhteisymmärryksestä, tiedosta ja luottamuksesta. Näitä tavoitteita pyritään edistämään vuoropuhelulla. Osallisuuden todetaan olevan perusta suomalaiselle demokraattiselle yhteiskunnalle ja maahanmuuttajien osallisuutta suomalaisessa järjestötoiminnassa tulee kehittää. Painopisteitä toimintaan nimettiin kolme, joista ensimmäinen kuului ”hyvien etnisten suhteiden edistäminen, rasismiin puuttuminen ja maahanmuuttajien osallistumisen edistäminen” (ELY-keskus a, 6). (ELY-keskus a).

KYT, Keski-Suomen Yhteisöjen Tuki

Keski-Suomen Yhteisöjen Tuki muodostuu kahdesta yhteisöstä, joista ensimmäinen, Keski-Suomen Yhteisöjen Tuki-osuuskunta aloitti toimintansa 1999 ja toinen, Keski-Suomen Yhteisöjen Tuki ry, aloitti toimintansa 2001. KYT kehittää kansalaistoimintaa ja sitä edustavia yhteisöjä. Yhdistys tarjoaa mm. tilitoimistopalveluja, ohjausta ja neuvontaa eri yhteisöille esim rahoituksen hankkimisessa, hankkeiden hallinnointi- ja arviointipalveluja, sekä avoimia kohtaamispaikkoja kansalaisille. Arvoinaan KYT:llä ovat mm. luotettavuus, tasa-arvo ja monikulttuurisuus. (KYT, KYT a).

KYT:n hallinnoimia, koordinoimia ja johtamia maahanmuuttajien osallisuuteen tai muuten maahanmuuttajien kotoutumisen edistämiseen liittyviä hankkeita ja projekteja ovat ja ovat olleet mm. Työkompassi I & II projektit (KYT b), joiden tavoitteena oli edistää maahanmuuttajien työllistymistä, *Mä oon mukana!* -hanke (KYT c), jossa 13 – 29 vuotiaiden monikulttuurisen taustan omaavia nuoria ja heidän vanhempiaan pyritään kohtaamaan, ja tukemaan heidän voimaantumistaan ja kiinnittymistään suomalaiseen yhteiskuntaan, *Yhteisöstä voimaa* -hanke (KYT d), jolla pyrittiin auttamaan ja tukemaan pakolaisperheitä näiden kotoutumisessa vertaistuen ja tukiperheiden avulla, sekä *Info-Gloria* -kehittämis-

hanke (KYT e), jonka tavoitteena on kehittää ja vakiinnuttaa matalan kynnyksen monikieliset neuvontapalvelut Keski-Suomeen.

Wari ry, monikulttuuristen yhdistysten kattoliitto

Keski-Suomen monikulttuuristen yhdistysten liitto Wari ry perustettiin vuonna 2008 ja omien sanojensa mukaan se edustaa kattavasti Jyväskylän seudun eri maahanmuuttajaryhmiä. Liiton pyrkimyksenä on edistää monikulttuuristen yhdistysten näkyvyyttä sekä lisätä yhteistyötä ja vuorovaikutusta eri jäsenyhdistysten, maahanmuuttoviranomaisten sekä muiden toimijoiden välillä. Liitto pyrkii myös edistämään kotoutumis- ja maahanmuuttopalveluiden kehittämistä, tukea jäsenyhdistysten toiminnan kehittymistä ja lisätä yhdistysten näkyvyyttä sekä edistää monikulttuurisuutta suomalaisessa yhteiskunnassa. (Wari ry).

Monikulttuurikeskus Gloria

Jyväskylässä toimiva monikulttuurikeskus Gloria on foorumi, jossa ihmiset ja kulttuurit kohtaavat ja jossa järjestetään toimintaa kaikille jyväskyläläisille. Gloria järjestää tapahtumia ja keskustelutilaisuuksia monikulttuurisuuden puolesta ja sen arvoja ja tavoitteita ovat mm. monikulttuurisuuden edistäminen, tasa-arvon tukeminen, suvaitsevaisuus, yhteisöllisyys ja kestävä kehitys. (Monikulttuurikeskus Gloria). Glorian tiloissa järjestetään erilaisia kursseja, tilaisuuksia ja näyttelyjä. Tapahtumat järjestetään ja koordinoidaan yhdessä kävijöiden, vapaaehtoisten ja yhteistyökumppaneiden kanssa. (Monikulttuurikeskus Gloria a).

Paremmiin Yhdessä -yhdistys

Paremmiin yhdessä ry on kristinuskon pohjalta toimiva kehitysyhteistyöjärjestö, joka tekee perheiden kotoutumista ja voimaannuttamista tukevaa työtä yhdessä viranomaisten ja kolmannen sektorin toimijoiden kanssa. Yhdistys pyrkii toimillaan edistämään lasten, nuorten ja perheiden hyvinvointia sekä sosiaalista ja yhteiskunnallista osallisuutta. (Pa-

remmin yhdessä). Tavoitteena yhdistyksellä on myös lisätä yhteisöllisyyttä ja sitä kautta ihmisten arkielämän hyvinvointia. Toiminnalla pyritään edistämään oikeudenmukaisuutta, rauhaa ja sovintoa sekä edistämään ihmisoikeuksia ja sukupuolten tasa-arvoa niin Suomessa kuin ulkomaillakin. (Paremmiin yhdessä a).

Yhdistyksen varsinaista toimintaa ovat Keski-Suomen maahanmuuttajien auttaminen suomalaiseseen yhteiskuntaan sopeutumisessa ja osallistumisessa samalla auttaen näitä säilyttämään oma kielensä sekä oman kulttuurinsa ”positiiviset” asiat. Toiminnan muotoja ovat muun muassa kielen tukiovetus, tukiverkostojen luominen, maahanmuuttajien ohjaaminen seurakunnan luokse, tapaamisten järjestäminen lapsiperheille ja suomalaisten tutustuttaminen erilaisiin kieliin, ihmisiin ja kulttuureihin. (Paremmiin yhdessä b).

Jyvälän setlementti

Jyvälän setlementti on yksityinen opisto, joka tarjoaa erilaisia kursseja ja opintoja asiakkaidensa toiveiden ja tarpeiden mukaan. Kansalaisopistolla on tarjota asiakkailleen mm. elämäntaitoja, kädentaitoja, musiikkia ja liikuntaa. Myös maahanmuuttajakoulutuksia löytyy. (Jyvälän setlementti).

Setlementin maahanmuuttajakoulutuksissa alle 30-vuotiaat vailla opiskelu- tai työpaikkaa olevat maahanmuuttajanuoret saavat opetus suomen kielestä ja kulttuurista. Ryhmät tukevat nuorten arjen hallintaa, tulevaisuuden suunnittelua sekä kulttuurin ja ympäristön tuntemusta. Lisäksi ryhmissä harjoitetaan kädentaitoja, liikuntaa, musiikkia ja tehdään tutustumiskäyntejä eri kohteisiin. (Jyvälän setlementti a).

3 MAAHANMUUTTAJAT JA KOTOUTTAMINEN

Tässä luvussa tarkastellaan, keitä Suomeen tulevat maahanmuuttajat oikein ovat, millä perusteella Suomeen saavutaan ja annetaan myös joitakin syitä, miksi maahantulijoita otetaan vastaan. Myös kotouttamisen ja kotoutumisen käsitteitä avataan, sillä tämän tutkimuksen aiheena oleva maahanmuuttajien osallisuus nousi esiin juurikin kotouttamista ja kotoutumista käsittelevistä teksteistä.

3.1 Maahanmuuttajat

Vaikka kotouttamistoimen palveluiden ja toimenpiteiden asiakkaista suuri osa on saapunut maahan pakolaisena, turvapaikanhakijana tai perheenyhdistämisen kautta, kotouttamislaki koskee kaikkia maahanmuuttajia ja koen näin ollen tarpeelliseksi kuvailla seuraavassa maahanmuuttajia koskevassa kappaleessa koko maahanmuuttajien joukkoa ja näiden maahantulon eri perusteita. (TEM 2013, 71; FINLEX 30.12 1386/2010). Tarkkaa tietoa kotouttamistoimien asiakasmäärästä tai maahantulon perusteista tämän maahanmuuttajista koostuvan asiakkaiden joukon sisällä ei myöskään ole, mikä on toinen syy siihen, että koen tarpeelliseksi kuvailla koko maahantulijoiden joukkoa.

3.1.1 Kuka on maahanmuuttaja?

Väestöliiton määritelmien mukaan maahanmuuttaja on henkilö, joka on muuttanut Suomeen ja aikoo asua maassamme pidemmän aikaa (Miettinen). Vuoden 2015 lopussa Suomessa asui syntyperänsä mukaan 339 925 ulkomaalaistaustaista henkilöä, mikä vastasi noin 6,2 prosenttia maan 5 487 000 asukkaasta. (Tilastokeskus 23.9.2016). Syntyperän lisäksi tai pikemminkin aiemmin maahanmuuttajia on pyritty tilastoimaan myös kansalaisuuden, kielen ja syntymämaan mukaan. Esimerkiksi ulkomaan kansalaisuus ei ole kuitenkaan ollut riittävä muuttuja kuvaamaan maahanmuuttajataustaista väestöä, sillä moni maahanmuuttaja hakee ja myös saa Suomen kansalaisuuden asuttuaan maassa pitemmän aikaa. Samoin myöskään kieli ei ole riittävä keino henkilön tilastointiin, sillä kansalaisuus ja puhuttu kieli eivät käy aina yhteen. (Tilastokeskus a).

Suomalaisia paluumuuttajia ei syntyperän vuoksi luokitella varsinaisiksi maahanmuuttajiksi, vaikka tällaiset henkilöt muodostavatkin vuosittain suurimman maahanmuuttajien ryhmän. Joskus kuulee myös puhuttavan maahanmuuttajataustaisista henkilöistä tai toisen polven maahanmuuttajista. He ovat Suomessa syntyneitä henkilöitä, joiden molemmat vanhemmat ovat kuitenkin alkujaan kotoisin muualta kuin Suomesta. Vanhempiensa syntyperän vuoksi heidä luokitellaan kuitenkin ulkomaalaistaustaisiksi. Toisen polven maahanmuuttajien osuus maamme syntyperältään maahanmuuttajien joukosta on 53 122 henkeä. (Rapo, 2011; Tilastokeskus a; Tilastokeskus 23.9.2016).

Ketä Suomeen muuttaa?

Vuonna 1990, jolloin syntyperä-luokitus ei vielä ollut käytössä tilastoissa, Suomessa asui 25 000 äidinkielenään vierasta kieltä, eli jotain muuta kuin suomea, ruotsia tai saamea puhuvaa henkilöä. Vuoden 2015 lopussa vieraskielisiä henkilöitä oli jo 330 000. (Tilastokeskus b, Tilastokeskus 25.3.2014). Maahanmuuttajien määrän kasvu on ollut kiihtyvää erityisesti kuuden viime vuoden aikana, jolloin maahanmuuttajia on saapunut maahan noin 20 000 henkeä vuodessa, lähestulkoon saman verran kuin mitä maahanmuuttajia alun perin oli tilastoinnin alussa vuonna 1990. (Liite 1). Näinä vuosina Suomen nettomuutto – maahanmuuttaneiden joukko, josta vähennetään maastamuuttaneiden joukko – on ollut noin 12 000 – 18 000 henkeä vuodessa. Nettomuutto on ollut Suomessa positiivista jo 90-luvulta alkaen. (Tilastokeskus c).

Maanosittain maahanmuuttajia määrää tarkasteltaessa suurin ryhmä ovat eurooppalaiset, joiden osuus kaikista maahanmuuttajista on 57 %. Toiseksi suurin ryhmä ovat aasialaistaustaiset 25 % osuudellaan ja kolmanneksi suurin ryhmä muodostuu afrikkalaistaustaisista henkilöistä, joiden osuus on 13 %. Lopun 5 % muodostavat maahanmuuttajat Pohjois- ja Etelä-Amerikasta sekä Oseaniasta. (Tilastokeskus 23.9.2016; Rapo, 2011).

Suurimmat vieraskielisten ryhmät maassamme ovat venäläiset 72 000 hengellä ja virolaiset 48 000 hengellä. 10 000 – 20 000 puhujan kieliä ovat myös somali, englanti, arabia, kurdi ja kiina. (Liite 2). Ikänsä puolesta maahanmuuttajat ovat kokonaisuutena valtaosin nuoria. Työikäisiä (15 – 64 vuotiaita) heistä on 76 % ja alle 15-vuotiaita 19 %. Kantaväes-

tön vastaavat luvut ovat 64 % ja 16,3 %. (Tilastokeskus 30.10.2015; Tilastokeskus a, Tilastokeskus e). Kokonaisuutena maahanmuuttaneiden sukupuolijakauma on hyvin tasainen, vaikkakin ryhmien sisäisiä eroja löytyy. Miehiä maahanmuuttajista on 50,9 % ja naisia puolestaan 49,1 %. (Tilastokeskus a).

3.1.2 Oleskeluluvat

Suomeen muutetaan ja saavutaan oleskelemaan vuosittain monista eri syistä. Maahanmuuttajat tarvitsevat oleskeluunsa luvan, jotka ovat luonteeltaan määräaikaisia tai pysyviä. Määräaikaiset luvat myönnetään joko tilapäisenä B-lupana, jolle myönnetään enintään yksi vuosi jatkoa kerrallaan, tai jatkuvana A-lupana, jolle myönnetään jatkoa enintään neljäksi vuodeksi kerrallaan. Jatkuvan neljä vuotta kestäneen oleskelun jälkeen henkilölle voidaan myöntää pysyvä P-luokan oleskelulupa. Ensimmäinen henkilölle myönnetty oleskelulupa on aina määräaikainen. (Maahanmuuttovirasto m).

Vuonna 2015 ensimmäinen oleskelulupa Suomessa myönnettiin 20 709 maahantulijalle ja rekisteröimättömiä oleskeluoikeuksia 9 887 EU-kansalaiselle. Kansalaisuuden puolestaan sai 8 281 hakijaa. Perusteita oleskeluluvulle olivat perhesiteet, opiskelu, työnteko, kansainvälinen suojelu, kiintiöpakolaisuus, paluumuutto sekä ”muut syyt”. Oleskelulupaa ei tarvita, mikäli maahantuliija aikoo viipyä Suomessa enintään 90 päivää. Pohjoismaiden kansalaiset ja EU-kansalaiset eivät tarvitse oleskelulupaa, passia tai viisumia tullessaan viettämään aikaa tai työskentelemään Suomeen, muilta vaaditaan kuitenkin viisumi. Sekä EU-kansalaisten että pohjoismaalaisen täytyy kuitenkin pyydettyä kyetä todistamaan henkilöllisyytensä. Oleskeluluvan hakijan täytyy myös aina myös sitä, että hakijalla on riittävästi varallisuutta/tuloja itsensä ja perheensä elättämiseen. (Maahanmuuttovirasto; maahanmuuttovirasto a; maahanmuuttovirasto d; Poliisi; Euroopan komissio; TEM a).

Perhesyyt

Perhesyistä oleskelulupa myönnettiin vuonna 2015 6036 maahantulijalle. Oleskeluluvan hakijalla täytyy olla Suomessa asuva perheenjäsen – perheenkokoaja – jonka kanssa aikaa

on tarkoitus viettää, mikäli hän haluaa saada oleskeluluvan perhesiteiden perusteella. Tällainen perheenkokoaja voi olla joko aviopuoliso, rekisteröity parisuhdekumppani, avopuoliso, alle 18-vuotiaan lapsen huoltaja, tai lapsi. EU-kansalaisen kohdalla perheenjäsenen kriteerit poikkeavat siten, että perheenkokoaja lapsi voi olla alle 21-vuotias tai samanikäinen aviopuolison lapsi, huollettavana oleva sukulainen ylenevässä polvessa tai aviopuolison huollettavana oleva sukulainen. Aviopuoliso on rinnastetaan henkilö, joka on asunut oleskeluluvan hakijan kanssa samassa taloudessa avioliiton kaltaisissa olosuhteissa sukupuolesta riippumatta, jos yhteiselo samassa taloudessa on jatkunut ainakin kaksi vuotta tai henkilöllä ja hänen kumppanillaan on yhteinen lapsi. (Maahanmuuttovirasto; Poliisi).

Opiskelu

Vuonna 2015 oleskelulupa myönnettiin opiskelun vuoksi 5869 henkilölle. Oleskeluluvan suhteen opiskeluun pätee samat säännöt kuin muuhunkin maassa oleskeluun, eli mikäli henkilö aikoo viipyä maassa alle 90 päivää hän ei tarvitse kuin viisumin ja jos hän on pohjoismaalainen tai EU-kansalainen viisumia ei tarvita ollenkaan. (Maahanmuuttovirasto, maahanmuuttovirasto b).

Työnteko

Työnteon vuoksi vuonna 2015 oleskeluluvan sai 5436 henkilöä. Työnteon suhteen maassaolon säännöt ovat tiukemmat kuin opiskellessa tai perhesyistä viipyessä. Yleispätevästi kaikki ulkomaalaiset työntekijät ja yrittäjät tarvitsevat Suomessa joko työntekijän oleskeluluvan tai elinkeinonharjoittajan oleskeluluvan. Poikkeuksia, joissa oleskelulupaa ei tarvita, liittyvät esimerkiksi kutsuvieraina maahan tullessiin urheilijoihin, valmentajiin, taiteilijoihin ja diplomaatteihin. Myöskään logistiikka- ja matkailualojen työntekijöiltä ei välttämättä vaadita lupaa, mikäli he ovat Suomessa vain kauttakulkumatalla pysähtymässä. Kaikkiin näihin poikkeuksiin pätee kumminkin enintään 90 päivän oleskelun sääntö ilman asiaankuuluvaa lupaa. (Maahanmuuttovirasto; maahanmuuttovirasto c; maahanmuuttovirasto e).

Tilapäisiä, tilastoissa näkymättömiä alle kolme kuukautta Suomessa viipyviä työntekijöitä muista EU-maista, Islannista, Norjasta, Liechtensteinista ja Sveitsistä arvioidaan yhteensä olevan Suomessa noin 50 000. Kolmen kuukauden maassa oleskelun jälkeen EU-kansalaisen täytyy rekisteröidä oma ja mahdollisten perheenjäsentensä oleskelu Suomessa. Vuonna 2011 maassaoleskeluoikeutensa rekisteröi noin 13 600 henkilöä noin 50 000 maassa työskentelevästä tai oleskelevasta EU-kansalaisesta. (Maahanmuuttovirasto n; Sisäministeriö 2013, 7).

Kansainvälinen suojelu

Kansainvälisen suojelun vuoksi Suomi otti vuonna 2015 vastaan 1628 turvapaikanhakijaa. Turvapaikka eli pakolaisasema myönnetään henkilölle, mikäli hän oleskelee kotimaansa tai asuinmaansa ulkopuolella siitä syystä, että hänen on syytä pelätä siellä vainoa ”alkuperänsä, uskontonsa, kansallisuutensa, tiettyyn yhteiskunnalliseen ryhmään kuulumisen tai poliittisen mielipiteensä vuoksi” (Maahanmuuttovirasto f). Henkilölle voidaan myöntää myös oleskelulupa toissijaisen suojelun perusteella, mikäli pakolaisaseman ehdot eivät täyty. Toissijaisen suojeluaseman lupa voidaan myöntää, mikäli henkilöä uhkaa hänen pysyvässä asuinmaassaan ”kuolemanrangaistus, teloitus, kidutus tai muu epäinhimillinen tai ihmisarvoa loukkaava kohtelu tai rangaistus” (Maahanmuuttovirasto f). Lupa voidaan myöntää myös siinä tapauksessa, jos luvan hakijan kotimaassa vallitsee vakavaa henkilökohtaista vaaraa aiheuttava aseellinen konflikti. (Maahanmuuttovirasto; Maahanmuuttovirasto f). Oleskelulupa voidaan myöntää myös henkilöille, jotka ovat joutuneet ihmiskaupan uhreiksi, henkilöille joita ei voida palauttaa kotimaahansa terveydellisistä syistä tai muiden yksilöllisten inhimillisten syiden vuoksi. (Maahanmuuttovirasto g).

Kiintiöpakolaiset

Kansainvälisestä suojelusta erillään Suomi ottaa vastaan vuosittain myös kiintiöpakolaisia. Kiintiöpakolaiset ovat pakolaisia, jotka ovat jättäneet pysyvän asuinmaansa, mutta eivät kuitenkaan voi asettua asumaan sinne minne aluksi lähtivät. Heidät voidaan ottaa kuitenkin uudelleensijoitettaviksi erillisessä pakolaiskiintiössä. Suomi on yksi maailman noin 25

kiintiöpakolaisia vastaanottavasta maasta ja vuodesta 2001 alkaen tällaisia pakolaisia on otettu vastaan 750 henkilöä vuodessa. Lisäksi eduskunta voi päättää mahdollisesta lisäkiintiöstä, niin kuin se tekikin vuosina 2014 ja 2015 Syyrian kriisin vuoksi. Suomen viranomaiset tekevät maahanmuuttoviraston johdolla ja YK:n pakolaisjärjestön asiakirjatietojen perusteella valinnan siitä, kenet Suomeen valitaan kiintiöpakolaisena. Vuonna 2015 1034 kiintiöpakolaista sai oleskeluluvan Suomeen. (Maahanmuuttovirasto, maahanmuuttovirasto h, maahanmuuttovirasto i).

Paluumuuttajat

Viimeisen oman oleskelulupa ryhmänsä muodostavat paluumuuttajat, joille myönnettiin 244 oleskelulupaa vuonna 2015. Paluumuuttajia ovat henkilöt, ”joilla on suomalaiset sukujuuret tai joilla on muuten läheiset suhteet Suomeen” (Maahanmuuttovirasto j). Paluumuuttajien oleskeluluvat jaetaan kahteen ryhmään: entisiin Suomen kansalaisiin sekä syntyperäisten suomalaisten jälkeläisiin. Toisen ryhmän muodostavat ”entisen Neuvostoliiton alueelta olevat henkilöt, jotka ovat kuuluneet Inkerin siirtoväkeen tai palvelleet Suomen armeijassa vuosina 1939 – 1945” (Maahanmuuttovirasto j). Entisten Suomen kansalaisten ei tarvitse olla syntyperäisiä suomalaisia, kunhan heillä on vain joskus aiemmin ollut Suomen kansalaisen asema. Heidän ei myöskään tarvitse muista oleskeluluvan hakijoista poiketen antaa selvitystä toimeentulostaan. (Maahanmuuttovirasto, maahanmuuttovirasto j, maahanmuuttovirasto k).

Muut syyt

Muista kuin edellä mainituista syistä oleskelulupa myönnettiin 462 hakijalle vuonna 2015. Muut syyt liittyvät usein jo aiemmin käsiteltyihin syihin, mutta ne eivät täyty lupahakemusten kaikkia mainittuja kriteerejä. Tällaisia syitä voivat olla mm. seurustelusuhde tai avioitumisaikominus Suomen kansalaisen kanssa tai Suomeen oleskeluluvan saaneen henkilön kanssa. (Maahanmuuttovirasto, maahanmuuttovirasto l).

Laiton maahanmuutto

Laittomat maahanmuuttajat ovat useasti laittomasti maassa olevat henkilöitä, jotka viranomaisen tavattuaan hakevat kansainvälistä suojelua. Turvapaikkaa haettuaan ja sen käsittelyn aikana henkilön maassaolo on täysin lain mukaista. Täysin ilman lupaa maassa oleskelevat eivät ole viranomaisten tiedossa ja siten he eivät ole lainkaan kotouttamistoimenpiteiden ja muiden maahanmuuttajille kuuluvien palvelujen piirissä. (Sisäministeriö). Laittomasti maassa oleskelevien määrästä ei ole tarkkaa tietoa, mutta poliisin laitonta maahanmuuttoa koskevan raportin mukaan (Poliisi 2015, 16) vuonna 2014 viranomaisten tietoon tuli 2933 tapausta, joissa maassa oleskeltiin ilman vaadittavia lupia.

Toinen laittomien maahanmuuttajien ryhmä ovat oleskelulupansa väärin perustein saaneet maahantulijat, joita kohdellaan kuin ketä tahansa muita oleskeluluvan omaavia, kunnes maahantulosääntöjen kiertäminen käy ilmi ja oleskelulupa peruutetaan. Maahantulosääntöjen kiertämisen paljastumiseen asti he ovat yhdessä muiden maahanmuuttajien tavoin oikeutettuja kaikkiin kotouttamistoimenpiteisiin ja muihinkin palveluihin. (Sisäministeriö). Väärin perustein oleskeluluvan saaneista maahanmuuttajien määrästä ei ole tarkkaa tietoa. Väärin perustein haetun oleskeluluvan peruuttaminen johtaa karkotuspäätökseen ja maahantulokieltoon sekä Suomeen että muihin Schengen-maihin. Vuonna 2015 Suomesta karkotettiin 279 maahanmuuttajaa, joista kolmasosa oli rikoksen tehneitä henkilöitä. Loput karkotukset liittyivät mm. toimeentuloon ja avioeroihin. (Yle 11.2.2016).

3.1.3 Miksi maahanmuuttajia otetaan vastaan?

Kansainväliset sopimukset ja lainsäädäntö

”Kansainväliset sopimukset ja kansallinen lainsäädäntö velvoittavat Suomen antamaan kansainvälistä suojelua sitä tarvitseville” (Sisäministeriö 2013, 6). Suomen perustuslain pykälän 9 mukaan jokaisella Suomen kansalaisella ja laillisesti maassa oleskelevalla ulkomalaisella on vapaus liikkua ja valita vapaasti asuinpaikkansa. Jokaisella on myös oikeus poistua maasta, paitsi jos henkilöä odottaa oikeudenkäynti, rangaistus tai asepalvelus. Ulkomaalaisia ei saa pykälän mukaan myöskään luovuttaa, siirtää tai karkottaa maahan, jossa

häntä odottaa kuolemanrangaistus tai muu ihmisarvoa loukkaava kohtelu. (FINLEX 1999/731).

1976 Suomi ratifioi osaltaan YK:n kansalaisoikeuksia ja poliittisia oikeuksia koskevan kansainvälisen yleissopimuksen, joskin joidenkin sopimuksen artiklat hyväksyttiin tietyin varauksin (FINLEX 8/1976). Artikla 12 hyväksyttiin kuitenkin sellaisenaan ja sen ensimmäisen kappaleen mukaan ”jokaisella laillisesti valtion alueella olevalla on oikeus liikkua siellä vapaasti ja valita asuinpaikkansa” (FINLEX 8/1976). Artiklan toisen kappaleen mukaan ”jokainen voi vapaasti lähteä mistä tahansa maasta, myös omastaan” (FINLEX 8/1976). Kolmas kappale puolestaan toteaa, ettei näitä vapauksia saa rajoittaa muutoin kuin valtiollisen turvallisuuden ja järjestyksen ollessa uhattuna ja tällöinkin ainoastaan lainsäädännön sallimissa puitteissa. Artiklan neljäs kappale toteaa vielä, ettei kenenkään oikeutta tulla takaisin omaan maahansa saa rajoittaa mielivaltaisin perustein. (FINLEX 8/1976).

Suomi on niin ikään ratifioinut myös YK:n yleissopimuksen lasten oikeuksista, joka liittyy tietyiltä osin etenkin kansainvälistä suojelua hakeviin maahanmuuttajiin. Sopimuksen 9. artiklan ensimmäisen kappaleen mukaan lasta ei saa erottaa vanhemmistaan muutoin kuin lapsen oman edun vuoksi ja tuolloinkin täytyy toimia lain sallimissa puitteissa. (FINLEX 60/1991). Sopimuksen 10 artiklan ensimmäinen kappale lisää, että lapsen tai vanhempien perheenyhdistämishakemukset, jotka koskevat maahan tuloa tai sieltä lähtöä, täytyy käsitellä mahdollisimman myönteisesti, humanisti ja kiireellisesti. Artiklan toinen kappale täydentää vielä, että sopimusvaltioiden on kunnioitettava lasten ja näiden vanhempien oikeutta lähteä mistä tahansa maasta ja saapua omaan maahansa. Näitä oikeuksia voidaan rajoittaa ainoastaan kansallisen turvallisuuden ja terveyden ollessa uhattuina ja menetelmien täytyy olla lainmukaisia. (FINLEX 60/1991).

Liikkumisen vapaus on lisäksi mainittu myös YK:n vuonna 1948 antamassa ihmisoikeusjulistuksessa, joka ei kuitenkaan ole laillisesti sitova kansainvälinen sopimus, vaan ainoastaan julistus. Siitä huolimatta ihmisoikeuksien yleismaailmallisuuden todetaan olevan perusta Suomen ihmisoikeuspolitiikassa sekä kaikessa Suomen YK-toiminnassa (YK).

YK-sopimusten lisäksi Suomi on Euroopan Unionin jäsenenä sitoutunut noudattamaan unionin lainsäädäntöä ja sopimuksia. Amsterdamin sopimus, joka on yksi Euroopan unionin perussopimuksista, allekirjoitettiin vuonna 1997 ja se astui voimaan 1999. 1997 senai-

kaiset unionin jäsenvaltiot allekirjoittivat sopimuksen, jonka nojalla Schengenin sopimus vapaasta liikkuvuudesta sisällytettiin osaksi Euroopan Unionin perussopimuksia. Schengenin sopimuksen rajatarkastusten asteittaisesta purkamisesta sopimusmaiden välillä Suomi oli allekirjoittanut osaltaan jo vuonna 1996. (EUR-Lex, 2.10.1997). Vaikka Schengen-sopimus on osa EU:n perussopimuksia, kaikki unionin maat eivät ole Schengen-maita eivätkä kaikki Schengen-maat ole EU-maita. Esimerkiksi Islanti on Schengen maa, mutta ei kuulu Euroopan unioniin. Iso-Britannia, joka sen sijaan kuuluu unioniin ei ole Schengen maa. EU-maita, joiden välillä vallitsee ihmisten vapaa liikkuvuus, on tätä nykyä 28 ja Schengen-maita puolestaan 26. (Tulli).

Euroopan Unionin sopimuksista liikkumisen vapauteen liittyy myös ihmisoikeussopimuksen neljännen pöytäkirjan toinen artikla, joka on lähestulkoon identtinen YK:n kansalaisoikeuksia ja poliittisia oikeuksia koskevan kansainvälisen yleissopimuksen kanssa. (FINLEX 8/1976; Euroopan ihmisoikeustuomioistuin). Samaisen pöytäkirjan neljäs artikla kieltää puolestaan ulkomaalaisten joukkokarkotuksen. Ihmisoikeussopimuksen seitsemäs pöytäkirja antaa yksittäisille henkilöille suojan mielivaltaisia karkotuksia vastaan, toteamalla että karkotetulla on oltava mahdollisuus esittää karkotuksensa vastaisia syitä, saada tapauksensa uudelleentutkituksi ja hänellä on oltava mahdollisuus tulla asianomaisen viranomaisen edustamaksi hänen määräämiensä tahojen edessä. (Euroopan ihmisoikeustuomioistuin).

Vastaus huoltosuhde-ongelmaan?

Maahanmuuttajien maahan ottamisen syyksi on esitetty mm. omavaraislaskelmaa ja väestöllistä huoltosuhdetta. Omavaraislaskelmalla tarkoitetaan ennustetta siitä, miten väestö kehittyisi, mikäli valtion rajat ”lukittaisiin” sekä maahanmuuttajien että maasta muuttajien osalta. Väestöllisellä huoltosuhteella puolestaan tarkoitetaan sitä, kuinka monta lasta ja eläkeläistä maassa on sataa työikäistä kohti. Omavaraislaskelman mukaan ilman kansainvälistä muuttoliikettä Suomen työikäisten määrä vähenisi 550 000 hengellä vuoteen 2050 mennessä ja huoltosuhde heikkenisi nykyisestä 57,1:stä 76 huollettavaan vuoteen 2060 mennessä. (Rapo, 2011; Tilastokeskus 30.10.2015).

Syynä tulevaisuudessa siintäville kriiseille on suomalaisten liian alhainen syntyvyys. Vuonna 2015 alle 15-vuotiaita oli Suomessa 882 000, mikä vastasi noin 16 % väestöstä. Ennusteiden mukaan nykyisellä syntyvyydellä (1,70 lasta naista kohti) vuoteen 2060 mennessä alle 15-vuotiaiden osuus laskee alle 14 prosentin (Tilastokeskus 30.10.2015). Syntyvyyden pysyessä ennallaan ja kuolleisuuden laskiessa seurauksena on heikentyvä huoltosuhde ja sen myötä sosiaali- ja terveysmenojen kasvu sekä niiden rahoittamiseen käytettävien verovarojen riittämättömyys (Rapo, 2011).

Pysyvää maahanmuuttoa pidetään ratkaisuna tai ainakin jonkinlaisena lääkkeenä Suomen väestön ikärakenteeseen, sillä ulkomailta tulijat ovat suurelta osin nuoria aikuisia, joista monet lisäksi perustavat perheen tovin maassa oleskeltuaan (Sisäministeriö 2013, 8). Pelkkä maahanmuuttajien maahan ottaminen ei toki ratkaise yksinään heikentyvän huoltosuhteen ongelmaa, vaan maahanmuuttajat pitäisi myös onnistua integroimaan osaksi yhteiskuntaa ja työelämää (Rapo, 2011). Koko Suomen väestöstä vuonna 2015 työttömiä oli 252 000 ja työikäisten työttömyysprosentti oli 9,4 %. Piilotyöttömiä - työttömiä jotka eivät etsi aktiivisesti työpaikkaa, mutta haluavat työllistyä - oli lisäksi 144 000 (Tilastokeskus, d). Maahanmuuttajien työttömyysprosentti tuoreimmassa tarkastelussa vuodelta 2013 oli puolestaan 25 % (Elinkeinoelämän Valtuuskunta 2015, 37). Maahanmuuton alueelliset vaikutukset huoltosuhteeseen ovat myöskin arvailujen varassa, sillä vieraskieliset työntekijät eivät jakaudu tasaisesti ympäri maata, vaan yli puolet heistä työllistyy pääkaupunkiseudulle Uudellemaalle. (Tilastokeskus 2.10.2015).

3.2 Kotouttaminen

3.2.1 Kotouttaminen Euroopassa

Maahanmuuttajien akkulturoitumisessa uuteen yhteiskuntaan on tunnistettu erilaisia strategioita: assimilaatio, integraatio, marginalisaatio ja segregatio (Saksela-Bergholm 2009, 21). Akkulturaatiolla itsellään tarkoitetaan niitä muutoksia, joita tapahtuu kun kulttuurillisesti erilaiset ihmiset, ryhmät ja etnisyydet kohtaavat (Gibson 2001). *Assimilaatiolla* tarkoitetaan etnisen ryhmän liittämistä osaksi yhteiskuntaa siten, että se hyväksyy yhteiskunnan sosio-ekonomiset normit. *Integraatio* puolestaan viittaa malliin, jossa vähemmis-

töryhmä mukautuu yhteiskunnan valtaosan normeihin ja arvoihin ja yhteiskunta puolestaan pyrkii muokkaamaan ja soveltamaan arvojaan ja normejaan niin, että vähemmistöjen tarpeet tulevat täytetyiksi. *Segregatio* on yhteiskunnan pyrkimyksiä liittää vähemmistöryhmän jäsen osaksi itseään, *separatio* viittaa (vähemmistö)ryhmän pyrkimykseen erottaa sen jäsen tai jäseniä yhteiskunnan valtaosan ulkopuolelle. *Marginalisatio* on ilmiö, jossa yksilö tai ryhmä ei kuulu yhteiskunnan valtaosaan tai omaan etniseen yhteisöön. (Saksela-Bergholm 2009, 21).

Pasi Saukkonen jakaa Euroopan integraatiopolitiikat kolmeen strategiaan ja mainitsee kunkin politiikkamallin vahvimman edustajan. Ensimmäinen (1.) strategioista on Ranskan edustama assimilaatio, eli sulauttamispolitiikka. Mallissa etnisiä vähemmistöjä ei tunnusteta ja maahanmuuttajien odotetaan sulautuvan täydellisesti ranskalaisuuteen. Toinen (2.) strategioista on Saksan edustama eriytetty malli, jossa maahanmuuttajia ei pidetä pysyvinä maahantulijoina, vaan näiden oletetaan tulevan maahan vain väliaikaisesti esimerkiksi töiden vuoksi, mistä johtuen heille annetaan lähes täydet sosiaaliset ja taloudelliset oikeudet, mutta ei poliittisia oikeuksia. Kolmas (3.) malleista on mm. Ruotsin edustama multikulturalismi, johon vahvasti liittyviä elementtejä ovat mm. yhteiskunnan jakautuminen erilaisiin etnisiin ja kulttuurisiin yhteisöihin sekä tämän ilmiön hyväksyminen ja erojen ylläpidon hyvänä asiana pitäminen. Mallissa julkisella vallalla katsotaan olevan velvollisuus edistää ja ylläpitää tätä monimuotoisuutta. Monikulttuurisuutta on perusteltu mm. sillä, että yhteisön täyden jäsenyyden on ajateltu tukevan yksilön kehitystä ja tukevan yhteiskuntaan kotoutumista. Monikulttuurisuutta pidetään usein myös itseisarvona. Viime vuosien aikana tilanne on kehittynyt siten, että alun perin mallien välillä olleet selkeät erot ovat pienentyneet ja mallit ovat lähellä toisiaan. Eurooppalaisessa vertailussa Suomen kotouttamisstrategia on lähellä multikulturalistista mallia. (Lautiola 2013, 15; Saukkonen 2013, 66 – 70).

3.2.2 Kotouttaminen ja kotoutuminen Suomessa

Kotouttaminen ja kotoutuminen otettiin käsitteinä käyttöön Suomessa 1990-luvulla ja ne mainittiin ensimmäisen kerran lainsäädännössä vuonna 1999 laissa maahanmuuttajien kotouttamisesta ja turvapaikanhakijoiden vastaanotosta, joka tunnetaan myös vakiintu-

neella säädösnimikkeellä kotouttamislaki. Merkitykseltään kotoutuminen on vastaa termiä ”integraatio”. Kotouttamisen yhteydessä puhutaan usein myös kaksisuuntaisesta kotoutumisesta, millä tarkoitetaan yhteiskunnan ja sen palvelujärjestelmien muuttamista uudet tulokkaat huomioiviksi sekä valtaväestön ja maahanmuuttajien kohtaamista. (FINLEX 493/1999; Lautiola 2013, 15; Saksela-Bergholm, 2009, 22).

Kotouttaminen on sitä viranomaisten työtä valtiolla ja kunnissa, jonka tarkoituksena on auttaa maahanmuuttajaa kotoutumaan eli sopeutumaan suomalaiseen yhteiskunnan o-maksumalla niitä tietoja, taitoja ja toimintatapoja, jotka auttavat tätä osallistumaan uuden kotimaansa arkeen aktiivisena toimijana. Kotouttamisen tavoitteita ovat maahanmuuttajien nopea ohjaaminen kohti työelämää ja tehdä heistä nopeasti ”omavaraisia” sekä lisätä heidän osallisuuttaan yhteiskunnassa. Täysi-ikäisille maahanmuuttajille kotoutumiskoulutusta järjestetään usein työvoimapolitiittisena koulutuksena, sekä luku- ja kirjoitustaidon opetuksena. Kotoutumiskoulutus voi tapahtua myös omaehtoisesti opiskelemalla ammattiopistossa, aikuislukiossa, kansalaisopistossa, ammattikorkeakoulussa tai yliopistossa. Maahanmuuttaja ja maahanmuuttajataustaisten lasten ja nuorten kotouttamiskoulutus on ensisijaisesti osallistumista samaan koulutukseen yhdessä muiden ikätovereidensa kanssa. Lisäksi heille on tarjolla myös kotimaisten kielten ja oman äidinkielen opetusta, oman uskonnon opetusta ja ammatilliseen sekä lukiokoulutukseen valmistavaa opetusta. Kotouttamistyön tärkeitä päämääriä on saada maahanmuuttajat tuntemaan olonsa tervetulleeksi osaksi yhteiskuntaa, edistää yhdenvertaisuutta, sekä edistää eri väestöryhmien välistä myönteistä vuorovaikutusta ja maahanmuuttajaryhmien osallisuutta. (Sisäministeriö a; FINLEX 30.12.2010/1386, §29; TEM 2013, 12 –15, 24 – 25, 71).

Kotouttamisella on useita tasoja, joista osa on päällekkäisiä. Ylin tasoista on valtakunnallinen taso, jonka ylimpänä koordinoivana elimenä toimii työ- ja elinkeinoministeriö, joka vastaa myös valtiollisen kotouttamissuunnitelman valmistelusta. Valtiollisen tason ja paikallisen tason väliin jääviä toimijoita ovat elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskukset, joiden vastuulla on työ- ja elinkeinoministeriön tavoin kotouttamisen kehittäminen omilla hallinnon alueillaan. Näissä samoissa tehtävissä ELY-keskusten kanssa toimivat myös aluehallintovirastot, sekä myös mahdolliset ELY-keskusten asettamat alueelliset maahanmuuttoasioiden toimikunnat. ELY-keskusten tehtävänä on myös tukea ja ohjata kuntia ja TE-toimistoja kotouttamisen edistämässä. (FINLEX. 30.12.2010/1386, § 34 – 35, 37 - 39).

Paikallisen tason toimijoita ovat kunnat, joiden vastuulla on kehittää, suunnitella ja seurata kotouttamista paikallistasolla. Kuntien tehtävänä on arvioida omat kotouttamistarpeensa – palvelut laatuineen ja sisältöineen – ja laatia kunnallinen tai kuntien yhteinen kotouttamisohjelma, jonka suunnittelussa on mukana myös muita toimijoita, kuten TE-toimisto, poliisi ja maahanmuuttajajärjestöt. Toimenpiteiden järjestämisestä, toimeenpanosta ja seurannasta vastaavat yhdessä kunta ja TE-toimisto. Kunnilla on siksi tärkeä rooli kotouttamisessa, että viime kädessä ne vastaavat maahanmuuttajien kotouttamisesta ja ne määrittelevät itse kaikki palvelut ja toimenpiteet, joita kotouttamisessa niiden alueella tarjotaan. (FINLEX 30.12.2010/1386, § 29 – 33).

Kotouttamisen alimman tason muodostavat maahanmuuttajat itse yksilöinä, joiden kanssa kunta ja TE-toimisto suunnittelevat henkilökohtaisen kotouttamissuunnitelman, joka ottaa huomioon maahanmuuttajan omat tavoitteet, kyvyt ja taidot. Mikäli tarvetta ilmenee, kotoutumissuunnitelma voidaan laatia myös kokonaisuudessaan maahanmuuttajaperheelle. Päätöksen maahanmuuttajan kotoutumissuunnitelman tarpeesta tekee joko kunta tai paikallinen TE-toimisto riippuen siitä, kumpi on arvioinut maahanmuuttajan kotouttamistoi-
mien tarpeen. Kotoutumissuunnitelma annetaan maahanmuuttajille, jotka ovat työttömiä työnhakijoita, saavat jotain muuta kuin tilapäistä toimeentulotukea, tai joilla muuten arvioidaan olevan tarvetta suunnitelmalle. Kotoutumissuunnitelma on annettava enintään kolmen vuoden kuluttua maahanmuuttajan ensimmäisestä oleskeluluvasta ja se on kestoltaan korkeintaan vuoden mittainen. Suunnitelman laatineen kunnan tai TE-toimiston tulee aktiivisesti ohjata maahanmuuttaja suunnitelman palveluihin ja maahanmuuttajan täytyy sitoutua noudattamaan suunnitelmaansa. (FINLEX 30.12.2010/1386, §9 – 13, 16 – 17).

Vaikka kotouttamisesta löytyykin siis moni eri hierarkioita ja toimijoita, täytyy silti pitää mielessä, että valtaosa kotoutumisesta tapahtuu valtiovallan järjestämien toimenpiteiden ulkopuolella arkielämässä esimerkiksi kouluissa tai muissa oppilaitoksissa, harrastusten parissa ja työpaikoilla. (Oosi, 28.9.2015).

Järjestöjen rooli

Järjestöillä on merkittävä rooli viranomaisten suorittamaa kotoutumista tukevassa työssä. Hannele Lautiola (2013, 65) kirjoittaakin selvityksessään järjestöjen ja viranomaisten yhteistyöstä kotouttamisessa, etteivät viranomaiset selviäisi kotouttamistehtävistään ilman järjestöjen tukea, sillä ”viranomaispalvelujen osuus on parhaimmillaankin vain kotouttamisen selkäranka”. Järjestöjen toteuttamassa kotouttamistyössä järjestöt määrittelevät itse asiakkaansa, tavoitteensa ja toimintatapansa. Yleisiä tavoitteita ovat kuitenkin suomen kielen arkikäytön opettaminen, maahanmuuttajien yhteiskunnallisen osallistumisen edistäminen, yleiseen asenneilmapiiriin vaikuttaminen ja kotouttamisen kaksisuuntaisuuden edistäminen sekä ruohonjuuritason tarpeiden tunnistaminen. Muita päämääriä voivat olla muun muassa jäsenten oman kulttuurin ja kielen säilyttäminen. (Lautiola 2013, 20, 26, 56). Lautiola (2013, 23 – 25) lajitteli selvityksessään viranomaisten ja järjestöjen yhteistyöstä näiden väliset suhteet viiteen eri luokkaan suhteen laadun mukaan: Omien tavoitteiden mukainen toiminta, täydentävä kumppanuus ja yhteistyö, palvelutuotanto, järjestö kriittisenä äänenä asiantuntijan roolissa, ja järjestö edunvalvojan roolissa.

Maahanmuuttajilla on ympäri Suomea myös lukuisia itse perustamia mm. kotoutumista ja osallisuutta edistäviä järjestöjä, joiden tarkoituksena on muun muassa edistää suhteita heidän oman ryhmänsä ja vastaanottavan yhteiskunnan välillä, sekä vahvistaa heidän oman etnisen yhteisönsä identiteettiä ja kulttuuria. Maahanmuuttajien omien järjestöjen kautta jäsenet saavat yleensä myös sosiaalisia suhteita ja edustusta paikallispolitiikassa. (Saksela-Bergholm 2009, 29, 32).

Suomalainen kotouttamispolitiikka ei ole vailla kritiikkiä. Pasi Saukkosen (2013, 92) mukaan suomalaisesta kotouttamispolitiikasta löytyy kaksi ongelmakohtaa. Koska valtiolla on kotouttamisessa vain ohjaava rooli ja kunnat päättävät loppujen lopuksi itse mitä ne tekevät, valtiovallalla ja suurimmilla kaupungeilla ei ole laajaa yhteisymmärrystä kotouttamisen periaatteista ja käytännöistä. Toisena suurena ongelmana on taloudellisten voimavarojen riittämättömyys, mistä johtuen kunnat eivät pysty aina suoriutumaan lakisääteisistä kotouttamisen velvollisuuksistaan, kuten esimerkiksi kielikurssien tarjoamisesta. Saukkonen (2013, 92) kirjoittaa kotouttamispolitiikan nojaavan liian paljon käytännön toteuttajien hyvään tahtoon ja toimeliaisuuteen.

4 AINEISTO JA MENETELMÄT

Tässä luvussa esitellään tutkimuskysymykset ja aineisto, tarkastellaan haastattelua aineiston keruun metodina sekä huomioidaan myös haastattelutilanteeseen ja kerätyn aineiston käsittelyyn liittyviä eettisiä näkökohtia. Pysin myös perustelemaan miksi päädyin käyttämään haastattelua ja kerron vielä hieman tarkemmin teemahaastattelusta haastattelun erityisenä muotona. Lopuksi kerron myös sisällönanalyysistä analyysityökaluna, minkä yhteydessä myös sosiaalinen konstruktivismi nousee esiin tieteenfilosofisena suuntauksena.

4.1 Tutkimuskysymykset

Työni tavoitteena on saada selville, minkälaista työtä monikulttuurista työtä tekevien järjestöjen ja muiden toimijoiden toteuttama maahanmuuttajien osallisuutta edistävä työ oikeastaan Jyväskylässä on? Millaiseen osallisuuteen kunkin toimijan työ suuntautuu ja millainen käsitys toimijoiden omilla työntekijöillä ja vapaaehtoistyöntekijöillä on maahanmuuttajien osallisuudesta? Toimijoiden toimintaa ja käsityksiä osallisuudesta voikin sitten tarkastella sitä taustaa vasten, mitä aiemmat tutkimukset ovat osallisuudesta selvittäneet ja mitä ovat olleet osallisuuden ”ylhäältä” annetut tavoitteet, suositukset ja määritelmät erilaisissa asiakirjoissa, kuten lakiteksteissä ja valtion kotouttamisohjelmissä.

Tutkimuskysymykseni ovat:

1: Minkälaisia merkityksiä Jyväskylän monikulttuurista työtä tekevien järjestöjen ja muiden toimijoiden työntekijät ja vapaaehtoiset antavat maahanmuuttajien osallisuudelle?

2: Minkälaista toimintaa monikulttuurista työtä tekevät järjestöt ja muut toimijat järjestävät pyrkiessään edistämään maahanmuuttajien osallisuutta Jyväskylässä?

4.2 Aineisto

Aineiston keruu alkoi osallisuuden käsitteeseen perehtymällä ja haastateltavan joukon tunnistamisesta. Lähdin liikkeelle kotouttamista ja osallisuutta koskeviin lakiteksteihin tutustumalla (FINLEX 1386/2010), minkä jälkeen perehdyin valtion omiin kotouttamisohjelmiin (Valtion kotouttamisohjelma – hallituksen painopisteet vuosille 2012 – 2015, Valtion kotouttamisohjelma vuosille 2016 - 2019) sekä muihin valtionhallinnon tason asiakirjoihin (Kotouttamisen kumppanuusohjelma, Valtioneuvoston periaatepäätös maahanmuuton tulevaisuus 2020-strategiasta). Seuraavan tason muodosti ELY-keskusten alaisuudessa toimiva alueellinen ETNO, eli Pirkanmaan ja Keski-Suomen alueen Etnisten suhteiden neuvottelukunta (Toimintasuunnitelma toimikaudelle 2011 – 2013, ulottui vuoteen 2015 saakka). Tämän jälkeen vuorossa oli Jyväskylän monikulttuurisuusohjelma 2013 – 2016 sekä Jyväskylän kaupungin osallisuusohjelma.

Viimeiseksi tarkastelin monikulttuurisuusohjelman maahanmuuttajien osallisuutta ja vaikuttamista koskevan kappaleen yhteydessä mainittujen toimijoiden, sekä alueellisen ETNO:n jäsenten ja varajäsenten taustalta löytyvien järjestöjen ja työnantajien toimintasuunnitelmia ja -ohjelmia, mikäli sellaisia oli. Alueellisen ETNO:n jäsenistön järjestöjä tarkastelin siksi, että Pirkanmaan ja Keski-Suomen alueen Etnisten suhteiden neuvottelukunta mainittiin Jyväskylän monikulttuurisuusohjelmassa erääksi osallisuudesta huolehtivaksi tahoksi. Tarkasteltaviksi toimijoiksi muodostui Jyväskylän monikulttuurisuusohjelman ja Pirkanmaan ja Keski-Suomen ETNO:n 2011 – 2013 toimintasuunnitelman pohjalta joukko, johon kuuluvat Monikulttuurikeskus Gloria, Keski-Suomen yhteisöjen tuki ry (KYT), Keski-Suomen monikulttuuristen yhdistys WARI ry, Jyväskylän evankelis-luterilainen seurakunta, Jyväskylän setlementti ja Jyväskylän kristillinen opisto. Muutama tarkasteltavista toimijoista päätyi mukaan yllä mainittujen järjestöjen työntekijöiden haastattelujen ja suositusten pohjalta sen sijaan, että olisin löytänyt heidän järjestönsä asiakirjojen seasta. Varsinaisen aineistoni muodostavat helmi – kesäkuussa itseni keräämät ja litteroimat haastattelut, jotka on kerätty kahdeksalta edellä mainittujen Jyväskylässä monikulttuurista työtä tekevien järjestöjen, yhdistysten ja muiden tahojen työntekijöiltä yksilöhaastatteluina.

Alueellisesti rajasin osallisuuden tarkastelun Jyväskylään. Koko Suomen kattavan alueen tarkastelu olisi ollut vaikea ehtiä toteuttamaan yhden pro gradu -työn aikana, varsinkin jos aineiston keruun metodina olisi toiminut haastattelu ja olisin työskennellyt yksin. Toki jos resursseja löytyisi enemmän, olisi varmasti mielenkiintoista selvittää, miten monella eri

tavalla järjestöt suorittavat monikulttuurista työtä maan eri osissa. Vaikka Jyväskylässä on varmasti monia omilla tavoilla osallisuutta edistäviä järjestöjä, rajasin oman aineistoni käsittelemään monikulttuurisuusohjelman osallisuus ja vaikuttaminen -kappaleessa mainittuja järjestöjä sen vuoksi, että oletin näiden järjestöjen painottavan osallisuutta kotouttamistoiminnassaan, koska Jyväskylän kaupunki oli ne erikseen kotouttamisohjelmassaan maininnut osallisuutta käsittelevän kappaleen yhteydessä.

Kohdistin tutkimuskysymykseni ja haastatteluni työntekijöihin ja vapaaehtoistyöntekijöihin siksi, että oletin yhteisen kielen löytyvän haastattelijan ja haastateltavien väliltä tällä tavalla helpommin kuin vaikkapa järjestöjen asiakkaina olevia maahanmuuttajia haastateltaessa. Ajallisesti osallisuutta edistävän toiminnan ja toimijoiden osallisuus-käsitysten tarkasteluni rajoittuu keväälle ja kesälle 2017 siitä syystä, että keräsin ja analysoin tuolloin haastatteluaineistoni.

Tallensin keräämäni haastattelut puhelimeni nauhurille ja siirsin ne sitten talteen tietokoneelle. Litteroin haastattelut kokonaisuudessaan ja sanatarkasti. Haastatteluille kertyi yhteensä mittaa 4 tuntia ja 26 minuuttia, haastatteluista lyhyin oli kestoltaan 18,5 minuuttia pitkä, pisin puolestaan 53 minuuttia pitkä. Litteroitua aineistoa haastatteluista kertyi yhteensä 80 sivua. Haastatteluissa minulla oli apunani haastattelurunko, joka sisälsi kysymyksiä haastattelun erilaisista teemoista sekä joukon erilaisia apukysymyksiä siltä varalta, että haastateltavat olisivat jääneet sanattomiksi joidenkin teemojen kohdalla (Liite 3).

Kahdeksasta haastateltavasta kuusi oli naisia ja kaksi miehiä. Iältään haastateltavat sijoituivat hieman pyöristäen ikähaarukan 25 – 75 välille, tarkempaa tietoa kunkin haastateltavan iästä ja siitä missä minkäkin ikäinen henkilö työskenteli en kerro haastateltavien yksityiseen suojan vuoksi. Mainittakoon kuitenkin vielä se, että näillä kahdeksalla haastateltavalla oli yhteensä ainakin 60 vuoden edestä kokemusta maahanmuuttajien kanssa työskentelystä. Lyhimpään heistä maahanmuuttajien parissa työskennelleellä oli kokemusta toiminnasta vuoden verran ja pisimpään työskennelleellä ainakin 17 vuotta.

4.3 Menetelmät

4.3.1 Tutkimushaastattelu ja huomioita etiikasta

Haastattelua voidaan luonnehtia kahden ihmisen väliseksi kieleen perustuvaksi vuorovaikutukseksi, jossa tutkija kysyy haastateltavalta tätä itseään koskevia asioita tehtävänä kerätä tietoa haastateltavan ajatuksista, käsityksistä ja kokemuksista. Kerättävät tiedot liittyvät jollain tapaa tutkijan käsittelemään tutkimusongelmaan ja haastattelut suunnitellaankin antamaan ongelmaa koskevaa tietoa. Koska haastattelussa ollaan suoraan kielellisessä vuorovaikutuksessa, tutkijalla on mahdollisuus suunnata tiedonhankintaa vielä itse haastattelutilanteessa. (Hirsjärvi & Hurme 2008, 34, 41, 43, 48).

Hirsjärven & Hurmeen (2008, 49) mukaan on tavanomaista nähdä haastatteluun osallistuvat yksilöt sanoman lähettäjänä ja vastaanottajana, vaikka tällainen lähestymistapa onkin hyvin individualistinen ja ohittaa liian helposti sosiaalisten yhteisöjen merkityksen ja yksilön siteet yhteisöihin. Näkemyseroja ja epäselvyyttä tutkijan ja haastateltavien välillä voi olla jo arkisista ilmauksista, sillä kielellinen valmius, kommunikaatiotyyli ja sanojen sivumerkitykset vaihtelevat eri ihmisillä. Tutkijalla on esimerkiksi käytössään oman maailmansa ajatukset ja sanasto, kun jostain tutkijan sosiaalisesta luokasta poikkeavalla on mahdollisesti käytössään toisenlainen ajatusmaailma ja sanasto. Merkityserojen ja vastausten ymmärtämisessä tutkijalla on apunaan haastattelutilanteessa ilmenevät ei-kielelliset vihjeet (Hirsjärvi & Hurme 2008, 34, 53).

Tutkimuksen kohteena haastattelussa on haastateltavan puheen sisältö, josta tutkija tekee havaintoja ja tulkintoja. Haastatteluun osallistuvat pyrkivät välittämään omaa suhdettaan maailmaan mielellisesti haastattelijan pyrkiessä selvittämään miten tutkittavan/tutkittavien merkitykset rakentuvat jonkin asiantilan tai objektin suhteen. Haastattelun aikana luodaan myös uusia ja yhteisiä merkityksiä ja haastatteluvastauksista heijastuukin läpi myös tutkijan läsnäolo ja tämän tapa kysellä asioita. (Hirsjärvi & Hurme 2008, 49, 52).

Haastattelussa tutkijan ja haastateltavan välillä täytyy vallita luottamus siitä, että kerättyjä tietoja käsitellään asiallisesti ja luottamuksellisesti. Luottamus on läsnä myös haastattelujen litteroinnissa, jolloin haastateltavan suulliset lausumat muutetaan kirjalliseen muotoon. Eettisiä kysymyksiä herää myös siitä, miten syvällisesti haastatteluja voidaan analysoida ja onko haastateltavalla tähän sananvaltaa. Tutkijalla itsellään on velvollisuus esittää niin varmaa ja todennettua tietoa kuin mahdollista sekä arvioida seurauksia, joita tutkimuksen raportoinnista voi koitua haastateltaville tai jotakin heitä koskevalle yhteisölle.

(Hirsjärvi & Hurme 2008, 20, 43). Omassa tutkimuksessani selvitin Tuomen & Sarajärven (2011, 131) tutkimusetiikkaan liittyvien näkökohtien pohjalta haastateltaville muun muassa kuka olen, mitä ovat tutkimukseni tavoitteet sekä mitä käyttämäni menetelmät ovat. Kerroin heille litterointiprosessista, mitä kerätylle tiedolle tehdään, kuka aineistoon pääsee käsiksi ja millä tavoin henkilöiden tiedot suojataan aineiston käsittelyn yhteydessä. Ennen haastattelua osallistujilta pyydettiin vielä lupa keskustelun nauhoittamiseen ja tiedotettiin mahdollisuudesta olla halutessaan vastaamatta kysymyksiin sekä mahdollisuudesta haastattelun keskeyttämiseen, mikäli ei jostain syystä halua jatkaa. Minun täytyi myös varmistaa, että haastatteluäänitteet sekä niiden litterointi säilötään asianmukaisella tavalla ja haastateltujen anonymiteetti on turvassa. Omalla vastuullani oli myös tutkielmani hyvien tieteellisten käytäntöjen seuraaminen, joihin kuuluvat muun muassa rehellisyys, luotettavuus, aiempien töiden tunnustaminen ja arvostaminen sekä tulosten asianmukainen ja tarkka raportointi (Tuomi & Sarajärvi 2011, 132 – 133).

Tallensin haastattelut aluksi puhelimen nauhurille, mistä siirsin ne sittemmin kannettavalle tietokoneella. Siirtämisen jälkeen nauhoitukset poistettiin puhelimelta. Kannettava tietokone oli suojattu salasanalla, joten kukaan asiaton henkilö ei ole päässyt tarkastelemaan ääninauhoja. Litteroinneista merkattiin ne kohdat, jotka saattaisivat paljastaa haastateltavan henkilöllisyyden, kuten nimi, ikä, työsuhteen kesto jonkin tietyn työnantajan palveluksessa, sekä aiemmat työnantajat. Mikäli tällainen merkattu kohta olisi päätynyt analyysin yhteydessä lainauksena työhön, tiedot olisi voinut muuttaa tai koko lainauksen jättää käyttämättä. Tähän ei kuitenkaan ilmennyt lainauksia valitessa tarvetta. Kunhan työ on arvosteltu ja aineistolle ei ole enää mitään tarkoitusta, haastattelut ja litteroinnit hävitetään.

Aineiston keräämisen menetelmänä haastattelun hyviä puolia – jotka katsoisin myös omaan tutkielmaani päteviksi – ovat muun muassa ihmisen näkeminen subjektina, jolla on mahdollisuus tuoda itseään koskevia asioita esiin vapaasti. Haastateltava on tutkimuksessa merkityksiä luova, aktiivinen osapuoli. Menetelmä on oiva myös silloin, kun tutkimuksen aiheena on vain vähän tutkittu alue ja vastausten suuntia on vaikea tietää etukäteen. Muita haastattelututkimuksen eduiksi laskettavia ominaisuuksia ovat esimerkiksi mahdollisuus selventää ja syventää vastauksia sekä haastateltavan puheen sijoittaminen laajempaan kontekstiin. (Hirsjärvi & Hurme 2008, 35).

Haittapuolina haastattelun käyttämisessä ovat haastattelijan kokemuksen ja taidon vaatimus, jotta tietoa saataisiin kerättyä joustavasti ja tilanteen vaatimusten mukaan. Haastattelijan tehtävään tulee myös kouluttautua. Haastattelun katsotaan myös sisältävän monia virhelähteitä, jotka aiheutuvat sekä haastattelijan että haastateltavien toiminnasta. Saatujen vastausten luotettavuutta voi heikentää esimerkiksi haastateltavan taipumus tai paineen tuntemus sosiaalisesti suotavien vastausten antamiseen. Hirsjärvi & Hurme (2008, 35) nostavat haastattelun ongelmana esiin myös sen, että haastatteluaineiston analysoinnin, tulkinnan ja raportoinnin suorittamiseen ei ole tarjolla valmiita malleja. Katsoisin kaikkien näiden mainittujen ongelmien olleen mahdollisia uhkia myös oman tutkimukseni aineiston keräämiseen ja analyysiin liittyen.

4.3.2 Miksi haastattelu?

Perustelen haastattelun käyttöä tämän tutkimuksen metodina sillä, että Jyväskylän Monikulttuurisuusohjelmassa ei mainittu kovin monia kaupungissa maahanmuuttajien osallisuuden parissa työskenteleviä toimijoita. Tämän pohjalta uskon pystyneeni haastattelemaan ihmisiä tutkimukseni kannalta olennaisista järjestöistä tai muista organisaatioista ilman kohtuutonta vaivaa.

Haastattelun hyviä puolia toisiin aineiston keruumenetelmiin, muun muassa kyselylomakkeisiin verrattuna, oli haastattelun ominaisuus motivoida haastateltavia lomakkeita paremmin. Haastattelun hyviin ominaisuuksiin lasketaan myös se, että se on lomaketta joustavampi tarjoten haastateltavalle mahdollisuuden kysymysten tulkintaan ja sallien täsmentämisen. (Hirsjärvi & Hurme 2008, 36).

Haastattelulomake olisi voinut olla vaihtoehto, mikäli tutkittavien järjestöjen joukko olisi ollut suurempi tai olisin halunnut saada useita vastauksia jokaisesta tutkimukseen valikoidusta järjestöstä tai organisaatiosta. Haastattelulomakkeiden huonoihin puoliin olisi kuitenkin kuulunut, että ihmiset ovat kyllästyneet luukuista putoaviin lomakkeisiin ja he saattavat myös pelätä, että niiden avulla kerätään tietoja vastaajien yksityiselämästä (Hirsjärvi & Hurme 2008, 35 – 37). Kyselylomakkeet eivät myöskään välttämättä olisi tavoittaneet vastausvaihtoehtoineen vastaajan maailmankuvan ja ajatusmaailman olennaisimpia

puolia. Haastattelun käyttöä puolsivat oman näkemykseni mukaan myös kustannuksiin ja aikaan liittyvät syyt. Lomakkeiden postittamiseen olisi kulunut aikaa ja rahaa, vastausten odottaminen ja muistutusten/pyyntöjen lähettäminen lomakkeiden täyttämistä ja palauttamisesta olisi mahdollisesti vaatinut myös oman aikansa. Ajankäytön kannalta kyselylomakkeella olisi ollut etunaan saatujen vastausten käsittelyn nopeus, sillä lomakkeiden antamia vastauksia ei olisi tarvinnut litteroida ja näin ollen ne olisi saatu verrattain nopeasti tilastolliseen analyysiin. (Hirsjärvi & Hurme 2008, 37).

Kolmas vaihtoehto aineiston keräämiseen olisi ollut havainnoida järjestöissä tehtävää työtä paikan päällä näiden tiloissa. Havainnointi olisi myös tarjonnut tilaisuuden tutkia työn kohteina olevia maahanmuuttajia, joiden kanssa yhteisen kielen löytäminen haastattelua varten olisi voinut osoittautua työlääksi. Hirsjärvi & Hurme (2008, 37 – 38) ovatkin kirjoittaneet, että kielellisten vaikeuksien ollessa esteenä havainnointi on haastattelua parempi tapa kerätä tietoa. Tässä tutkimuksessa tutkittava joukko on kuitenkin monikulttuurista työtä tekevät työntekijät ja vapaaehtoiset, mistä syystä haastattelu oli mielestäni perusteltu ratkaisu. Havainnoinnin käytön haittapuolena olisi ollut se, että menetelmä on haastava ja vaatii käyttäjältään huolellista koulutusta (Hirsjärvi & Hurme 2008, 38). Ongelmia havainnoinnissa tuottaisivat mm. mahdollinen yhtäaikaisten tapahtumien suuri määrä, jolloin kaikkia tutkittavan ilmiön piirteitä olisi mahdotonta rekisteröidä. Havainnointi on myös ajallisesti rajoittunut metodi, se tutkii vain nykyisyyttä eikä anna tietoa siitä, mitä menneisyydessä on tapahtunut. (Hirsjärvi & Hurme 2008, 38).

4.3.3 Teemahaastattelu

Oman tutkielmani aineiston keräämisen metodiksi valikoitui teemahaastattelu, laadullisen haastattelututkimuksen menetelmä, joka voidaan puolistrukturoituna sijoittaa suhteessa standardoituun lomakehaastatteluun ja strukturoimattomaan haastatteluun näiden välimaastoon. Puolistrukturoidussa haastattelussa jokin haastattelun näkökohdista on lyöty lukkoon, mutta kaikki eivät. Mikäli teemahaastattelu sijoitettaisiin strukturoitu-strukturoimaton haastattelu -janalle, se sijoittuisi enemmän strukturoimattoman haastattelun puolelle, koska haastattelun aihepiirit eli teema-alueet ovat kaikille samat. Sirkka Hirsjärvi ja Helena Hurme kirjoittavat Tutkimushaastattelu (2008, 48) -teoksessaan teemahaastatte-

lun poikkeavan strukturoidun lomakehaastattelun tarkoista kysymysten muodoista ja järjestyksestä jatkaen, ettei teemahaastattelu myöskään ole muodoltaan täysin vapaa syvähaastattelun tapaan. Teemahaastattelu on menetelmänä kvalitatiivinen, mutta sen antamien tulosten perusteella pystytään tekemään edelleen myös kvantitatiivista analyysia. (Hirsjärvi & Hurme 2008, 43 – 44, 47 – 48).

Hirsjärven & Hurmeen (2008, 47 – 48) mukaan teemahaastattelu menetelmänä lähtee siitä oletuksesta, että sillä voidaan tutkia kaikkia henkilön kokemuksia, ajatuksia, uskomuksia ja tunteita. Menetelmänä teemahaastattelun eduksi lasketaan se, että keskustelun edessä teemojen varassa haastattelu vapautuu tutkijan näkökulmasta ja haastateltavan ääni tulee kuuluviin. Teemahaastattelussa keskustelu kohdennetaan tiettyihin teemoihin, eli tutkittavan ilmiön osa-alueisiin, jotka hahmottuvat tutkijalle sitä mukaa kun hän perehtyy aiempaan aihetta koskevaan teoriaan ja tutkimukseen. Teemat edustavat tutkittavan ilmiön spesifejä alaluokkia ja haastattelu etenee näiden teemojen puitteissa sen sijaan, että sitä ohjaisivat esimerkiksi yksittäiset kysymykset. Haastattelutilanteessa teema-alueiden sisältö tarkentuu kysymyksillä, joiden esittämiseen myös haastateltava osallistuu. Teemojen tulee olla riittävän väljiä, jotta tutkittavan ilmiön moninaisuus paljastuisi mahdollisimman hyvin. (Hirsjärvi & Hurme 2008, 66 – 67).

4.3.4 Sisällönanalyysi ja sosiaalinen konstruktioismi

Sisällönanalyysi on laadullisen tutkimuksen perusanalyysimenetelmä. Sisällönanalyysi on tekstianalyysia, jossa tekstistä etsitään merkityksiä. Tätä dokumentin sisältöä pyritään siten kuvailemaan sanallisesti. Tutkimuksessa aineistosta paljastuu usein kiinnostavia piirteitä, joita tutkija ei ole osannut ajatella. Yhtä tutkimusta varten aineistosta valitaan kuitenkin vain yksi tarkkaan rajattu, kapea ilmiö, josta pyritään aineiston puitteissa kertomaan niin paljon kuin mahdollista. Tämä tarkennettu ilmiö käy ilmi tutkimusongelmasta tai tutkimustehtävästä. (Tuomi & Sarajärvi 2011, 91 – 92, 105 – 106).

Kun on päätetty mikä aineistossa on kiinnostavaa, nämä osat koodataan eli jäsennellään ja eritellään tutkijan itse parhaaksi näkemällä tavalla alakategorioiksi. Aineiston tarkan erittelyn jälkeen nämä eritellyt osat yhdistetään uudelleen yläkategorioiksi, luokiksi tai tee-

moiksi, jotain tiettyjä teemoja kuvaavien erilaisten näkemysten mukaan, minkä jälkeen on mahdollista vertailla teemojen esiintymistä aineistossa. (Tuomi & Sarajärvi 2011, 92 – 93, 101). Oma tutkielmani tukeutuu sisällönanalyysissä sosiaalisen konstruktionismin tutkimusperinteeseen, jolla on juurensa 1960 – 70 -luvuilla tapahtuneessa kielellisessä käännteessä, jolloin alettiin ajattelemaan kielen rakentavan keskeisesti sosiaalista todellisuutta. (KvaliMOTV).

Sosiaalinen konstruktionismi on tieteenfilosofian suuntaus, jonka mukaan tieto, ilmiöt, sosiaalinen todellisuus ja sen rakenteet muodostuvat tai rakentuvat sosiaalisessa, kielellisessä vuorovaikutuksessa. Käytettäessä sosiaalista konstruktionismia tutkimuksen kohteena on siis kieli, joka suuntauksen mukaan on suhteellista, sidonnainen käyttäjiinsä ja tilanteisiin, sekä seurauksia tuottava että sosiaalisen elämämme kannalta merkityksellinen tekijä. Kielellinen vuorovaikutus rakentaa todellisuutta, tai pikemminkin erilaisia selitystapoja ja kertomuksia siitä, mitä totuus on. Myös omassa tutkielmassani sisällönanalyysin huomio on kiinnittynyt informanttien käyttämään kieleen, joka kertoo heidän todellisuudestaan ja asioille antamistaan merkityksistä, tässä tapauksessa maahanmuuttajien osallisuudesta. (JYU, KvaliMOTV).

Oman työni sisällönanalyysi alkoi aineiston läpiluvulla ja haastateltavilta saamieni vastausten karkeasta rajaamisesta erilaisiin kategorioihin sen mukaan mistä haastateltavat milloinkin puhuivat. Aineiston toisen läpiluvun aikana nämä kategoriat täsmentyivät eritellesäni vastausten sisältöjä tarkemmin ja vertailllessani minkälaisia tyyppittelyjä olin ensimmäisen kierroksen aikana luonut. Samalla myös yhdistelin sekä yhdenmukaistin toisiaan lähellä olevia kategorioita. Aluksi aineistosta löytyi siis suuremmat kokonaisuudet ja koodit alkoivat löytyä sitten näiden kokonaisuuksien sisältä.

Vastausten perusteella erilaisia kategorioita löytyi kaikkiaan 16, joista 12 sisälsi tutkimuskysymysteni kannalta kiinnostavaa tietoa: (2) organisaation tiedot, (3) toiminta, (4) yhteistyö ja verkostot, (5) asiakkaat, (6) ohjeet, (7) kaksisuuntaisuus, (10) osallisuus, (11) asiakasosallisuus, (12) osallisuuden edellytyksiä, (13) tiedotus ja markkinointi, (14) toiminnan haasteet ja (15) osallisuuden haasteet. Analyysin ulkopuolelle jäivät kategoriat (1) haastateltavan tiedot, (8) arvot ja motiivit, (9) työntekijän ominaisuuksista ja (16) rahoitus.

Kahdestatoista analyysin kannalta kiinnostavasta aihealueesta löytyi lopulta 300 erilaista koodia, joista kokosin sisällöllisesti 104 toisiaan lähellä olevaa koodiryppästä tai koodikimp-pua, joita tarkastelen lähemmin seuraavassa luvussa. Koodeista 195 olivat sellaisia, jotka esiintyivät vain jonkin yhden haastateltavan vastauksissa. Kuvat kooditaulukosta, jossa näkyvät myös koodit maininneet haastateltavat, koodeista kootut ryppäät ja koodiryppäissä esiintyvät haastateltavat löytyvät liitteenä työn lopusta (Liite 4).

Tutkielmani sisällönanalyysi on suoritettu teoriaohjaavasti. Teoriaohjaavassa sisällönanalyysissä on kytkentöjä teoriaan, mutta nämä kytkennät eivät pohjautu suoraan teoriaan tai teoria voi olla apuna analyysin etenemisessä (Tuomi & Sarajärvi 2011, 96 - 97). Tuomen & Sarajärven (2011, 95 – 96) mukaan teoriaohjaavan analyysin analyysiyksiköt valikoituvat aineistosta tutkimuksen tarkoituksen mukaisesti, mutta aikaisempi tieto ohjaa tai auttaa analyysia. Tiina Silvasti (2014, 43 – 44) kirjoittaa teoriaohjaavan eli abduktiivisen sisällönanalyysin lähtökohtana olevan tutkijan tieto, esimerkiksi tämän tuntemat teoreettiset luokittelut ja niihin pohjautuvat ennako-oletukset, jotka ohjaavat aineiston koodausta koodiluettelon kuitenkin eläessä koko prosessin ajan. Koodiluettelon eläessä aiempaan tutkimukseen pohjautuva koodisto ei rajoita tutkijaa kuuntelemasta oman aineistonsa moniäänisyyttä tai estä koodien ammentamista aineistosta.

Oman analyysini teoriaohjaavuus syntyi mm. Martti Siisiäisen (2010) käsitteistä osallisuuden neljästä alaluokasta, joita pidin silmällä tyypitellessäni omia havaintojani aineistossa esiintyneistä erilaisista toiminnan muodoista. Toki myös muut viitekehysessä mm. sosiaalista osallisuutta, asiakasosallisuutta ja kotoutumista käsitelleet tekstit ovat vaikuttaneet omaan käsitykseeni osallisuudesta, käsitteestä jolle en oikeastaan ennen tätä työtä olisi osannut antaa juuri minkäänlaista sisältöä. Suuri osa koodeista nousi kuitenkin esiin puhtaasti haastattelujen kautta, sillä tutkielman teoreettinen kehys ei kyennyt kattamaan haastateltavien osallisuudelle antamien merkitysten monimuotoisuutta tai kaikkea aineistossa esiintynyttä osallisuutta edistävää toimintaa.

5 OSALLISUUS MONIKULTTUURISESSA TYÖSSÄ

Tässä luvussa käyn teema kerrallaan läpi, minkälaisia vastauksia aineisto tarjosi tutkimuskysymyksiini, jotka ovat siis seuraavanlaiset:

1: Minkälaisia merkityksiä Jyväskylän monikulttuurista työtä tekevien järjestöjen ja muiden toimijoiden työntekijät ja vapaaehtoiset antavat maahanmuuttajien osallisuudelle?

2: Minkälaista toimintaa monikulttuurista työtä tekevät järjestöt ja muut toimijat järjestävät pyrkiessään edistämään maahanmuuttajien osallisuutta Jyväskylässä?

Olen pyrkinyt liittämään analyysiin otteita niistä haastateltavien vastauksista, jotka ovat kulloinkin mielestäni kuvanneet hyvin jotakin käsiteltävää aihetta. Aineiston läpikäymisen jälkeen tarkastelen vielä saatujen tulosten suhdetta työni teoreettisen kehyksen yhteydessä esiteltyihin erilaisiin osallisuutta koskeviin käsitteisiin ja tutkimustietoon.

5.1 Mitä on maahanmuuttajien osallisuus?

Analyysi alkaa käsittelemällä osallisuutta kolmen haastattelussa esiin nousseen osallisuutta koskevan teeman kautta, jotka ovat osallisuus, osallisuuden edellytykset sekä maahanmuuttajien osallisuutta koskevat haasteet. Pyrkimyksenä on näyttää, minkälaisen vastauksen aineistoni antaa tutkimuskysymyksistäni ensimmäiseen: minkälaisia merkityksiä Jyväskylän monikulttuurista työtä tekevien järjestöjen ja muiden organisaatioiden työntekijät ja vapaaehtoiset antavat maahanmuuttajien osallisuudelle?

Osallisuus

Monet haastateltavista liittivät maahanmuuttajien osallisuuteen ystävyysuhteet kantaväestön kanssa. Näihin ystävyysuhteisiin liittyviä piirteitä ovat maahanmuuttajan kokemus siitä, että hän on osa yhteisöään sekä siitä, että hänet hyväksytään. Hyväksymistä edeltävä tilanne oli haastateltavien lausunnoissa ollut sen kaltainen, että uudet tulijat oli koettu jottenkin epäilyttävinä. Uusiin tulijoihin tutustuttuaan kantasuomalaiset olivat kuitenkin lämmenneet maahanmuuttajille ja heidät koettiin ystäviksi. Keskustellessani osallisuudesta e-

rään haastateltavan kanssa ystävyyssuhteiden tärkeys kävi ilmi muun muassa verkostoituessa edelleen ja työpaikan löytämisessä:

Haastateltava 6: "... ei syrjäytytys ja pääsis osalliseksi niinkun sitä oman asuinalueen toimintaa mutta sitte niinku suuremmassa mittakaavassa myös sit ihan ehkä koko yhteiskunnan toimintaa ja useinhan kaikki tämmöset verkostot, niinkun työpaikat ja aahm, muu, muu sosiaalinen verkosto niin se syntyy sit juuri tälle tämmöst- tämmösten niinkun ystävyyssuhteiden kautta..."

Toinen osallisuuden merkityksistä keskustellessa esiin noussut käsite koski elämässä mukana oloa ja tasavertaisuutta suomalaisten kanssa, joista kaikki haastateltavat puhuivat ainakin jossain määrin. Elämässä mukana olon yhteydessä haastateltavat puhuivat myös arjen kielitaidosta. Mukana olon ja tasavertaisuuden käsitteisiin liittyi näkemyksiä arkielämässä selviytymisestä, tasa-arvoisuudesta kantasuomalaisen kanssa ja pienemmissä määrin myös itsenäisyys, oman paikan löytäminen, voimaantuminen, osallisuuden mahdollisuuden olemassaolo ja vastavuoroinen muutoshakuisuus.

Haastateltava 4: "Elikkä minun mielestä (osallisuus) tarkoita että se mm sama kuin tavallista suomalaistakin pitää olla mukana, osallistua yhteiskunnan toiminnan, kun meillä on oikeuksia ja myös meillä on velvollisuuksia osallistua meidän yhteen, maksaa veroja sama kuin suomalaiset, tavallinen."

Haastateltava 5: "No se (osallisuus) tarkoittaa, se o oikeestaan just se, se pointti et mä niinkun haluaisin ja se o-, se on mun salainen visio ja strategia ja missio ku sanotaan aina näitä pitää miettii joka vuosi että, että maahanmuuttajat löytäis sen paikkansa täältä, esimerkiks Jyväskylältä, öö et missä he voi olla ja elää ja tehdä ja vaikuttaa."

Haastateltavat liittivät maahanmuuttajien osallisuuteen käsityksen ihmisestä poliittisena vaikuttajana tai muutoin omia tavoitteitaan edistävänä toimijana. Esiin nostettiin vaikuttamisen mahdollisuuden tärkeys ja omien velvollisuuksien tuntemus yhteiskunnassa. Aineistossa esitettiin myös huomio maahanmuuttajien kasvaneesta osallisuudesta Jyväskylän päätöksenteossa sekä vähemmissä määrin yhteiskunnan rakenteiden ja mahdollisuuksien tuntemus. Vaikuttamisella tarkoitettiin vaikuttamista niihin asioihin, joihin on itse osallisena ja jotka ovat itselle tärkeitä, toiminnan suunnittelua ja siihen itse osallistumista, vaikuttamista omalla asuinalueellaan ja laajemmin koko yhteiskunnassa. Vaikuttamiseen liittyi osittain myös aiemmin käsitelty merkitys oman paikkansa löytämisestä ja tasavertai-

suudesta kantasuomalaisten kanssa. Alla oleva sitaatti nostaa hyvin esiin toimijuuden ja vaikuttamisen monet eri puolet:

Haastateltava 3: ”No osallisuus mun mielestä jotain sellaista että... öö... et on itse semmosena niinkun aktiivisena toimijana, ei vaan jonkun toiminnan kohteena vaan myös itseä niinkun monilla tasoilla mukana. Mmm esimerkiksi ihan niinkun suunnittelemassa jotain, jotain toimintaa tai toimintoa ja myös itse toteuttamassa sitä, mut että et se on mun mielestä parhaimmillaan sellasta missä osallisuuteen liittyy semmonen niinku monet eri roolit et ei vaan niin et sä oot jo- va- esimerkiksi joku kohderyhmä tai asiakas jossain vain vaan myös et sä oot semmonen toimija ja osallinen monella tavalla et sä voit itse vaikuttaa niihin asioihin missä olet myös itse osallisena.”

Keskustelut osallisuudesta koskivat myös työllisyyttä. Kysyttäessä eräältä haastateltavalta osallisuuden nykytilasta Jyväskylässä, hän kertoi maahanmuuttajien työllisyyden huonosta nykytilasta verrattuna kantasuomalaisten työttömyyslukuihin. Toisen haastateltavan kanssa osallisuus työllisyytenä nousi esiin työpaikan tai opiskelupaikan löytämisen muodossa keskustellessamme monikulttuurisen yhteistyön tavoitteista osallisuuden edistämisen ja kotouttamisen saralla. Kolmas työllisyydestä puhunut haastateltava puhui työllisyydestä kantasuomalaisten ystävien ja kontaktien tärkeyden yhteydessä, kontaktit nähtiin tärkeinä päämäärinä itsessään sekä myös tärkeinä ”välineinä” edelleen verkostoituessa ja työpaikan löytämisessä.

Osa haastateltavista rinnasti osallisuuden jossain määrin kotouttamiseen ja integrointiin tai ainakin lähestyi osallisuutta näiden käsitteiden kautta. Kysyttäessä eräältä haastateltavalta mitä osallisuus hänelle tarkoittaa, hän kertoi minulle, että hänen tavoitteensa on saada maahanmuuttajat kotoutumaan Suomeen, sopeutumaan Suomessa olemiseen kielten oppimisen ja ymmärtämisen kautta. Toisen haastateltavan kanssa kotouttaminen tuli esiin keskusteltaessa yhteistyöstä kaupungin kanssa osallisuuden suhteen. Tavoitteeksi kerrottiin maahanmuuttajien kotoutuminen – ystävien löytäminen, työpaikka, opiskelupaikka ja elämässä pärjääminen.

Kaikkien haastattelujen lopussa kysyin jokaiselta haastateltavalta heidän mielipidettään maahanmuuttajien osallisuuden nykytilasta Jyväskylässä. Haastateltavista puolet näki tilanteen hyvänä tai kohtuullisen hyvänä, toinen puolisko näki tilan huonona tai paljon parantamista kaipaavana. Käyn läpi hyvää nykyäsitystä koskevat vastaukset nyt ja huonoa

nykytilaa koskevat vastaukset käyn läpi tuonnempana osallisuuden haasteiden yhteydessä.

Hyvään nykytilaan todettiin tekijäksi mm. vierasmaalaisille suotuisa asenneilmasto, joka erään haastateltavan mukaan johtuu kaupungin poikkeuksellisen runsaasta nuoresta väestöstä, mitä selittää ammattikorkeakoulun ja yliopiston läsnäolo. Myös toinen vastaaja löysi erääksi maahanmuuttajien osallisuuden suotuisaksi tekijäksi nuoruuden - nuorten kyvyn löytää nopeasti kulttuurirajojen yli ja ystävystyä vierasmaalaisten kanssa. Työntekijöillä oli omakohtaisia havaintoja siitä, että maahanmuuttajia otetaan mukaan toimintaan ja heidän kanssaan ollaan. Kiitosta saivat myös oppilaitokset, jotka ovat erään haastateltavan mukaan ottaneet monikulttuurisuuden hyvin mukaan toimintaansa sekä työnantajat, jotka tarjoavat työharjoittelupaikkoja monikulttuurisen taustan omaaville henkilöille. Hyvän osallisuuden tilan perusteeksi esitettiin myös havainto maahanmuuttajien ja maahanmuuttajataustaisten kasvaneesta osuudesta poliittisessa päätöksenteossa:

Haastateltava3: " ... no nyt tekee oikein mieli sanoo et oikein hyvin ku tää vi- "Viher-Jytkykin" tuli tänne ja sinne meni nyt ihan maahanmuuttajataustasia valtuutettujakin tota noin niin, ihan uusia tota läpi muunmuassa niin tää on mun mielestä yks tosi hieno osallisuuden merkki että että, että tota pikkuhilja alkaa myös sitten tonne niinkun myös siellä politiikan tasolla ja ja, ja tota meidän niinku päätöksenteossa olla myös sellasia ihmisiä kellä on, on maahanmuuttajatausta tai tai monikulttuurinen tausta että, että tota siinä mielessä niinkun sanotaan että hyviä, hyvi-hyv- hyviä asioita tapahtuu..."

Yksi maahanmuuttajien osallisuuden tilaa kehnoksi sanonut haastateltava totesi kuitenkin, että kymmenen vuoden aikana Jyväskylä on ehtinyt muuttumaan paljon ja "jotain on mennyt perille". Hänen oman organisaationsa työntekijöiden joukossa oli ennen ollut "melkoisia mielipiteitä" ja suoranaista rasismiakin, mutta niistä oli päästy eroon henkilökuntaa kouluttamalla. Erilaisuutta oli opittu sietämään tai suvaitsemaan ja "pelottaviin muslimeihin" oli tutustuttu ja heidän kanssaan oli jopa ystävystytty.

Osallisuuden edellytykset

Kysyttäessä haastateltavilta onko olemassa esimerkiksi jotain taitoa tai ominaisuutta, mitä maahanmuuttajat tarvitsevat päästäkseen osallisiksi yhteiskuntaan, nousi suomen kielen taito tai halu oppia suomen kieltä esiin lähes jokaisessa haastattelussa.

Haastateltava 1: ”No ainakin näistä ihmisistä huomaa että siis, valtava motivaatio oppia suomen kieltä.”

Haastateltava 3: ”... kyllähän tietysti niinkun ylipäättään jos miettii että, kuinka pääsee osalliseksi yhteiskuntaan tai -, tai öö, et tietoon tai sellasii asioihin et sä pystyt omaa elämäsi esimerkiksi sillä tavalla hallitsemaan niin kyllähän se ää kieli on semmonen tosi iso asia.”

Haastateltava 4: ”Ensiksi hän pitää osata kieltä.”

Haastateltava 5: ”Joo, kyl se tänäänkin taas tässä yhden henkilön kans puhuttiin siitä et, et et Jyväskylässä on tosi vaikeeta saada työpaikkaa jos et osaa suomen kieltä...”

Haastateltava 6: ”... tietysti tuleehan siinä se kielitaitokin, että se jos, jos ei oo kauheen vahva suomen kielen taito niin kyllähän se rajottaa, vaikuttavu- vai- niinku siihen et miten itse pystyy vaikuttamaan ja, ja saamaan tietoa siitä et mitkä ne mun vaikuttamismahdollisuudet on.”

Heikolla tai rajoittuneella kielitaidolla oli haastateltavien mukaan vaikutuksia muun muassa yhteiskuntaan osallistumiseen, työllistymiseen, vaikuttamiseen ja vaikutusmahdollisuuksien tuntemiseen. Haastateltavista eräs totesi tiiviisti, että Suomessa puhutaan suomea, pelkällä englannilla ei pärjää.

Toinen yleisesti tunnistettu ominaisuus maahanmuuttajien osallisuuden edistämisen ja kotoutumisprosessin jouduttamisen kannalta oli eräänlainen tahto ja kärsivällisyys. Tähän liittyivät halu oppia kieltä, ”oikeanlainen asennoituminen” ja motivaatio, oma aktiivisuus ja halu vaikuttaa, sekä sinnikkyys ja kärsivällisyys. Sinnikkyyttä ja kärsivällisyyttä tarvittiin itseä ja muita kohtaan, sillä kotoutumisen todettiin olevan vuosia vievä prosessi. Tähän liittyen maahanmuuttajien todettiin myös tarvitsevan suhteellisuudentajua. Esiin nostettiin lisäksi monikulttuurista työtä tekevien tarve antaa maahanmuuttajille tavalliseen ohjaukseen ja kantasuomalaisiin verrattuna enemmän aikaa, huomiota ja kunnioitusta.

Sellaisia ominaisuuksia kuten ulospäinsuuntautuneisuus ja avoimuus vain harva informanteista piti tärkeänä. Ne jotka pitivät, näkivät kuitenkin tärkeäksi, että henkilö on avoin uu-

sille mahdollisuuksille ja lähtee rohkeasti liikkeelle kotoaan oman elinympäristönsä erilaisiin tilaisuuksiin ja tapahtumiin, vaikkei välttämättä ymmärtäisikään mistä on kyse tai osaisi vielä kieltä. Niin ikään vastaajista vain harva näki kulttuurien tuntemuksen tärkeänä ominaisuutena. Kulttuurien tuntemuksen tärkeänä pitämiseen liittyi oman ja valtaväestön kulttuurin ja niiden erojen tuntemisen tärkeänä pitämistä. Kulttuurien tuntemuksen koodiperheeseen liittyi myös taito hankkia ja käsitellä tietoa, jotta uudessa maassa opittua voisi sitten suhteuttaa aiempaan tietämykseensä.

Viimeinen esiin noussut osallisuuden edellytyksiä käsitellyt koodiperhe koski maahanmuuttajien itsetuntemusta ja omien tunteiden käsittelykykyä. Haastateltavat näkivät että tarvitaan eräänlaista taitoa ”katsoa peiliin” ja tunnistaa mitä itseltä vielä puuttuu ja mitä pitäisi oppia päästäkseen sisään yhteiskuntaan. Pitäisi tuntea itsensä ja tietää minkälainen ihminen on, jotta osaisi mennä yhteiskuntaan mukaan sen kautta. Eräs haastateltava kiinnitti huomiota henkilön mahdolliseen traumatisoituneeseen taustaan, joka voi johtua esimerkiksi siitä, että on lähtenyt sotaa pakoon. Tästä johtuvat pahan olon tunteet tulisi pystyä käsittelemään ja olla sitten sitä kautta avoimempi uusille tilanteille ja mahdollisuuksille.

Osallisuuden haasteet

Keskusteltaessa haastateltavien kanssa maahanmuuttajien osallisuuden ja yhteisön jäsenyyden tiellä olevista mahdollisista esteistä, näitä haasteita löytyi omasta mielestäni odottamattoman suuri määrä; aineiston 300 koodista 62 koski osallisuuden haasteita. Yleisesti haasteiksi tunnistettuja ongelmia olivat kieleen, rasismiin ja syrjintään, syrjäytymiseen ja mielenterveyteen sekä työttömyyteen liittyvät ongelmat.

Työttömyyden todettiin olevan ongelma, sillä töitä ei saa vaikka työhaluja olisi. Työttömyyden kerrottiin olevan maahanmuuttajien joukossa kolminkertainen kantaväestöön verrattuna ja kynnys maahanmuuttajataustaisen työvoiman palkkaamiseen nähtiin korkeaksi. Maahanmuuttajien palkkaamiseen todettiin liittyvän vielä paljon ennakkoluuloja ja arkuutta. Eräs haastateltavista kertoi ulkomaalaisen nimen olevan mahdollinen este työllistymiselle ja toinen mainitsi ihonvärin työllistymisen esteenä. Työllistymistä hidastivat

haastateltavien vastauksissa myös yhteiskunnan korkeat vaatimustasot, jotka näkyivät muun muassa maahanmuuttajataustaisten vaikeuksissa saada koulutuspaikkaa ja työnantajien liian tiukkoina kielitaidon vaatimuksina. Alla olevassa sitaatissa jo hiukan takeltelevan kielitaidon kerrottiin estävän työllistymisen eikä maahanmuuttajien mahdollista muuta osaamista tunnusteta tai mietitä työnantajien puolelta.

Haastateltava 6: "... jos vaikka jotain työpaikkaa hakee suomalainen ja maahanmuuttajataustainen niin varmaan työnantaja monesti punnitsee sitä et no onko se kielitaito riittävä siihen työhön sen sijaan, että hän lähtisi siitä näkökulmasta että onko se ammatillinen osaaminen tai jos se on ehkä parempaakin tai voi olla huippuhyvä tai mitä muuta antaa sillä ihmisellä voisi olla niinku lisäantia, -arvoa tuoda siihen siitä et hän tulee eri kulttuurista, niin näitä on ainaki omilta asiakkailta kuullu sillä tavalla et, tai ainaki he kokee sen niin että, että hmm se on saattanut olla se kielitaito mikä on ratkassu sen että ei ole saanut jotain työtä, et tässä mä en tarkota sitä että sillä hakijalla olis ollu huono kielitaito, mut kun usein suomalaistyönantajat vaatii täydellistä suomenkielen taitoa että se olisi riittävä että pieni murre niin tu- nii o- on jo este..."

Kieli ilmeni haasteena muutoinkin kuin työttömyyden yhteydessä. Kielikurssien jonot todettiin liian pitkiksi ja eräs haastateltavista kertoi myös joidenkin kielikurssien olevan maksullisia, mikä nähtiin osalle maahanmuuttajista esteeksi kielikoulutuksiin osallistumiseen. Luku- ja kirjoitustaito koettiin haasteeksi, sillä monelle maahantulijalle kirjoitusmerkit ovat vieraat ja tekstiä luetaan eri suunnasta. Kielimuurin kerrottiin luovan esteitä myös ympäristön tutkimiseen, sillä kieltä taitamaton tai vailla paikallisia ystäviä oleva ei saa mistään tietoa, mistä kaikista ovista kaupungilla ollessa voi kulkea ja mitä liikkeitä ja palveluita missäkin on.

Rasismi ja syrjintä esiintyivät aineistossa haasteena monessa eri muodossa. Useimmiten rasismi ilmeni asiattomuuksien huuteluna kaduilla ja kulkuvälineissä sekä vihapuheena. Toiseksi yleisin ilmenemismuoto olivat työttömyyden yhteydessä mainitut ennakkoluulot maahanmuuttajien työhönotossa. Ennakkoluulot yleensä, uutuudenpelko ja pelonlietsonta tunnustettiin myös ongelmiksi. Suomalaisten, kuten ihmisten yleensäkin, kerrottiin pelkäävän ja epäilevän sellaisia asioita, joita eivät ole aiemmin kokeneet. Ennakkoluulojen kerrottiin istuvan sitkeämmin ihmisissä heti Jyväskylän ulkopuolella ympäryskunnissa. Eräällä haastateltavalla oli antaa esimerkki tällaisesta tuntemattoman pelosta sekä pelon-

lietsonnasta tilanteessa, jossa suomalaiseen pieneen kuntaan oli tulossa vastaanottokeskus:

Haastateltava 2: ”Ja m- mi- , minä aattelin että siinä ei oo mistään muusta kyse ku että ihmisille realisoitu se, että mistä tässä on kysymys. Ne ei ole, ne oli ensin mörköjä koska ei tiedetty että mitä se tekee jos tänne tulee 50 värillistä ihmistä mejän kuntaan että tuota mitä se tarkoittaa ja si- siinä ilmastossa on helppo lietsoa sitä että kaikki naiset raiskataan ja autot varastetaan ja niin edelleen ja taudit leviää...”

Eräänlainen ”sananvapaus” nähtiin myös rasismiin liittyväksi ongelmaksi, uhkakuvana oli se, ettei vihapuheeseen puututa ja sitä kautta vihapuhe normalisoituisi. Vuonna 2015 alkanut turvapaikanhakijakriisi nähtiin lähtöpisteeksi maahanmuuttokeskustelun polarisoidumiselle ja monikulttuuristen tapahtumien heikentyneelle turvallisuudelle. Suoraan väkivaltaan kukaan haastateltavista ei ollut törmännyt, mutta yksi kuitenkin kertoi kuulleensa asiakkaaltansa tämän joutuneen väkivallan uhriksi.

Rasismien yhteydessä käsittelemä lähinnä kantasuomalaisista maahanmuuttajiin suuntautuvaa ilmiötä, mutta myös maahanmuuttajaryhmien väliltä löytyy jännitteitä. Puolet haastateltavista kertoivat havainneensa, etteivät esimerkiksi joidenkin heimojen tai uskontojen edustajat istu samaan pöytään, joidenkin kansallisuuksien kerrottiin halveksivan toisiaan ja eräs haastateltava kertoi samasta maasta tulleiden, mutta eri uskontokuntiin kuuluneiden miesten tapelleen keskenään vastaanottokeskuksissa teräaseiden kanssa. Jännitteiden kerrottiin tulevan toiminnassa helpommin esiin silloin, kun maailmanpolitiikassa on menossa jonkinlainen mullistus, esimerkiksi sota.

Maahanmuuttajanaisten asemaa koskevat ongelmat liittyivät osittain maahanmuuttajista toisiin maahanmuuttajiin kohdistuvaan syrjintään ja epäluuloisuuteen. Hieman alle puolet haastateltavista keskustelivat aiheesta ja kertoivat, että naisia ei välttämättä oteta toiminnassa istumaan samaan pöytään ja keskusteluissa heille ei anneta suunvuoroa tai heidät hiljennetään. Vaikuttamistyössä jollain tavalla mukana olevien maahanmuuttaja-aktiivien kerrottiin kaikkien olevan miehiä ja heikommin koulutettujen naisten ja kotiäitien äänen kerrottiin olevan ilman ilmaisuväylää ja jäävän kuulumattomiin. Tilanne yhdistettiin kulttuurieroihin ja siihen, että monissa kulttuureissa naisen paikka on kotona.

Naisten asemaan kohdistuvien odotusten lisäksi myös monet muunlaiset kulttuurierot nähtiin haasteellisina. Kuitenkin vielä naisiin liittyen, eräs miespuolinen haastateltava kertoi haasteeksi sen, että ”hunnutettujen” naisten kanssa ei ole soveliasta keskustella kaikista arkipäiväisistäkään asioista ja heidän kanssaan toimiessaan täytyy olla hienovarainen, sillä kovin suora kanssakäyminen ja keskustelu miesten ja naisten välillä ei välttämättä ole soveliasta. Maahanmuuttajien ja suomalaisten ei myöskään välttämättä kerrottu jakavan suomalaisille tärkeitä arvoja, kuten sopimusjärjestelmää, aikakäsitystä ja täsmällisyyttä, tarkkuutta ja rehellisyyttä, minkä kerrottiin voivan aiheuttaa kanssakäymiseen omat ongelmansa. Myös ihmisten roolia koskevat odotukset nostettiin haasteiksi sekä se, miten poikkeuksellisen voimakkaasti tietotekniikka on kietoutunut Suomessa kaikkialle elämään. Kulttuuriin ja tapoihin liittyviä haasteita olivat lisäksi ”tuppisuut suomalaiset”, suomalaisten ujous ja arkuus ja näiden eräänlainen tilantarve tai oman tilan kunnioitus:

Haastateltava 5: ”Ja meillä suomalaisille tietysti, me ollaan sillä tavalla kohteliaita et me, me jätet- annetaan ihmisten olla rauhassa että ei, ei tyrkytetä ja et se on meistä hienoa että antaa toinen olla rauhassa, ei tyrkytetä itteemme mut sitte taas monet nää meidän muualta tulleet ihmiset, vaikka afrikkalaiset niin he kokee sen niinku tylyksi et miks tuo suomalainen ei niinku tervehdi mua, miksei se pyydä mua mukaan, miksei se tuu mun viereen istumaan linja-autossa tai, mut ku se on meidän mielestä törkeetä niinku mennä, tunkee toisen lähelle ja, ja pyytään sitä mukaan johonki et meistä se on kohteliasta jättää toinen rauhaan.”

Haastatteluista löytyi myös mielenterveyteen ja syrjäytymiseen liittyviä haasteita. Ongelmaksi kerrottiin muun muassa se, että maahanmuuttajaan voi iskeä kielikurssille pääsyä odotellessa jonkinlainen taantumisen tai lamaan tuminen, sillä kielikurssille olisi hyvä päästä nopeasti oleskelulupapäätöksen tultua, mutta päätöksen tultua kielikurssille pääsyä voi joutua odottamaan yli puoli vuotta. Syrjäytymistä ja lamaan tuminen kerrottiin aiheutuvan myös rasismista, joka saa maahanmuuttajien olon tuntumaan ei-toivotuksi. Olonsa ei-toivotuksi kokevan maahanmuuttajan tilasta sanottiin seuraavaa:

Haastateltava 3: ”... jos sä koet että sä et ole hyväksytytkä tervetullut meidän yhteiskuntaan niin eihän se tietenkään kauheesti sua motivoi ja kannusta sitten myöskään olemaan aktiivinen, tai tai ylipäätään olla olemaan osallinen yhtään missään jos sä et, jos sä koet että sua ei niinkun toivota mihinkään mukaan, oli se sitten työ tai vapaa-aika tai opiskelu tai mikä tahansa...”

Maahanmuuttajaäitien kerrottiin lamaan tuvan jonkin verran heidän ollessaan pitkään suljettuina koteihinsa ja suljettuaan paljon vaikuttamismahdollisuuksia pois itseltään omista ajatuksissaan. Mielenterveyden ja syrjäytymisen haasteisiin liittyen yksi haastateltavista nosti esiin myös yksinäisyyden ja masennuksen. Erään haastateltavan työssä haasteita tuottivat myös asiakkaina olevien turvapaikanhakijoiden kuormittava elämäntilanne, opiskelijakuntoisuus, oireilevat traumat sekä minä-pystyvyys.

Epävarman elämäntilanteen kerrottiin olevan maahanmuuttajien osallisuutta haittaava tekijä. Osa järjestettävien toimintojen asiakkaista oli haastateltavien mukaan täysin viranomaisten päätösten armoilla, eikä heillä ollut minkäänlaista kykyä tai valtaa päättää omista asioistaan. Näiden maahanmuuttajien ainoa turva olivat Suomen viranomaiset ja jo pelkästään päätöstä turvapaikasta saattoi joutua odottamaan monia kuukausia. Tällä epävarmuudella todettiin olevan osuutensa myös edellä käsiteltyihin mielenterveyden haasteisiin.

Maahanmuuttajien käyttämissä palveluissa havaittiin paljon ongelmia, mutta palveluista ei kuitenkaan löytynyt mitään yhtä suurta asiaa, jonka haastateltavat olisivat kokeneet ongelmallisiksi, vaan kaikki ongelmat jäivät yksittäisissä haastatteluissa mainituiksi. Palveluiden sähköistyminen koettiin ongelmalliseksi, sillä sellaisten maahanmuuttajien, joiden on ollut vaikea toimia aiemmin, on informanttien mukaan paljon vaikeampi toimia nyt. Henkilökohtaisen neuvonnan ja ohjauksen tarpeen kerrottiin olevan suuri. Usein sähköiset palvelut vaativat myös pankkitunnukset ja erään haastateltavan mukaan näitä tunnuksia ei edes myönnetä kaikille. Toinen haastateltava kritisoi palveluiden kilpailutusta ja sanoi kilpailuttamisen heikentäneen saatavilla olevien palvelujen tarjontaa. Kolmas haastateltava oli huolissaan siitä, että monikulttuurisuustyötä kohdellaan erityistyömuotona ja tämän vuoksi maahanmuuttajat erotellaan muista asukkaista jonkin erityistyöntekijän asiakkaiksi sen sijaan, että he tulisivat muiden alueensa asukkaiden kanssa samoihin kerhoihin ja toimintoihin. Maahanmuuttajien kerrottiin myös kaipaavan henkilökohtaisempaa kutsua ja hakemista erilaiseen toimintaan:

Haastateltava 5: "No suomalaiset osaa lukea et, jaa-a, perheille tapahtuma, no meillähän on perhe, mehä menemme. Mut sitte taas esimerkiksi afrikkalaisessa kulttuurissa, näin on monet mulle sanonu niistä että et jos ne näkee mainoksen ne ajettelee et tää on jolleki muulle, ei tää välttämättä oo mulle tarkotettu. Et ne toivoo sitä et Afrikas on kuulemma

tämmönen tapa, ainaki sudanilaiset sanoo että jos on vaikka messu kirkossa, niin pappi kiertää viikon aikana taloista toiseen kylillä siellä ja muistuttaa et tuuthan sunnuntaina messuun, tervetuloa, tule. Et he kaipaa sitä henkilökohtaist kutsumista...”

Neljäs haastateltava näki uhkia palveluiden valtavirtaistamisen trendeissä. Vaikka hän näki samat palvelut kaikille -periaatteen ihan hyväksi, oli hän huolissaan erityisosaamisen katoamisesta tai sen tarjoamisen heikentymisestä. Ongelmaksi haastateltava koki myös liiaksi yhdistysten varassa olevan monikulttuurisuustyön. Hänen ehdotuksensa oli, että kaupunki voisi panostaa itse enemmän monikulttuuriseen työhön eikä jättää rahoitusten hakemista ja hankkeiden toteuttamista yhdistysten harteille. Viides haastateltava kaipasi kotimaisilta järjestöiltä vahvempaa osallistumista maahanmuuttajien viriketoiminnan järjestämiseen, etenkin vastaanottokeskusten asukkaiden kohdalla.

Loput haasteista olivat sellaisia, jotka esiintyivät aineistossa vain harvoin. Eräs näistä harvoin havaituista ongelmista oli vastaanottokeskusten ankeat olot. Keskusten henkeä kuvailtiin ankeaksi, majoitustiloja ahtaiksi ja viriketoimintaa olemattomaksi. Ongelmia nähtiin myös maahanmuuttajien opiskelunvalmiuksissa, joihin liittyivät lähtömaan tarjoamat heikot opiskelumahdollisuudet, tietotekniikan käyttö suomalaisessa opetuksessa, erilaisen traumojen oireilu ja heikentynyt opiskelukuntoisuus sekä minä -pystyvyyden ylläpitäminen ja luominen. Eräs haastateltavista tunnisti haasteeksi maahanmuuttajien heikon asumistilanteen ja jopa asunnottomuuden, toinen näki haasteita maahanmuuttajien vaikuttamisessa – toimijat ovat harvassa, harvat toimijat ovat kaikki miehiä, matalan kynnyksen vaikuttamiskanavia ei ole tarpeeksi ja vaikuttamiseen liittyvää tietoa on vaikea löytää.

5.2 Miten edistää osallisuutta?

Tässä alaluvussa vastaan toiseen tutkimuskysymykseeni, joka siis kuuluu: minkälaista toimintaa monikulttuurista työtä tekevät järjestöt ja muut toimijat järjestävät pyrkiessään edistämään maahanmuuttajien osallisuutta Jyväskylässä? Toiminnasta kysyttäessä selvitin haastateltavilta myös sitä, mistä ohjeet toimintaan tulevat tai perustuvatko käytettävissä olevat toiminnan keinot johonkin. Kysyin myös yhteistyön merkityksestä monikulttuurisen työn kentällä, millä tavoin toiminnasta tiedotetaan maahanmuuttajille ja millaisia ryhmiä

toiminnan asiakkaina käyvien maahanmuuttajien joukosta löytyy. Lopuksi tiedustelin monikulttuurisen toiminnan järjestämiseen liittyviä haasteita.

Toiminta

Valtaosa haastateltavista kertoi olevansa mukana järjestämässä kielenopetusta maahanmuuttajille. Opetus keskittyi arkisten asioiden opetteluun ja arjessa selviytymiseen. Kieltä opetettiin usein vapaaehtoisvoimin erilaisissa kerhoissa tai kielikaveri-/kieliparitoimintana, jossa myös vapaaehtoinen oppii itselleen uutta kieltä. Kielenopetus saattoi olla myös sivutavoite muun yhdessäolon ja tekemisen ohessa. Toiminnassa mukana olevat suomalaiset vapaaehtoistyöntekijät nousivat aineistossa keskeiseen rooliin ja kielikerhojen kerrottiin jopa olevan vapaaehtoistyöntekijöiden varassa. Osa haastateltavista kertoi myös joidenkin asiakkaiden osallistuvan toimintaan vapaaehtoisina tai palaavan myöhemmin kerhoihin tai muuhun toimintaan työharjoittelijoina. Alla ote kielenopetuksesta ja vapaaehtoisten roolista toiminnassa:

Haastateltava 2: ” se kokoontuu tiistaina, keskiviikkona ja torstaina kello 10 – 12, se on osanottajille vapaaehtonen, siis niille opiskelijoille vapaaehtonen, ja pääosin sitä pyörittää vapaaehtoset työntekijät. Ja meitä vapaaehtosia on ehkä 20 – 30 siellä tämmösessä renkaassa, ja mikä mukavinta niin valtaosa näistä vapaaehtoisista on eläkkeellä olevia opettajia, joka on aika luontevaa sit- sitten meitä muita, muita tuota eläkeläisiä iso osa. Osa on opiskelijoita, jotka muuten haluaa tehdä vapaaehtoistyötä.”

Suuri osa haastateltavista kertoi monikulttuurisuuden näkyvän jollain tapaa heidän toiminnassaan tai sen kerrottiin olevan jonkinlainen tavoite. Kysyttäessä erikseen toiminnan kaksisuuntaisuudesta viimeinenkin haastateltava liitti monikulttuurisuuden järjestönsä toimintaan kertoen toiminnan olevan ”hyvin kaksisuuntaista” ja saavansa vapaaehtoistyöstä itselleen rohkeutta ja ennakkoluulottomuutta viedä monikulttuurisuuden asiaa eteenpäin. Kaikkien haastateltavien järjestöt järjestivät itse tai yhdessä maahanmuuttaja-asiakkaidensa kanssa toimintaa ja tapahtumia, joihin kantaväestön edustajat kutsuttiin mukaan tai tapahtumat olivat muutenkin avoimia kaikille. Erilaisia tapahtumia olivat muun muassa eri etnisten ryhmien järjestämät illalliskutsut, tanssiaiset ja basaari, jossa eri kulttuureista tulevat kertovat suomalaisille itsestään ja kulttuureistaan. Muunlaista monikulttuurisuutta

edistävää toimintaa oli maahanmuuttajien tutustuttaminen suomalaiseen kulttuuriin. Suomalaiseen kulttuuriin tutustuttiin käymällä yhdessä maahanmuuttajien kanssa maaseudulla talkootöissä, järjestämällä maahanmuuttajaryhmille opintomatkoja ja viikonloppuleirejä Lappiin tutustumaan uuteen kotimaahan. Kulttuuriin tutustuttiin myös keskustelemalla maahanmuuttajien kanssa suomalaisen yhteiskunnan toiminnasta kielenopetuksen yhteydessä. Eräällä kielikurssilla asiakkaat yhdessä vapaaehtoistyöntekijöiden kanssa myös refleктоivat sitä, mitä monikulttuurisuus heille merkitsee. Eräs haastateltava kertoi, että kerhoissa työskentelevät suomalaiset oppivat toiminnasta vähintään yhtä paljon kuin maahanmuuttajatkin.

Kulttuuriin tutustumisesta ja monikulttuurisuudesta keskustellessa joidenkin haastateltavien kanssa esiin nousi myös kotoutumisen käsite, mikä nähtiin toiminnan tavoitteena. Vaikka lähes kaikki haastateltavien tahot järjestivät sekatoimintaa ja kutsuivat eri väestöryhmiä mukaan, ilmaisivat jotkut haastateltavista kuitenkin toiveensa vielä laajemman sekatoiminnan järjestämisen puolesta. Niputin monikulttuurisuutta koskevien koodien sekaan myös erään haastateltavan kertomuksen siitä, että heidän kielikurssilaistensa kanssa oli katsottu yhdessä Suomen ääriyhmistä kertovaa elokuvaa, millä oli pyritty viestimään siitä, että demokraattisessa maassa ääripäidenkin pitää yrittää päästä keskustellen eteenpäin. Alla vielä ote erään haastateltavan työpaikan järjestämästä toiminnasta:

Haastateltava 8: "...Mutta toi monikulttuurisuusjuhla, meil on Runebergin päivänä semmonen missä kulttuurit esiintyy niin ne on aika mahtavia tilaisuuksia, koska siellä on öö kaikki kulttuurit tuovat niinku tavallaan semmoseen basaari-tyyppiseen tapahtumaan omia, omia niinku erityispiirteitään ja sitte muut käy tutustumassa niihin, niin se on ollu monta kertaa semmonen avaava juttu.... tanssit ja musiikki ja laulu ja, ja ja kirjallisuus ja kaikki tää tämmönen, ne tulee siel ,kädentaidot ja muut että ne, ne semmoset niinku eri kulttuurien vahvuudet nousee ja kiinnostuksen kohteet."

Toiminnasta keskusteltaessa noin puolet haastateltavista kertoivat, että toimintaa ja tapahtumia suunniteltaessa maahanmuuttajilta otetaan vastaan ehdotuksia siitä, minkälaista toimintaa he haluaisivat järjestettävän. Heidän mukaansa oppitunneilla ja kursseilla keskusteltaessa keskustelun teemat ovat osittain lähtöisin asiakkailta. Eräs haastateltava kertoi heidän tarjoavan toiminnassaan maahanmuuttajille puitteet omanlaisensa toiminnan suunnitteluun ja toteuttamiseen sen sijaan, että työntekijät kehittelisivät jotain ja kat-

soisivat sitten tuleeko toimintaan ketään. Alla vielä ote sekatoiminnasta ja maahanmuuttajien roolista toiminnan suunnittelussa:

Haastateltava 6: ”H: Se on meillä aika iso, iso tota niin ää tavote tässä hankkeessa että meillä ajatuksena on se että noin puolet oi- osallistujista olis kantasuomalaisia ja puolet maahanmuuttajia näissä kaikis kerhoissa ja muissa toiminnoissa ja, ja tota, kyllä me ollaan sit yritetty miettiä et mitkä on niitä tapoja millä me saadaan kantasuomalaisia mukaan, mut sit me on lähestytty sitä sillä että ehkä vähän et unohdetaan se maahanmuuttaja -sana et kaikkihan me ollaan ihmisiä et mikä toiminta olis sellasta mitä kaikki haluaa tehdä ja sit ollaankin kysely ihan alueittain että minkälaista toimintaa te haluaisitte, eikä ajatella sitä niin että no tää toiminta on maahanmuuttajille vaan tää toiminta on kaikille ja sitent me yritetään sinne houkutella mukaan tasapuolisesti kaikkia että tää on ollu se lähtökohta.”

Yli puolessa haastatteluista esiin nousi maahanmuuttajien toimijuuden vahvistaminen. Ihmisiä opetettiin hoitamaan asioitaan itsenäisesti tai ohjautumaan eri palveluihin niin, että toimijuus siirtyy heille itselleen. Pitkäaikaistyöttömiä aktivoitiin työelämään ja koulutukseen, opiskelijoiden urareittejä selvitettiin ja nuorille oli myös tarjolla elämänhallintaa opettava projekti, väliinputoajia ja syrjäytymisvaarassa olevia paluumuuttajia aktivoitiin toimintaan yhdessä kantaväestön kanssa. Eräs haastateltava kertoi heidän pyrkivän aktivoimaan maahanmuuttajia mukaan politiikkaan tiedottamalla erilaisista poliittisista oikeuksista esimerkiksi kunnallisvaalien suhteen.

Useiden haastateltavien toimintaan kuului erilaisten kerhojen järjestäminen. Esimerkkeinä tarjolla olevista kerhoista mainittiin ainakin kielikerhoja, mummokerhoja, liikuntakerhoja ja musiikkiryhmiä. Tarjolla oli myös yhdessäoloon keskittyviä elokuva- ja karaokeiltoja. Kielikerhot oli suunnattu usein maahanmuuttajille ja kaikki loput näistä kerhoista olivat tarjolla kaikille eri väestöryhmille sekatoimintana.

Maahanmuuttajille oli tarjolla myös erilaista opastusta ja neuvontaa. Jotkin järjestöt tarjosivat maahanmuuttajille neuvontaa päivystyspalveluna useampana päivänä viikossa ja tällöin työntekijöiltä saattoi kysyä mistä tahansa mieltä askarruttavasta asiasta. Osa tätä ohjausta ja neuvontaa oli jo aiemmin toimijuuden vahvistamisen yhteydessä mainittu maahanmuuttajien henkilökohtainen neuvonta, missä ihmisiä tuettiin ja autettiin täyttämään lomakkeita ja hakeutumaan eri palveluihin siten, että toimijuus siirtyy heille itselleen. Eräs

monikulttuurisen taustan omaava haastateltava kertoi hänen yhdistyksensä tarjoavan kaupungille maahanmuuttajien neuvontaa ostopalveluna. Hän kertoi yhdistyksensä auttavan maahanmuuttajia näiden Suomeen asettumisen alkuvaiheissa ohjaten maahanmuuttajia eri palveluihin ja tarjoten näille myös vertaistukea.

Haastateltava 6: ”Meillä on hankkeessa oikeastaan meillä on neljä, neljä erilaista pää-, pää- tuota niin toimenpidettä, ja yks niistä on neuvontapalveluiden tarjoaminen, eli ihan tämmöstä konkreettista faktatietoa tarjotaan maahanmuuttajille näille asuinalueille eli meillä on päivystys tietynä kellonaikana, tietyin viikonpäivää niin siellä on arabian-, suomen ja englannin kielellä mahdollista saada apua, ja apua voi kysyä oikeastaan mihin asiaan vaan, mut usein sit ne koskee oleskelulupia tai työnsaantia tai toimeentuloa tai asuntoa, tän tyyppisiä asioita, työpaikkaa.”

Osallisuutta edistävää toimintaa oli tarjolla myös erilaisten kurssien ja koulutusten muodossa. Eräs järjestö oli mukana järjestämässä viranomaisten kanssa hygieniapassikoulutuksia, toinen kertoi maksullisista musiikki- ja joogakursseista. Haastateltavista erä työskenteli oppilaitoksessa, jolla oli tarjota ammatillisiin koulutuksiin valmentavia koulutuksia, aikuisten perusopetusta ja lisäopetusta, sekä erilaisia toisen asteen ammattitutkintoon johtavia koulutuksia. Pieni osa haastateltavista kertoi heidän järjestöjensä tekevän asiantuntijatyötä olemalla mukana kotouttamisohjelmien päivittämisessä, antamalla ohjelmiin liittyviä lausuntoja sekä ohjaamalla erilaisia projekteja.

Matalan kynnyksen palvelut tulivat aineistossa esiin vain niukalti. Yksi haastateltavista kertoi, että heidän toiminnassaan pyritään mahdollisimman matalaan kynnykseen, jotta asiakkaat pääsevät itse mukaan järjestämään itsellensä tarpeellista toimintaa ja sitä kautta vahvistamaan osallisuuttaan ja toimijuuttaan. Toinen haastateltava kertoi, että heidän tarkoituksenaan on puolestaan auttaa kaikista vähäosaisimpia ihmisiä, niitä jotka ovat jo käyneet TE-toimistossa, Kelalla ja sosiaalitoimistossa ja jotka vielä kaipaavat jonkinlaista apua ja tukea.

Loput järjestettävistä toiminnoista olivat sellaisia, jotka mainittiin aineistossa vain kertaalleen. Näitä toimintoja olivat maahanmuuttajajärjestöjen aktivointi ja näiden järjestöjen toiminnan näkyvyyden lisääminen. Esiin nousi myös diakoniatyö, leirien järjestäminen eri maahanmuuttajaryhmille kotouttamis-, opetus- ja virkistystarkoituksessa. Yksi haastateltavista kertoi heidän ottavan toiminnassaan suomalaisilta vastaan erilaista lahjoitustavaraa

ja jakavan sitä edelleen niille maahanmuuttaja-asiakkaille, jotka sitä eniten tarvitsevat. Yksi näistä harvinaisemmista toiminnan muodoista oli infopuhelin suomalaisille, jonne suomalaiset saattoivat soittaa ja kysyä maahanmuuttajiin liittyviä kysymyksiä. Eräs yhdistyksistä myös sekä mentoroit että kouluttaa nykyisiä ja tulevia monikulttuurista työtä tekeviä ammattilaisia järjestäen myös tutustumismatkoja ulkomaille tarkoituksena selvittää, miten kotouttamistyötä tehdään Suomen ulkopuolella ja mistä toimenpiteistä voi ottaa oppia kotimaassakin. Viimeinen näistä harvinaisemmista toiminnan muodoista oli erään haastateltavan työnantajan tarjoama asuntolatoiminta, mikä tarjosi asiakkaille tilaisuuden olla yhdessä omanikäistensä seurassa ja oppia muilta nuorilta puhekieltä ja käyttäytymistä.

Toiminnan ohjeet

Kysyttäessä mistä ohjeet toimintaan tulevat tai mihin toiminnassa käytössä olevat keinot perustuvat, lähes kaikki haastateltavat kertoivat sääntöjensä ja keinojensa tulevan heiltä itseltään oman päähkäilyn tuloksena. Ainoa ryhmästä poikennut haastateltava sanoi toimintansa ainoaksi ohjeeksi kaikkein hädänalaisimpien auttamisen. Erään haastateltavan työpaikalla oli käytössä myös valtakunnallinen opetussuunnitelma, joka ohjasi paljon järjestettävää toimintaa. Toinen haastateltava mainitsi myös toiminnan rahoittajan vaikuttavan jonkin verran järjestettävän toiminnan sisältöön. Kaksi samassa yhdistyksessä toimivaa haastateltavaa kertoi heidän järjestämänsä toiminnan ohjautuvan kentältä nousevien tarpeiden ja katvealueiden mukaan. Toiminnan kerrottiin olevan kokemukseen perustuvaa ja lähteneen liikkeelle ruohonjuuritasolta. Näistä haastateltavista toinen kertoi lisäksi suunnittelussa ja toteuttamisessa mukana olleen myös yhteistyökumppaneita.

Yhteistyö ja verkostot

Kysyttäessä toiminnan yhteydessä yhteistyöstä esiin nousi lähinnä suuri määrä eri toimijoiden nimiä, joista mitään ei mainittu kuitenkaan useammin kuin kolmesti. Nämä kolmeen otteeseen yhteistyökumppaneina mainitut tahot olivat kunta/kaupunki, virano-

maiset, oppilaitokset ja Monikulttuurikeskus Gloria. Tarkempi lista näistä yhteistyökumppaneista löytyy liitteenä olevasta koodilistasta (Liite 4).

Alle puolet haastateltavista kertoi heidän järjestävän jonkinlaista toimintaa maahanmuuttajille yhteistyössä muiden järjestöjen kanssa. Eri yhteistyömuotoja olivat yhteistyötoiminnan suunnittelussa, monikulttuurista työtä tekevien yhteiset koulutukset, sekä toisten toimijoiden tiloihin ja toimintaan järjestettävät maahanmuuttaja-asiakkaiden tutustumiskäynnit.

Vaikka yhteistyötä koskevat lausunnot jäivät melko suppeiksi, haastateltavista kaksi puhui kuitenkin siitä, miten tärkeitä kontaktit ja verkostot ovat monikulttuurisessa työssä silloin, kun on kysyttävää jostain asiasta ja silloin kun toiminnasta pitäisi päästä tiedottamaan eteenpäin:

Haastateltava 5: ”H: Se on ihan jotenki ehdoton. Se toimii. Tää ei oo, tää ei oo liian suuri kaupunki mut ei myös liian pieni tuppukylä, että täällä on meitä toimijoita mut me sit pystytään niinku me ollaan samois seminaareis koulutuksis, me tunnetaan toisemme, tiedetään missä tilanteessa kannattaa jollekki soittaa. Se on hirvittävän hieno voimavara se verkosto.”

Toiminnasta tiedottaminen

Kysyttäessä mitä kautta maahanmuuttajat saavat tietoa haastateltavien tarjoamasta toiminnasta tai miten he löytävät paikalle, yleisimmäksi tai tärkeimmäksi tiedottamisen väyläksi kohosi ”puskaradio”. Maahanmuuttajien kerrottiin kertovan järjestöjen toiminnasta toisilleen ja hyvän, hyödylliseksi koetun toiminnan sanottiin vetävän väkeä paikalle.

Yli puolet haastateltavista kertoi viranomaisten tiedottavan heidän järjestöjensä toiminnasta maahanmuuttajille näiden hoitaessa erilaisia lupa-asioita ja asioidessa kaupungin eri virastoissa. Näitä ohjaavia viranomaistahoja olivat muun muassa TE-toimisto sekä kaupungin kotouttamispalvelut. Puolet haastateltavista kertoi tiedon toiminnastaan leviävän heidän verkostojensa tai toisten järjestöjen välityksellä. Verkostoihin kuului toiset monikulttuurista työtä tekevät järjestöt, yhden haastateltavan vastauksessa esiin nousi myös maahanmuuttajien omat järjestöt.

Hieman alle puolet haastateltavista kertoi heidän järjestöjensä työntekijöiden jalkautuvan erilaisiin tapahtumiin ja maahanmuuttajien kohtaamispaikkoihin tiedottamaan toiminnasta. Työntekijöitä kävi esimerkiksi vastaanottokeskuksissa kertomassa toiminnasta ja pitämässä kielitunteja, ihmisiä myös jalkautui asuinalueille levittämään postereita taloyhtiöiden auloihin ja jakamaan mainoksia kielikahvilatoiminnasta. Lisäksi oppilaitosten tiloissa sekä erilaisissa tilaisuuksissa vierailtiin kertomassa toiminnasta. Alla vielä ote erään haastateltavan työpaikan käyttämistä tiedotuskeinoista, jossa esiintyy kaikki aiemmin mainitut tiedottamiskeinot.

Haastateltava 8: ”H: Aikasemmin, sanotaan kaksi vuotta sitten, me tehtiin paljon siis semmosta hakevaa toimintaa. Käytiin eri oppilaitoksissa, öö maahanmuuttajien kohtaamispaikoissa ja tämmösissä öö kuten es.mes. Info-Gloriassa tiedottamassa ja niin edelleen ja saatiin sitä kautta opiskelijoita... Ja mitä kautta opiskelijat niinkun laittavat meille hakemuksensa tai tulevat meille, yleensä siinä on tosi paljon kyseessä kaverit. Ja nyt vastaanottokeskusyhteistyö on alkanu, tottakai työ- työelämä, TE-toimisto yhteistyö on jatkunu kautta ajan...”

Toiminnasta tiedotettiin myös lehdissä. Yksi haastateltava kertoi järjestönsä tiedottavan toiminnastaan sanomalehdessä ja toinen kertoi, että hänen työnantajallaan on oma lehti, jossa toiminnasta kerrotaan. Jotkut informantit kertoivat myös kotisivujen ja internetin olevan käytössä toiminnasta tiedottaessa. Näitä keinoja käyttävistä haastateltavista yksi tosin epäili, ettei ainakaan hänen työnantajansa sivuja katso kukaan. Vain yksi haastateltavista kertoi hänen järjestönsä tiedottavan toiminnasta sosiaalisen median välityksellä. Eräs haastateltava mainitsi ainoana hänen yhdistyksensä tiedottavan toiminnastaan yhdistyksen jäsenille sähköpostitse.

Viimeinen haastatteluissa esiin noussut toiminnasta tiedottamisen kanava oli oppilaitokset. Sitä ei maininnut haastatteluissa kuin yksi henkilö. Toinen haastateltava puhui oppilaitoksista jalkautumalla tiedottamisen yhteydessä, mutta tässä tapauksessa oppilaitokset tiedottivat toisten toiminnasta itse, joten koin perustelluksi erottaa nämä omille koodeilleen.

Toiminnan asiakkaat

Eräs haastateltava arvioi maahanmuuttajien määräksi Jyväskylässä 4000 henkeä, yksittäisten ryhmien koosta tai osuudesta asiakaskunnasta yhdelläkään haastateltavista ei ollut antaa tarkempaa arviota. Suuri osa kertoi, että heidän asiakkainaan on kaikenlaisia maahanmuuttajia. Asiakkaiden skaala kuvailtiin hyvin laajaksi, kerrottiin ettei ole tyypillistä asiakasta ja asiakaskunnan sanottiin olevan yhtä heterogeeninen kuin mitä maahanmuuttajienkin joukko on. Erilaisia ryhmiä asiakaskunnan sisältä nimettiin kuitenkin paljon ja kaikenlaisten maahanmuuttajien jälkeen seuraavaksi yleisin aineistossa esiintynyt koodiperhe olivat turvapaikanhakijat ja pakolaiset.

Toiseksi yleisimmin tunnistetun ryhmän muodostivat erilaiset väliinpuotoajat, työttömät ja syrjäytyneet. Näiden henkilöiden kerrottiin jääneen koulutusten ja työelämän ulkopuolelle, osa oli tullut erään haastateltavan mukaan kurseille TE-toimiston velvoittamina. Puolet haastateltavista kertoivat heidän toiminnoissaan käyvän n. 20 – 40 vuotiaita työikäisiä, jotka etsivät toimintaa, sisältöä ja erilaisia mahdollisuuksia. Ehkä hieman yllättäen yhtä tunnistetun osan asiakkaista muodostivat korkeakoulutetut maahanmuuttajat:

Haastateltava 2: "Skaala on hurjan laaja, siellä on jopa luku- ja kirjoitustaidottomia kokonaan. Ja sitten saattaa olla henkilöitä jolla on yliopistosta loppututkinto, mutta ei suomen kielen taitoa."

Haastateltava 3: " neuvontapalveluun ohjautaa enemmän semmosia ihmisiä kellä sitten on enemmän vaikka se kielenopiskelu alkuvaiheessa ja joka siitä aiheuttaa tietysti sitä vaikka lomakkeiden täyttämässä tai, tai palveluihin ohjautumisessa vielä sitä haastetta et ku ei oikeen niinku mut et se voi olla se kieli siinä ainoo haaste et voi olla vaikka hyvin, hyvin vaikka korkeesti koulutettua..."

Haastateltava 7: " Siellä on sitte toisaalta aika eritahtisia sillä tavalla et voi olla paljon koulutusta, voi olla ylio-, yliopistotasonen ihminen tai sit voi olla ihan kouluttamaton..."

Yleisimmin aineistossa esiintynyt selkeä etninen ryhmä olivat afgaanit, joita oli asiakkaina puolilla haastateltavista. Tämän jälkeen tunnistetuimmat ryhmät muodostivat ihmiset, jotka eivät osanneet suomen kieltä tai tämä taito oli vielä hyvin olematon. Hieman alle puolet kertoivat maahanmuuttajaopiskelijoiden käyvän heidän toiminnassaan, yhtä moni sanoi entisen Neuvostoliiton alueelta tulevien ihmisten ja Saharan eteläpuolelta saapuvien henkilöiden kuuluvan heidän asiakaskuntaansa.

Kahteen otteeseen mainittuja asiakasryhmiä oli useita. Näitä ryhmiä olivat maahanmuuttajanaiset, Lähi-idästä ja arabimaista tulleet, yksinäiset ja vähävaraiset, vanhukset ja eläkeläiset, siirtolaiset, ja kokonaan kouluja käymättömät. Pelkästään kertaalleen esiintyneitä asiakasryhmiä olivat työssäkäyvät maahanmuuttajat, jollain tapaa kotiinsa jumittuneet tai estyneet, muslimit, paluumuuttajat, filippiiniläiset sekä lapset ja lapsiperheet. Yksi haastateltava kertoi, että hänen järjestönsä työskentelee lähinnä maahanmuuttajajärjestöjen parissa.

Toiminnan haasteet

Osallisuuden haasteista erillään kysyin haastateltavilta, minkälaisia esteitä tai haasteita heidän toiminnallaan on. Yleisin toiminnan haasteista oli rahan niukkuus ja rahoituksen saamisen haastavuus. Rahan puute näkyi haastateltavien mukaan siinä, että opetusmateriaalia, esimerkiksi kirjoja ei ollut tarpeeksi ja materiaalin monistamisen suhteen oltiin tarkkoja. Eräs haastateltava kertoi siitä, että RAY:ltä/STEA:lta on vaikea saada rahoitusta, toinen haastateltava puolestaan siitä, että Euroopan sosiaalirahaston projektirahoitusta hakiessa yhdistyksiltä vaaditaan 20 000 euron omavastuuosuutta, mihin yhdistyksillä on harvoin rahaa. Suuremman rahoituksen turvin haastateltavat uskoivat pystyvänsä järjestämään enemmän toimintaa ja huolehtimaan nykyisistä katveeseen jäävistä ongelmista kertoen myös, että tällä hetkellä toimintaa täytyy priorisoida.

Hieman yli puolet haastateltavista tunnistivat ongelmaksi myös toiminnan kapasiteetin. Eräs haastateltava kertoi, että he joutuvat jo tällä hetkellä priorisoimaan asiakkaita siten, että kaksi kolmasosaa maahanmuuttajista ei pääse mukaan, vaikka ryhmien määrää oli lisätty ja toiminta-aikoja pidennetty. Maahanmuuttajien määrän kerrottiin myös kasvavan jatkuvasti, mikä kerrottiin lisäävän kapasiteetin ongelmia ennestään. Asiakkaiden määrän kerrottiin kasvaneen huomattavasti vuonna 2015 alkaneen turvapaikanhakijakriisin myötä. Kapasiteettiin liittyi ongelmana myös tilanpuute. Toimijoiden ennestään liian pienet tilat olivat viime vuosina pienentyneet homeongelmien vuoksi ja siksi, että rahoituksen puutteessa omia tiloja oli jouduttu vuokraamaan toisten käyttöön. Toiminnan ongelmaksi ilmoitettiin myös se, että kesäisin matalan kynnyksen toimintaa ei ole tarjolla, vaikka kysyntää varmasti olisi.

Haasteita nähtiin myös henkilökunnan määrässä tai koostumuksessa. Henkilökuntaa ei ollut tarpeeksi vastaamaan maahanmuuttajien suureen määrään tai liian suuri osa henkilökunnasta oli vapaaehtoistyöntekijöitä. Yksi haastateltavista kertoi, että heidän tilojensa käytöstä poistaneet homeongelmat olivat myös sairastuttaneet osan henkilökunnasta. Vapaaehtoisten liian suurta määrää pidettiin ongelmana silloin, kun varsinaisia työntekijöitä ei ollut tarpeeksi heitä ohjaamaan ja ottamaan vapaaehtoistyöntekijöiden tarjoamia resursseja kunnolla käyttöön.

Yksittäisten haastateltavien esiin nostamia ongelmia olivat toiminnan näkymättömyys ja se, että kiire ei jätä aikaa toiminnan kunnolliselle suunnittelulle, asioiden kokeilulle ja pohdinnalle.

5.3 Yhteenveto: mitä saatiin selville?

Haastateltavien käsitykset osallisuudesta ovat monen asian suhteen yhteneviä teoriakehyksessä esiteltyihin osallisuuden eri piirteisiin. Heistä jokaiselle maahanmuuttajien osallisuus tarkoitti sitä, että he ovat jollain tapaa elämässä mukana, mikä on mielestäni lähellä Siisiäisen (2010, 9 – 11) osallisuuden käsitettä, jolla hän tarkoittaa kuulumista erilaisiin sosiaalisiin piireihin. Kuudelle haastateltavista osallisuus tarkoitti maahanmuuttajien mahdollisuutta vaikuttaa ja toimia yhteiskunnassa, mikä kertoi informanttien yhdistävän osallisuuden teoriakehyksessäkin mainitun osallistumisen poliittiseen kenttään (Siisiäinen 2010, 9 – 11; Leemann & Hämäläinen 2016). Yhtä monelle vastaajista osallisuus tarkoitti maahanmuuttajien ystävyysuhteita kantasuomalaisien kanssa. Ystävyysuhteiden tärkeys osana sosiaalista osallisuutta oli esillä myös Sosiaali- ja terveydenhuollon kansallisessa kehittämisohjelmassa (Sosiaali- ja terveysministeriö 2012, 20). Osalle haastateltavista osallisuus merkitsi työllisyyttä ja osallisuuden haasteista kysyttäessä moni ilmoitti haasteeksi työttömyyden. Teoriakehyksessä esillä olleet työpaikka sosiaalisena piirinä ja osallisuus taloudesta (mm. Siisiäinen 2010; Sosiaali- ja terveysministeriö 2010, Leemann & Hämäläinen 2016) olivat siis myös vahvasti esillä aineistossa

Haastateltavien osallisuudelle antamia merkityksiä voi tarkastella myös haastateltavien tunnistamien osallisuuden haasteiden kautta, niin kuin jo tein työllisyyden suhteen. Moni

haastateltava näki osallisuuden haasteena rasismin ja syrjinnän, mitkä mainittiin kielteisinä vaikuttajina maahanmuuttajien osallisuuden ja turvallisuuden tunteeseen myös hallinnollisissa asiakirjoissa (Valtion kotouttamisohjelma vuosille 2016 – 2019 II, 36 – 37, 43). Ongelmia nähtiin myös maahanmuuttajien mielenterveyden tilassa ja syrjäytymisessä. Vaikka haastateltavat eivät määritelleet osallisuutta Leemannin & Hämäläisen (2016) tapaan syrjäytymisen vastaparina, ne kuitenkin siis yhdistettiin toisiinsa ongelmien kautta.

Haastateltavat yhdistivät palveluihin monia osallisuuteen liittyviä haasteita. Näitä haasteita olisi syytä karsia nopeasti pois ainakin Lars Uggerhøj'n kirjoitusten valossa (2014, 291), sillä hän nostaa hyvinvointivaltion ja hyvinvointipalvelut esiin tärkeinä tekijöinä osallisuuden luomisessa ja syrjäytymisen ehkäisyssä todeten hyvinvointipalvelujen olevan monelle marginalisoituneelle henkilölle ainoa kosketus organisoituneeseen yhteiskuntaan.

Moni haastateltava näki suomalaisen kulttuuriin haasteellisena maahanmuuttajille, puolet havaitsivat haasteita myös maahanmuuttajaryhmien välisissä jännitteissä ja yhteiskunnan korkeissa vaatimustasoissa. Nämä maahanmuuttajaryhmien väliset jännitteet olivat oikeastaan se asia, minkä suhteen Maahanmuuton tulevaisuus 2020 -strategiassa (Sisäministeriö 2013, 22) mainittu eräänlainen ”syrjinnän intersektionaalisuus” tuli esiin, eli maahanmuuttajien kerrottiin joutuvan syrjityiksi useista erilaisista syistä samanaikaisesti. Haastateluissa joidenkin maahanmuuttajien kerrottiin väheksyvän tai välttelevän toisia maahanmuuttajia näiden kansallisuuden tai uskonnon perusteella.

Naisten asema osallisuuden haasteena jäi aineistossa hieman vähemmälle huomiolle, samoin maahanmuuttajien epävarma tulevaisuus. Joitakin ongelmia nähtiin myös maahanmuuttajien opiskeluvaikeuksissa ja yksittäisiä havaintoja haasteista löytyi asunnottomuuden sekä vaikuttamiseen liittyvän tiedon saatavuuden parista. Sosiaali- ja terveydenhuollon kansallisessa kehittämissuunnitelmassa osallisuuteen liitettiin mahdollisuus mm. asuntoon ja terveyteen. Haastateltavista yksi siis tunnisti asumisen osana osallisuutta, mutta mahdollisuus muunlaiseenkin terveyteen kuin mielenterveyteen jäi uupumaan aineistossa kaikkien näkemyksistä. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2012, 20).

Haastateltavien kanssa keskustellessa erilaisista osallisuuden kentistä esiin tulivat ainakin paikallinen ja poliittinen taso. Siisiäisen (2010) mainitsemista sosiaalisista piireistä aineistosta löytyi mainintoja osallisuudesta valtioon, oppilaitoksiin, yhdistyksiin ja työpaikkoihin.

Sen sijaan ulkopuolelle aineistossa jäi maahanmuuttajien osallisuus uskonnon, taiteen, tieteen ja kansainvälisen tasoista sekä mediasta (Siisiäinen 2010; Sisäministeriö 2013, 18). Osallisuutta ei myöskään yhdistetty yhteiskuntaa muovaaviin prosesseihin, kuten muotiin tai individualisaatioon.

Osallisuuden edellytyksistä haastateltavien ja tutkimusten voi nähdä olevan melko lailla samaa mieltä. Siisiäisen (2010, 12 – 13) mukaan osallistumisen tärkein motivoiva tekijä on intressi, kiinnostus osallistua johonkin toimintaan ja haastateltavista moni yhtyi tähän näkemykseen ilmaisten osallisuuden tärkeäksi edellytykseksi tai maahanmuuttajan tärkeäksi ominaisuudeksi jossain muodossa tahdon, sinnikkyyden ja kärsivällisyyden. Lähes kaikki haastateltavat näkivät kielitaidon tärkeänä yhteiskuntaan kuulumisen edellytyksenä. Näkemys kielitaidon tärkeydestä saa tukea Osallisena Suomessa – kokeiluhankkeiden satoa -julkaisusta (2013, 311 – 312), jossa suomen tai ruotsin kielen taitojen todettiin olevan tärkeitä maahanmuuttajalasten ja -nuorten pääsystä eteenpäin koulussa ja opinnoissa. Samalla linjalla kielitaidon tärkeydestä oli myös hankkeen arviointiraportti (TEM 2013, 88), jossa huolta herätti kotivanehempien, eli useimmiten kotiäitien arkiseen asiointiin riittämätön kielitaito. Kaikki aineiston toimijoiden tarjoama kielenopetus oli suomen kielen opetusta, ruotsin kielestä informantit eivät puhuneet mitään.

Haastateltavilla vaikutti olevan hyvin vapaat kädet toiminnan suunnitteluun ja toteuttamiseen. Lähes jokainen kertoi seuraavansa omia ohjeitaan ja ainoa tämän joukon ulkopuolelle jäänyt kertoi oman toimintansa ohjeeksi hädänalaisten auttamisen. Valtaosa toiminnasta oli suomen kielen opettamista maahanmuuttajille ja suomalaiseseen kulttuuriin tutustuttamista tai monikulttuurisuutta edistävää työtä. Järjestettävä toiminta näyttäisi siis vastaavan hyvin ainakin haastateltavien ilmoittamiin osallisuuden haasteisiin maahanmuuttajien kielitaidon, syrjäytymisen sekä rasismien ja syrjinnän suhteen. Monikulttuurisuuden edistämällä voisi väittää olevan merkittävä rooli osallisuuden edistämisessä, haastateltavista kuitenkin moni tunnisti rasismien haasteeksi osallisuudelle ja rasismia ja syrjintää koskeva koodikimppu oli aineiston suurin.

Vapaaehtoistyöntekijöiden rooli nousi vahvasti esiin aineistossa. Haastateltavat kertoivat vapaaehtoistyöntekijöiden olevan olennaisesti mukana heidän toiminnassaan tai toiminnan jopa olevan vapaaehtoisten varassa. Tähän liittyen yksi vastaajista tunnisti ongelmaksi

toiminnalle sen, että toiminta ei välttämättä ole kovin kestäväällä pohjalla ollessaan liikaa vapaaehtoisten varassa, eikä oikeita työntekijöitä ole tarpeeksi ohjaamaan heitä tai ottamaan heidän resurssejaan täyteen käyttöön. Havainto tukee Saukkosen (2013, 92) kirjoitusta kotouttamispolitiikan liiksi käytännön toteuttajien hyvään tahtoon ja toimeliaisuuteen nojaamisesta. Lähes kaikkien haastateltavien toiminta oli suunnattu kaikille väestöryhmille ainakin jossain määrin. Toiminta saattoi olla avointa kaikille, kantasuomalaisten kanssa järjestettiin yhteistä toimintaa tai toiminnassa oli mukana suomalaisia jäseniä.

Järjestettävän toiminnan tarkoitus oli usein vahvistaa jollain tapaa maahanmuuttajien toimijuutta tai aktivoita heitä. Puolet haastateltavista järjesti jonkinlaista kerhotoimintaa ja yhtä moni tarjosi maahanmuuttajille erilaista neuvontaa ja opastusta. Maahanmuuttajille oli myös tarjolla kursseja ja koulutuksia, muutama haastateltava kertoi tekevänsä asiantuntijatyötä ja jotkut kuvailivat toimintaansa matalan kynnyksen toiminnaksi. Sellaista toimintaa, joita eivät maininneet kuin yksittäiset haastateltavat, olivat järjestöjen tukeminen, leiritoiminta, diakonia, infopalvelu suomalaisille, työntekijöiden mentorointi ja asuntola-toiminta. Siisiäisen (2010, 11) osallisuuden nelikenttää vasten tarkasteltuna maahanmuuttajien osallisuus haastateltavien tarjoamien toimintojen yhteydessä oli enimmäkseen jonkinlainen sekoitus maahanmuuttajista itsestään kumpuavaa osallistumista, mukautuvaa osallisuutta tai heidät toimintaan mukaan houkuttelevaa aktivoivaa osallistamista. Pakottaminen tai holhoaminen ei tullut ilmi kuin yhden haastateltavan kanssa, joka kertoi TE-toimiston velvoittavan joitakin maahanmuuttajia osallistumaan heidän tarjoamaansa toimintaan. Valtaosa haastateltavien järjestämästä toiminnasta oli osallistujille täysin vapaaehtoista.

Kaikki maahanmuuttajille järjestettävä toiminta täytti mielestäni Leemannin & Hämäläisen (2016) kuvauksen sosiaalisesta osallisuudesta, jossa on kyse ihmisten ohjaamisesta yhteiskunnan reunoilta tai ulkopuolelta lähemmäs palveluja, ja joka on työkalu köyhyyden ja syrjäytymisen ehkäisyyn sekä oikeudenmukaisuuden ja tasa-arvon edistämiseen. Maahanmuuttajien kerrottiin olevan mukana suunnittelemassa itseensä kohdistuvaa toimintaa, tai ainakin heiltä kerrottiin otettavan vastaan ehdotuksia toiminnasta. Tämän havainnon mukaan Leemannin & Hämäläisen (2016) sosiaalipalvelujen yhteydessä käyttämä asiakasosallisuuden käsite toteutuu Jyväskylän monikulttuurisessa työssä ainakin osittain. Toiminnan suunnittelun ja toiminnasta annettavan palautteen lisäksi myös toimintaosallisuus nousi

esiin asiakasosallisuuden piirteenä. Aineiston perusteella ei voi oikeastaan sanoa sitä, kellä päätösosallisuus palveluiden tarjoamisen suhteen on ollut. Sen voi kuitenkin sanoa varmuudella, ettei asiakasosallisuuden tilanne Jyväskylän monikulttuurisuustyössä ole Intke-Herndandezin & Holmin (2015) kuvaileman toiseuden sivuuttavan ja mää räilevän kaltainen.

Vaikka vain harva informantti tunnisti tai kuvaili organisaationsa toiminnan matalan kynnyksen toiminnaksi, sitä oli kuitenkin tarjolla melko paljon. Leemann & Hämäläinen (2016) antoivat esimerkkeinä matalan kynnyksen palveluista muun muassa perhekahvilat, nuorisotyön, vanhusten toiminnan ja kotouttamispalvelut. Matalan kynnyksen palveluiden piirteitä ovat esimerkiksi maksuttomuus ja anonymius ja pelkästään kahdella haastateltavista oli tarjolla maksullisia kursseja ja koulutuksia, joten jo pelkästään tämän perusteella suuressa osassa osallisuutta edistävästä toiminnasta kyse oli matalasta kynnyksestä.

Haastateltavien vastausten perusteella monikulttuurisen työn kentällä on vielä tilaa yhteistyön kehittämiseen. Puolet haastateltavista kertoi tekevänsä jonkinlaista yhteistyötä toisten toimijoiden kanssa, mutta vain kaksi heistä kertoi yhteistyöverkoston olevan tärkeä tai jonkinlainen voimavara. Syytä kehittämiseen voisi kuvitella myös olevan, sillä Osallise-na Suomessa -hanke nosti menestyksekkään kotouttamisen avaintekijöiksi mm. kunnan eri palvelusektorien yhteistyön, järjestöjen kytkemisen kotoutumiskoulutukseen sekä järjestöjen toimintaedellytysten pitkäaikaisen kehittämisen (TEM 2013, 99). Kaupungilla ja muilla rahoittajilla riittää puolestaan tekemistä järjestöjen toimintaedellytysten kehittämässä, sillä useat haastateltavista kertoivat, että rahoitus on liian tiukilla ja kaikki halukkaat eivät mahdu mukaan toimintaan. Haastateltavien kertomukset tukevat Saukkosen (2013, 92) kirjoitusta taloudellisten voimavarojen riittämättömyydestä kotouttamisen lakisääteisten velvollisuuksien täyttämiseen sekä käytännön kotouttamisen liiallisesta nojaamisesta kentän toimijoiden hyvään tahtoon ja toimeliaisuuteen.

6 JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINNAT

Vaikka itselläni ei ollut ennen tätä työtä antaa osallisuuden käsitteelle minkäänlaista sisältöä ja epäilin jopa käsitteen olevan vasta viime vuosien aikana asiakirjoihin tiensä löytäneeksi muotisanaksi, ei yksikään haastateltavista jäänyt sanattomaksi kysyttäessä maahanmuuttajien osallisuudesta tai kysynyt minulta mitä osallisuus tarkoittaa. Ja vaikka kysymyksissä osallisuuden merkityksestä jotkin osallisuuden piirteet jäivät haastateltavien vastauksissa vähemmälle huomiolle tai puuttumaan kokonaan, informanttien osallisuudelle antamat merkitykset ja osallisuuden monet piirteet tulivat kuitenkin ilmi järjestettävän toiminnan kautta ja näkemyksissä osallisuuden haasteista. Hienoinen epäilykseni siitä, että osallisuus olisi vain viimeisin muotisana, jonka sisällöstä kukaan ei ole todellista tietoa, osoittautui siis täysin perättömäksi.

Erilaista osallisuutta edistävää toimintaa Jyväskylässä oli tarjolla monessa muodossa. Enimmäkseen toiminta oli vapaaehtoisuuteen perustuvaa, maksutonta matalan kynnyksen toimintaa, mutta tarjolla oli organisoidumpaa ja maksullista toimintaa erilaisten kursien ja koulutusten muodossa. Usein toiminta oli avointa myös kantasuomalaisille ja siinä ilmeni kaksisuuntaisen kotoutumisen tavoitteita. Toimijoiden laajemmalle yhteistyölle ja väestöryhmien laajemmalle sekatoiminnalle oli kuitenkin tilausta. Asiakkaina olevaa maahanmuuttajajoukkoa voi kuvailla monimuotoiseksi. Haastateltavien tarjoamissa toiminnoissa oli asiakkaina ihmisiä ympäri maailman, lapsia ja vanhuksia, korkeakoulutettuja ja kouluja käymättömiä, turvapaikanhakijoita sekä jo pitempään Suomessa asuneita jne.

Aineiston perusteella kaikilla toimijoilla on varsin suuri autonomia tekemänsä työn ja tarjoamansa toiminnan suhteen. Tämän perusteella väittäisin, että kaupungin järjestöt pystyvät vastaamaan tarvittaessa hyvinkin tehokkaasti erilaisiin aineistossa tunnistettuihin maahanmuuttajien osallisuuden haasteisiin. Suurin haaste erilaisiin ongelmakohtiin vastaamisessa vaikuttaisikin olevan raha. Saamieni vastausten valossa tilanne monikulttuurisuustyön kentällä näyttää siltä, että saatavilla oleva rahoitus ja käytössä olevat tilat luovat toiminnalle rajoitteita, jotka sitten heijastuvat asiakaskuntana oleviin maahanmuuttajiin erilaisina palveluiden saatavuuteen liittyvinä haasteina, kuten lamaantumisenä ja syrjäytymisenä. Tämän pohjalta toiminta kaipaisi selkeästi rahoituksen ja kielenoppimispaikkojen lisäämistä, tai sitten tulisi rajoittaa merkittävästi maahantulijoiden määrää, jottei kapa-

siteetti ylittyisi. Tästä aiheesta voisi varmasti käydä kiivastakin väittelyä, mutten koe, että tämä opinnäytetyö olisi oikea paikka tuolle keskustelulle.

Rasismi oli aineistossa oma suuri maahanmuuttajien osallisuuden haasteensa. Maahanmuuttajille oli tarjolla monenlaista sekatoimintaa suomalaisten kanssa ja erilaisia kulttuurisiin tutustumistapahtumiakin järjestettiin, mutta en tiedä siitä, kuinka tehokkaasti tällaiset keinot purevat vihapuheeseen ja syrjintään? Kuvittelisin, että tilausta voisi olla jonkinlaiselle rasististen ryhmien suoralle kohtaamiselle ja avoimelle keskustelulle näiden kanssa. En tiedä myöskään sitä, onko sellaista jo kokeiltu ja kuinka tehokkaaksi tällaiset keskustelut on todettu. Kysymyksiä herää myös siitä, voiko rasististen ryhmien kohtaamista ja keskustelua niiden kanssa jättää näiden samojen kohtaamieni toimijoiden harteille, joiden työvoima koostui usein lähinnä vapaaehtoisista opiskelijoista ja eläkeläisistä.

Mikäli aiheesta haluaisi suorittaa jatkotutkimuksia, kokisin että mukaan olisi hyvä saada kaupungin kotouttamispalveluiden työntekijöitä, tähän tutkimukseen heitä ei saatu mukaan. Myös Monikulttuurikeskus Glorian varsinaisia työntekijöitä olisi hyvä saada mukaan, sen verran monet haastateltavista mainitsivat keskuksen jollain tapaa haastattelun yhteydessä. Omassa tutkimuksessani Glorian varsinaiset työntekijät ikävä kyllä kieltäytyivät haastatteluista käydessäni paikan päällä järjestön tiloissa ja ohjasivat minut vapaaehtois-työntekijöidensä suuntaan. Kiehtovaa olisi myös saada esiin ajatuksia osallisuudesta asiakaina olevien maahanmuuttajien näkökulmasta, sillä osallisuus on kuitenkin subjektiivinen ilmiö eikä tunteesta yhteisöön kuulumiseen voi saada tarkkaa tietoa kuin henkilöltä itseltään. Hyvä olisi myös tutkia maahanmuuttajajärjestöjen toimijoiden mielipiteitä ja kokemuksia osallisuudesta. Näissä tapauksissa tutkimuksella oman haasteensa asettaisi kuitenkin todennäköinen tulkin tarve. Mahdollisen tutkimuksen voisikin toteuttaa yhteistyössä kaupungin tai järjestöjen tulkkauspalvelujen kanssa, jos molemminpuolista kiinnostusta tuon kaltaiseen tutkimukseen löytyisi.

Tutkimuksessa on joitakin mahdollisia kompastuskiviä. Haastateltavien joukko jäi hieman pieneksi, mutta tästä huolimatta jo tämän kokoisessa aineistossa saturaatiota alkoi ilmennemään. Haastateltavien tavoittaminen ja heidän suostumustensa saaminen oli melko haasteellista, mistä johtuen haastattelujen kerääminen venyi kattamaan pitkähkön välin helmikuusta kesäkuuhun. Haastateltavaksi suostumisen nihkeyttä voi selittää se, että mo-

net haastateltavista kokivat olevansa ylityöllistettyjä ja kiireellisiä. Vapaaehtoistyöntekijät suostuivat haastateltaviksi varsinaisia työntekijöitä helpommin, mutta haastattelujen perusteella kävi ilmi, että varsinaisilla työntekijöillä oli enemmän näkemystä ja tietoa itseäni kiehtovista kysymyksistä. Vapaaehtoistyöntekijät osoittautuivat tästä huolimatta kuitenkin kelvollisiksi lähteiksi. Haastattelussa olisi voinut käyttää apuna taikka työvälineenä haastattelupäiväkirjaa, mihin tehdä merkintöjä siitä, mikä haastattelussa oli erityisen onnistunutta, mitkä kysymyksen muotoilut tuottivat parhaita vastauksia tai minkä asian suhteen olisin voinut vielä parantaa tai tehdä toisin. Havahduin tähän mahdollisuuteen hieman myöhään jo haastattelut kerättyäni, mutta haastattelut olivat onneksi sujuneet ongelmitta ilman tuota mahdollista apuvälinettäkään.

Lähteet

Elinkeinoelämän Valtuuskunta (2015): Kuka Suomessa tekee työt? Saatavilla

<<http://www.eva.fi/wp-content/uploads/2015/01/Kuka-Suomessa-tekee-työt.pdf>>. Luettu 17.10.2016.

ELY-keskus: Etniset suhteet. Saatavilla <<https://www.ely-keskus.fi/web/ely/etniset-suhteet>>. Luettu 14.11.2016.

ELY-keskus (20.4.2016): Pirkanmaan ja Keski-Suomen etnisten suhteiden neuvottelukunta.

Saatavilla <<http://www.ely-keskus.fi/web/ely/-/pirkanmaan-ja-keski-suomen-etnisten-suhteiden-neuvottelukunta-pirkanmaan-ely-keskus->>.

Luettu 14.11.2016.

ELY-keskus a: Pirkanmaan ja Keski-Suomen alueen Etnisten suhteiden neuvottelukunnan

toimintasuunnitelma toimikaudelle 2011 – 2013. Saatavilla

<<https://www.ely-keskus.fi/documents/10191/57691/Pirkanmaan+ja+Keski-Suomen+alueen+Etnisten+suhteiden+neuvottelukunnan+toimintasuunnitelma+toimikaudelle+2011%E2%80%932013/14bf9d90-396f-44b8-8737-3554af2c4614>>. Luettu 14.11.2016.

EUR-Lex (2.10.1997): Asiakirja 11997D/TXT. Amsterdamin sopimus Euroopan unionista

tehdyn sopimuksen, Euroopan yhteisöjen perustamissopimusten ja niihin liittyvien tiettyjen asiakirjojen muuttamisesta. Euroopan unionin julkaisutoimisto. Saatavilla <<http://eur-lex.europa.eu/legal-content/FI/TXT/HTML/uri=CELEX:11997D/TXT&qid=1444052431180&from=FI>>. Luettu 19.10.2016.

Euroopan ihmisoikeustuomioistuin: Euroopan Ihmisoikeussopimus. Saatavilla

<http://www.echr.coe.int/Documents/Convention_FIN.pdf>. Luettu 19.10.2016.

Euroopan komissio: Movement and residence. Saatavilla

<http://ec.europa.eu/justice/citizen/move-live/index_en.htm>, luettu 12.10.2016.

FINLEX (19.12.1889): 1889/39 Rikoslaki. Saatavilla

<<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1889/18890039001#L11>>. Luettu 10.11.2016.

- FINLEX (1976): 8/1976 Asetus kansalaisoikeuksia ja poliittisia oikeuksia koskevan kansainvälisen yleissopimuksen sekä siihen liittyvän valinnaisen pöytäkirjan voimaansaattamisesta. Saatavilla
<http://www.finlex.fi/fi/sopimukset/sopsteksti/1976/19760008/19760008_2>. Luettu 18.10.2016
- FINLEX (21.8.1991): 60/1991 Asetus lapsen oikeuksia koskevan yleissopimuksen voimaansaattamisesta sekä yleissopimuksen eräiden määräysten hyväksymisestä annetun lain voimaantulosta. Saatavilla
<<http://www.finlex.fi/fi/sopimukset/sopsteksti/1991/19910060#idm1493184>>. Luettu 18.10.2016.
- FINLEX (1.5.1999): 493/1999 Laki maahanmuuttajien kotouttamisesta ja turvapaikanhakijoiden vastaanotosta. Saatavilla
<<http://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/1999/19990493>>.
- FINLEX (11.6.1999) 1999/731: Suomen perustuslaki. Saatavilla
<<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1999/19990731#L2P9>>. Luettu 19.10.2016.
- FINLEX (30.12.2010): 1386/2010 Laki kotoutumisen edistämisestä. Saatavilla
<<http://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2010/20101386>>.
- FINLEX (30.12.2014): 2014/1325 Yhdenvertaisuuslaki. Saatavilla
<<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2014/20141325#L3P8>>. Luettu 10.11.2016.
- Gibson, Margaret A. (2001): Immigrant Adaptation and Patterns of Acculturation. Human Development. 2001, Vol 44, 19 – 23. Saatavilla
<<http://www.karger.com/Article/Abstract/57037>>, luettu 5.12.2016.
- Hallamaa, Teemu (Yle 7.1.2015): Ranskalaislehden toimitukseen tehdyn hyökkäyksen uhriluku kasvaa. Saatavilla
<http://yle.fi/uutiset/ranskalaislehden_toimitukseen_tehdyn_hyokkayksen_uhriluku_kasvaa/7723471>, luettu 7.12.2015.
- Hirsjärvi, Sirkka & Helena Hurme (2008): Tutkimushaastattelu: teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki. Gaudeamus. E-kirja.
- HS 13.11.2015: 129 kuoli terrori-iskussa Pariisiin - yhteenvedo viikonlopun tapahtumista. Saatavilla <<http://www.hs.fi/ulkomaat/a1447414012942>>, luettu 7.12.2015.

- Intke-Hernandez, Minna & Gunilla Holm (2015): Migrant Stay-At-Home Mothers Learning to Eat and Live the Finnish Way. Julkaisussa Nordic Journal of Migration Research. Volume 5, Issue 2, s. 75–82. Saatavilla <<http://www.degruyter.com/view/j/njmr.2015.5.issue-2/njmr-2015-0012/njmr-2015-0012.xml?format=INT>>.
- JYU: Koppa. Sosiaalinen konstruktionismi. Saatavilla <<https://koppa.jyu.fi/avoimet/hum/menetelmapolkuja/menetelmapolku/tie-teenfilosofiset-suuntaukset/sosiaalinen-konstruktionismi>>, luettu 27.7.2017.
- Jyvälän setlementti: Kurssit. Saatavilla <<http://jyvala.fi/index.php?page=kurssit>>, luettu 27.8.2017.
- Jyvälän setlementti a: Avaimet onnistumiseen. Saatavilla <<http://jyvala.fi/index.php?page=avaimet-onnistumiseen>>, luettu 27.8.2017.
- Jyväskylän kaupungin osallisuusohjelma (2015). Saatavilla <http://www.jyvaskyla.fi/instancedata/prime_product_julkaisu/jyvaskyla/embeds/jyvaskylawwwstructure/78306_Jyvaskylan_osallisuusohjelma_hyvak-syttu_20150928.pdf>. Luettu 13.11.2016.
- Jyväskylän monikulttuurisuusohjelma 2013 – 2016 (2013). Saatavilla <www.jyvaskyla.fi/instancedata/prime_product_julkaisu/jyvaskyla/embeds/jyvaskylawwwstructure/70450_Monikulttuurisuusohjelma6.pdf>, luettu 8.11.2016.
- Kurtti, Aira (2010): Erilaiset politiikat ja toimintaperiaatteet maahanmuuttajien kotouttamisohjelmissa. Sosiaalityön lisensiaatin tutkielma. Lapin yliopisto.
- KvaliMOTV: Sosiaalinen konstruktionismi. Saatavilla <http://www.fsd.uta.fi/menetelmaopetus/kvali/L5_6.html>, luettu 27.7.2017.
- KYT: Keski-Suomen Yhteisöjen Tuki. Saatavilla <<http://www.kyt.fi/>>. Luettu 16.1.2017.
- KYT a: Keski-Suomen Yhteisöjen Tuki. Hallitus. Saatavilla <<http://www.kyt.fi/index.php/hallitus>>. Luettu 16.1.2017.
- KYT b: Keski-Suomen Yhteisöjen Tuki. Työkompassi II -projekti. Saatavilla <<http://www.kyt.fi/index.php/tyokompassi-ii-projekti>>. Luettu 16.1.2017.
- KYT c: Keski-Suomen Yhteisöjen Tuki. Mä oon mukana! Saatavilla <<http://www.kyt.fi/index.php/ma-oon-mukana>>. Luettu 16.1.2017.

KYT d: Keski-Suomen Yhteisöjen Tuki. Yhteisöstä voimaa. Saatavilla

<http://www.kyt.fi/index.php/yhteisoestae-voimaa>>. Luettu 16.1.2017.

KYT e: Keski-Suomen Yhteisöjen Tuki. Info-Gloria. Saatavilla

<http://www.kyt.fi/index.php/info-gloria>>. Luettu 16.1.2017.

Lautiola, Hannele (2013): Kumppanuutta kotouttamisen kentillä – Esimerkkejä järjestöjen ja viranomaisten yhteistyöstä kotouttamisessa. Suomen Kulttuurirahasto. Saatavilla

www.kotouttaminen.fi/files/39026/Kumppanuutta_kotouttamisen_kentilla.pdf>. Luettu 3.12.2016.

Leemann, Lars & Riitta-Maija Hämäläinen (2016): Asiakasosallisuus, sosiaalinen osallisuus ja matalan kynnyksen palvelut. Yhteiskuntapolitiikka 5/2016, vol 81, 586 – 594. Saatavilla <http://www.julkari.fi/handle/10024/131350>>. Luettu 1.12.2016.

Lehtovaara, Susanna (2016): Suomenkielen taito tukee ikääntyvien maahanmuuttajien osallisuutta. Kieli, koulutus ja yhteiskunta, 10.5.2016. Saatavilla

<http://www.kieliverkosto.fi/article/suomen-kielen-taito-tukee-ikaantyvien-maahan-muuttaneiden-osallisuutta/>>. Luettu 1.12.2016.

Maahanmuuttovirasto: Maahanmuuttoviraston myöntämät ensimmäiset oleskeluluvat ja Suomen kansalaisuuden saaneet 2015. Saatavilla

http://www.migri.fi/download/64996_Tilastograafit_2015_valmis.pdf?648f1dee21bdd388>, luettu 10.10.2016.

Maahanmuuttovirasto a: Vierailu Suomeen. Saatavilla

http://www.migri.fi/tietoa_muualla/vierailu_suomeen>, luettu 12.10.2016.

Maahanmuuttovirasto b: Opiskelu Suomessa. Saatavilla

http://www.migri.fi/opiskelu_suomessa>, luettu 12.10.2016.

Maahanmuuttovirasto c: Työskentely Suomessa. Saatavilla

http://www.migri.fi/tyoskentely_suomessa>, luettu 12.10.2016.

Maahanmuuttovirasto d: Toimeentuloedellytys. Saatavilla

http://www.migri.fi/perheenjasenen_luokse_suomeen/toimeentuloedellytys>, luettu 12.10.2016

- Maahanmuuttovirasto e: Työnteko ilman oleskelulupaa. Saatavilla
<http://www.migri.fi/tyoskentely_suomessa/tyonteko_ilman_oleskelulupaa>, luettu 12.10.2016.
- Maahanmuuttovirasto f: Turvapaikka ja kansainvälinen suojelu. Saatavilla
<http://www.migri.fi/turvapaikka_suomesta/turvapaikan_hakeminen/paatos/turvapaikka_ja_kansainv%C3%A4linen_suojelu>, luettu 12.10.2016.
- Maahanmuuttovirasto g: Oleskelulupa muulla perusteella. Saatavilla
<http://www.migri.fi/turvapaikka_suomesta/turvapaikan_hakeminen/paatos/oleskelulupa_muulla_perusteella>, luettu 12.10.2016.
- Maahanmuuttovirasto h: Miten kiintiöpakolaiset valitaan. Saatavilla
<http://www.migri.fi/turvapaikka_suomesta/kiintiopakolaiset/miten_kiintiopakolaiset_valitaan>. Luettu 14.10.2016.
- Maahanmuuttovirasto i: Kiintiöpakolaiset. Saatavilla
http://www.migri.fi/turvapaikka_suomesta/kiintiopakolaiset. Luettu 14.10.2016.
- Maahanmuuttovirasto j: Paluumuutto. Saatavilla <<http://www.migri.fi/paluumuutto>>. Luettu 14.10.2016.
- Maahanmuuttovirasto k: Syntyperäisen suomalaisen jälkeläinen. Saatavilla
<http://www.migri.fi/paluumuutto/syntyperaisen_suomalaisen_jalkelainen>. Luettu 14.10.2016.
- Maahanmuuttovirasto l: Muulla perusteella Suomeen. Saatavilla
<http://www.migri.fi/muulla_perusteella_suomeen>. Luettu 14.10.2016.
- Maahanmuuttovirasto m: Lupatyypit. Saatavilla
<<http://www.migri.fi/oleskeluluvat/lupatyypit>>. Luettu 14.10.2016.
- Maahanmuuttovirasto n: EU-kansalaiset ja Pohjoismaiden kansalaiset. Saatavilla
<http://www.migri.fi/tietoa_muualla/eu-kansalaiset_ja_pohjoismaan_kansalaiset>. Luettu 16.10.2016.
- Maijala, Hanna-Mari (2014): Maahanmuuttajien kotouttaminen liikunnan avulla.
- Miettinen, Anneli: Maahanmuuttajat. Väestöntutkimuslaitos. Saatavilla
<http://www.vaestoliitto.fi/tieto_ja_tutkimus/vaestontutkimuslaitos/tilastot/maahanmuuttajat/>, luettu 5.10.2016.

- Monikulttuurikeskus Gloria: Monikulttuurikeskus Glorian esittely. Saatavilla
<<http://www.monikulttuurikeskus-gloria.fi/portal/index.php/glorian-esittely>>. Luettu 17.1.2017.
- Monikulttuurikeskus Gloria a: Monikulttuurikeskus Gloria, toiminta. Saatavilla
<<http://www.monikulttuurikeskus-gloria.fi/portal/index.php/gloriassa-tapahtuu>>. Luettu 17.1.2017.
- Niemitalo, Mirja (Kaleva 24.11.2015): Sipilä järkyttyi Kempeleen raiskausepäilystä - varoittaa tuomitsemasta mitään ihmisryhmää. Saatavilla
<<http://www.kaleva.fi/uutiset/kotimaa/sipila-jarkyttyi-kempeleen-raiskausepailysta-varoittaa-tuomitsemasta-mitaan-ihmisryhmaa/713187/>>, luettu 7.12.2015.
- Oosi, Riikka (Yle 28.9.2015): Turvapaikanhakijat näkyvät viiveellä myös työllistymispalveluissa – asiakasmäärän odotetaan kasvavan huomattavasti.
- Osallisena Suomessa (2013): Osallisena Suomessa – kokeiluhankkeiden satoa. Tarnanen, Mirja, Sari Pöyhönen, Maija Lappalainen ja Sari Haavisto (toim.). Jyväskylän yliopisto, Soveltavan kielentutkimuksen keskus; Suomen Kulttuurirahasto; Svenska kulturfonden; Jyväskylä & Helsinki 2013. Luettu 30.11.2016.
- Paremmiin yhdessä: Paremmiin yhdessä, etusivu. Saatavilla
<<http://www.paremminyhdessa.org/>>. Luettu 17.1.2017.
- Paremmiin yhdessä a: Paremmiin yhdessä ry. Saatavilla
<<http://www.paremminyhdessa.org/about/>>. Luettu 17.1.2017.
- Paremmiin yhdessä b: Paremmiin yhdessä, toiminta. Saatavilla
<<http://www.paremminyhdessa.org/toiminta/>>. Luettu 17.1.2017.
- Poliisi: Ulkomaalaisluvut, Euroopan unioni. Saatavilla
<<http://poliisi.fi/ulkomaalaisluvut/eu>>. Luettu 12.10.2016.
- Poliisi, 2015: Laittoman maahantulon torjunnan raportti vuosi 2014. Saatavilla
<https://www.poliisi.fi/tietoa_poliisista/julkaisut/prime101/prime232_fi.aspx?docID=29233>, luettu 14.10.2016.
- Rapo, Markus (2011): Kuka on maahanmuuttaja? Tieto&trendit 1/2011. Tilastokeskus. Saatavilla <http://www.stat.fi/artikkelit/2011/art_2011-02-15_003.html?S=0>.

- Saksela-Bergholm, Sanna (2009): Immigrant Associations in the Metropolitan Area of Finland – Forms of Mobilisation, Participation and Representation. Swedish School of Social Science, University of Helsinki. Saatavilla <<https://helda.helsinki.fi/handle/10138/23451>>. Luettu 5.12.2016.
- Saukkonen, Pasi (2013): Erilaisuuksien Suomi – Vähemmistö- ja kotoutumispolitiikan vaihtoehdot. Gaudeamus Oy.
- Siisiäinen, Martti (2010): Osallistumisen ongelma. Kansalaisyhteiskunta, 1, 8 – 40. Saatavilla <<https://jyx.jyu.fi/dspace/handle/123456789/51749>>. Luettu 14.12.2016.
- Siisiäinen, Martti (2014): Four Faces of Participation. Teoksessa Matthies, Aila-Leena & Lars Uggerhøj (Toim.): Participation, Marginalization and Welfare Services – Concepts, Politics and Practices Across European Countries. Ashgate Publishing Limited, Farnham 2014, 29 – 45.
- Silvasti, Tiina (2014): Sisällönanalyysi. Teoksessa Massa, Ilmo (Toim.): Polkuja yhteiskuntatieteelliseen ympäristötutkimukseen. Gaudeamus Oy, Helsinki, 2014, 33 – 48.
- Sisäministeriö: Laittoman maahanmuuton torjunta. Saatavilla <http://www.intermin.fi/fi/maahanmuutto/laittoman_maahanmuuton_torjunta>. Luettu 14.10.2016.
- Sisäministeriö a: Kotoutuminen. Saatavilla <<http://www.intermin.fi/fi/maahanmuutto/kotoutuminen>>. Luettu 24.10.2016.
- Sisäministeriö b: Turvapaikanhakijat. Saatavilla <<http://www.intermin.fi/fi/maahanmuutto/turvapaikanhakijat>>, luettu 8.11.2016.
- Sisäministeriö (2013): Valtioneuvoston periaatepäätös maahanmuuton tulevaisuus 2020 -strategiasta. Saatavilla <http://www.intermin.fi/download/51686_Maahanmuuton_tulevaisuus_2020_LOW-res_FINNISH.pdf?5d7d3b9fd601d188>. Luettu 16.10.2016.
- Sosiaali- ja terveysministeriö (2012): Sosiaali- ja terveydenhuollon kansallinen kehittämissuunnitelma KASTE 2012 – 2015. Saatavilla

- <http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/74066>>. Luettu 30.11.2016.
- TEM (2012): Valtion kotouttamisohjelma - painopisteet vuosille 2012 - 2015. Saatavilla http://www.tem.fi/files/34181/TEMjul_27_2012_web.pdf>, luettu 21.9.2016.
- TEM (2013): Osallisena Suomessa -hankkeen arviointiraportti. Saatavilla <http://tem.fi/documents/1410877/2864661/Osallisena%20Suomessa%20hankkeen%20arviointiraportti%2010122013.pdf/2e774d9d-3062-4d27-bd79-ffc66a4db9c8>>. Luettu 30.11.2016.
- TEM a: Maahanmuutto ja kotoutuminen Suomessa. Saatavilla http://www.kotouttaminen.fi/kotouttaminen/tyon_tueksi/tyokalut/maahanmuuton_ja_kotoutumisen_tietopaketti>. Luettu 13.12.2016.
- Tilastokeskus a: Maahanmuuttajat väestössä. Saatavilla <http://www.stat.fi/tup/maahanmuutto/maahanmuuttajat-vaestossa>>, luettu 6.10.2016.
- Tilastokeskus b: Vieraskieliset. Saatavilla <http://www.stat.fi/tup/maahanmuutto/index.html/maahanmuuttajat-vaestossa/vieraskieliset>>, luettu 7.10.2016.
- Tilastokeskus c: Muuttoliike. Saatavilla <http://www.stat.fi/tup/maahanmuutto/index.html/tup/maahanmuutto/muuttoliike.html>>, luettu 7.10.2016.
- Tilastokeskus d: Työllisyys ja työttömyys vuonna 2015. Työvoimatutkimus 2015. Saatavilla http://www.tilastokeskus.fi/til/tyti/2015/13/tyti_2015_13_2016-04-12_kat_002_fi.html>. Luettu 17.10.2016.
- Tilastokeskus e: Väestö. Saatavilla http://tilastokeskus.fi/tup/suoluk/suoluk_vaesto.html>, luettu 3.10.2016.
- Tilastokeskus 25.3.2014: Maahanmuuttajaväestö lähes kymmenkertaistunut 20 vuodessa. Saatavilla http://www.tilastokeskus.fi/ajk/tiedotteet/2014/uutinen_010_2014-03-25.html>.
- Tilastokeskus 2.10.2015: Ulkomaalaistaustaiset työllistyivät vuonna 2013 yleisimmin siivouspalveluihin. Saatavilla

<http://www.stat.fi/til/tyokay/2013/03/tyokay_2013_03_2015-10-02_tie_001_fi.html>. Luettu 17.10.2016.

Tilastokeskus 30.10.2015: Nuorten osuus väestöstä uhkaa yhä pienentyä. Saatavilla <http://tilastokeskus.fi/til/vaenn/2015/vaenn_2015_2015-10-30_tie_001_fi.html>.

Tilastokeskus 23.9.2016: Joka kymmenes 25 – 44-vuotias on ulkomaalaistaustainen. Saatavilla <http://www.stat.fi/til/vaerak/2015/01/vaerak_2015_01_2016-09-23_tie_001_fi.html>.

Tulli: EU-, Eta-, Efta- ja Shengen-maat. Saatavilla <http://www.tulli.fi/fi/suomen_tulli/tulli_tutuksi/termit_selviksi/EU_Eta_Efta_Schengen/>. Luettu 19.10.2016.

Tuomi, Jouni & Anneli Sarajärvi (2011): Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki. Tammi.

Uggerhøj, Lars (2014): Participation or Marginalization: How Different Perspectives Lead Towards a Democratic Direction. Teoksessa Matthies, Aila-Leena & Lars Uggerhøj (Toim.): Participation, Marginalization and Welfare Services – Concepts, Politics and Practices Across European Countries. Ashgate Publishing Limited, Farnham 2014, 277 – 293.

YK: Suomi ihmisoikeustoimijana. Saatavilla <<http://www.yk.fi/node/466>>. Luettu 18.10.2016.

Valtion kotouttamisohjelma vuosille 2016 – 2019. Saatavilla <http://tem.fi/documents/1410877/3181440/Valtion_kotouttamisohjelma_vuosille_2016-2019.pdf/5d99abfe-0889-4eec-9a66-8e5bf587c1f7>, luettu 11.11.2016.

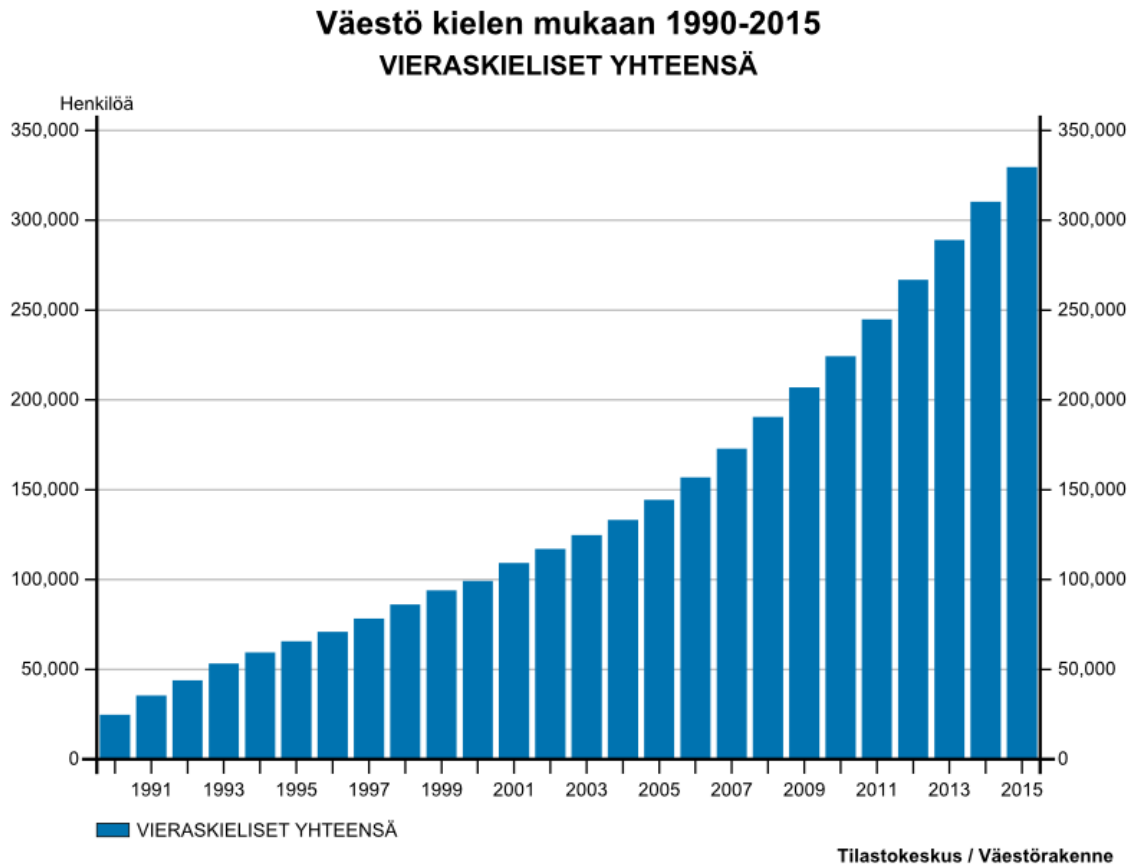
Wari ry: Kotisivu. Saatavilla <<http://www.wari.fi/index.html>>. Luettu 16.1.2017.

Yle 11.2.2016: Suomi karkotti ennätysmäärän ulkomaalaisia – taustalla Sellon ampumavälikohtaus. Kirjoittaja: Eero Mäntymää. Saatavilla <<http://yle.fi/uutiset/3-8665331>>. Luettu 16.10.2016.

Liitteet

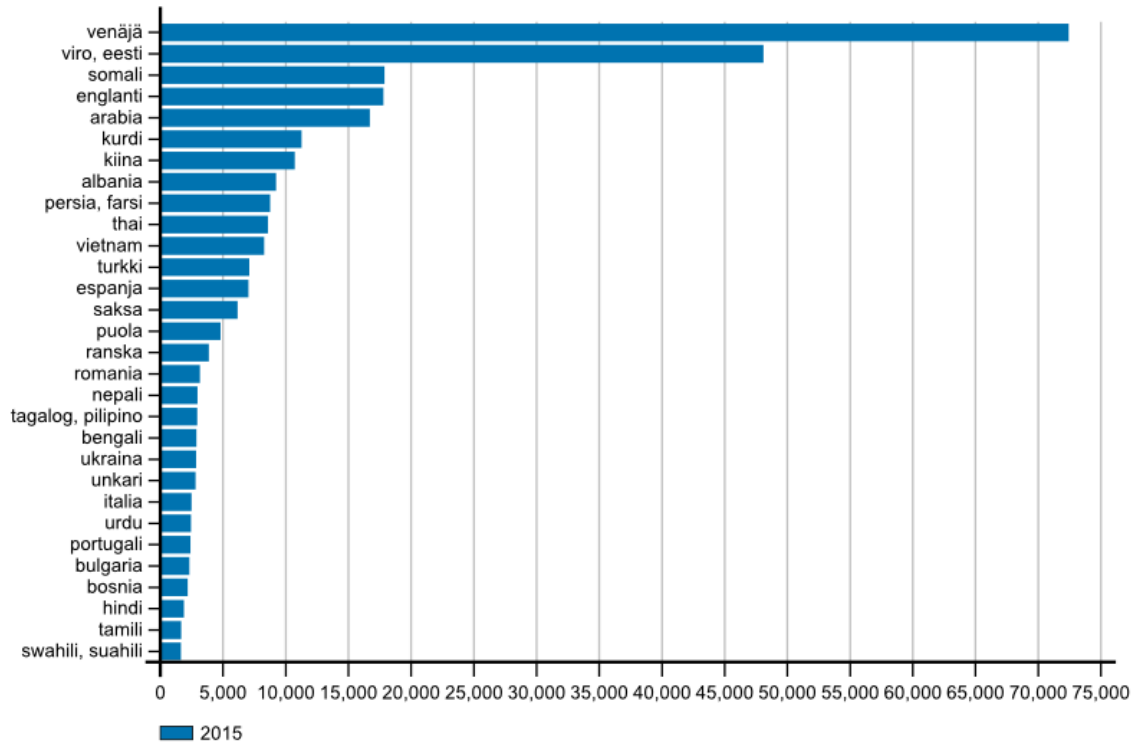
Liite 1: Väestö kielen mukaan 1990 – 2015. Vieraskieliset. Tilastokeskus. Saatavilla

<<http://www.stat.fi/tup/maahanmuutto/index.html/maahanmuuttajat-vaestossa/vieraskieliset>>.

Liite 2: Suurimmat vieraskielisten määrät 2015. Vieraskieliset. Tilastokeskus. Saatavilla <<http://www.stat.fi/tup/maahanmuutto/index.html/maahanmuuttajat-vaestossa/vieraskieliset>>.

Suurimmat vieraskielisten määrät 2015

Tilastokeskus / Väestörakenne

Liite 3: Haastattelurunko

Taustatiedot

- Ikä
- Koulutus
- Ammatti? Organisaatio/yhdistys jolle työskentelee tai jossa toimii?
- Kuinka suuresta organisaatiosta on kyse? Kuinka moni organisaatiossa työskentelee osallistamisen parissa (arviolta)?
- Kauanko haastateltava on ollut mukana toiminnassa maahanmuuttajien osallistamiseksi?
- Päätös maahanmuuttajien osallisuuden edistämisestä. Onko toiminnalle ideologista motiivia// Onko itsellä toimintaan osallistumiseen jotain arvoihin liittyviä syitä tai jotain muita syitä?

Päivittäinen työ / työ

- Mitä maahanmuuttajien osallisuus tai osallistaminen tarkoittaa haastateltavalle?
 - Mitä on maahanmuuttajien osallisuuden edistäminen? Mihin pyritään?
- Keitä osallistetaan? Millainen tausta osallistettavilla on?
 - Etnisyys, ikä, sukupuolijakauma?
 - Onko jokin ryhmä erityisasemassa?
- Minkälaista maahanmuuttajien osallisuutta edistävää toimintaa järjestetään?
 - Kuinka usein sitä järjestetään?
 - Onko toiminnalla jotain painopistettä? Minkälaiseen osallisuuteen järjestön tai organisaation osallistaminen suuntautuu tai keskittyy? // Onko jotain, josta maahanmuuttajat pyritään saamaan erityisesti osallisiksi?
 - Onko muunlaisia osallistamisen keinoja?
- Perustuvatko toiminnan keinot osallisuuden edistämisessä johonkin? Onko henkilön itsensä työssään saama tuki ja ohjeistus riittävää?
- Milloin osallistaminen on onnistunut?
 - Mistä onnistumisen kokemukset tulevat?

- Miten maahanmuuttajat löytävät tiensä tai miten heitä tavoitellaan osallistamistoimien pariin?
 - Etsitäänkö jonkinlaisia henkilöitä aktiivisesti vai löytävätkö he itse paikalle jotakin kautta?
 - Onko ihmisiä pakotettu mukaan?
 - Miten kantaväestön edustajat löytävät mukaan toiminnan pariin tai miten heitä tavoitellaan mukaan toimintaan?
- Toimitaanko organisaatiossa jonkin ohjeistuksen mukaan?
 - Mistä ohjeistus työhön tulee?
 - Onko ohjeistus toimintaan riittävää tai yhdenmukaista/selkeää?
- Millaisia taitoja maahanmuuttajien parissa työskentelältä henkilöltä vaaditaan?
 - Koulutetaanko työhön/toimintaan?
- Onko järjestön toiminnassa mukana jo aiemmin kotoutuneita maahanmuuttajia?
- Kaksisuuntaisuus; harjoitetaanko kantaväestön suuntaan tai kantaväestön kanssa jonkinlaista toimintaa maahanmuuttajien osallisuuden edistämiseksi? (Seurat, järjestöt, kyläyhteisöt, asukkaat yms.).
- Miten maahanmuuttajat/toiminnan kohteet vaikuttavat itse osallistamistoimintaan tai osallistamistoimien sisältöön?
 - Millaisia osallisuuteen liittyviä toiveita toiminnassa asiakkaina olevilla maahanmuuttajilla on?
 - Antavatko maahanmuuttajat toiminnasta palautetta? Kuinka palautteeseen on vastattu?
- Osallistamisen yhteydessä puhutaan usein ”matalan kynnyksen” palveluista. Minkälaisia esteitä palveluihin tai toimintaan osallistumisesta poistetaan?
- Minkälaisia taitoja maahanmuuttajalta vaaditaan, jotta tämä pääsisi käsiksi osallisuuteen?
- Onko Jyväskylässä riittävästi tilaisuuksia maahanmuuttajien osallisuudelle?
 - Onko maahanmuuttajilla mahdollisuuksia kumppanuuteen ja yhteistoimintaan tai vaikuttamiseen?

Yhteistyö ja resurssit

- Miten osallistamisosaaminen ja tieto hyvistä käytännöistä liikkuvat toimijoiden ja eri järjestöjen välillä tai organisaation sisällä?
 - Tekevätkö järjestöt yhteistyötä? Minkä tahojen kanssa? (Mainitaanko maahanmuuttajien järjestöjä).
 - Yhteistyö järjestön ja kunnallisen/alueellisen hallinnon välillä?
 - Yhteistyö järjestöjen välillä? (Muiden tahojen nimet?)
 - Yhteistyö omassa järjestössä?
 - Yhteistyö maahanmuuttajien järjestöjen kanssa?
 - Onko toiminnassa mukanaolevilla tahoilla jonkinlaista hierarkiaa?
 - Kuinka yleisiä ovat toiminnan kautta maahanmuuttajille syntyvät ystävyyssuhteet kantaväestöön tai toisiin maahanmuuttajiin?

Osallistamisen haasteet

- Onko jokin haastavaa tai erityisen haastavaa?
 - Voiko osallistamisessa epäonnistua?
 - (Syrjäytyminen?)
 - Kielelliset valmiudet ja kulttuurierot haasteina käytännön työssä?
- Rasismi ja syrjintä
 - Kantaväestöstä maahanmuuttajaryhmiin suuntautuva
 - Vähemmistöistä kantaväestöön suuntautuva
 - Maahanmuuttajaryhmien välinen
 - Jos rasismia ja syrjintää on todettu, miten siihen on pyritty puuttumaan tai vaikuttamaan järjestön tai henkilön itsensä toimesta?
 - Miten syrjinnän eteenpäin raportointiin on reagoitu?
 - Mikä on yleinen ilmapiiri osallisuustoiminnan kohteena olevien maahanmuuttajien keskuudessa? Tuntevatko he olonsa turvalliseksi?
 - Kuinka todellinen konfliktien uhka työssä on? Tuntevatko työntekijät olonsa turvalliseksi? Miten konflikteihin puututaan?
- Onko toiminnalle tarjolla riittävästi resursseja?

- Tilat, palvelut, ohjaus ja neuvonta, väestöryhmien väliset kohtaumahdollisuudet, asennetyö?
- Millaisia pyyntöjä toimijoille esitetään maahanmuuttajien tai kantaväestön suunnalta? Entä toisilta järjestöiltä?
- Mitä muita esteitä haastateltava näkee maahanmuuttajien täysimääräisen yhteisön jäsenyyden tiellä? (Esim. kielitaito?).
- Saako maahanmuuttajien osallisuus riittävästi ansaitsemaansa huomiota? Kuinka hyvin valtaväestö on perillä ilmiöstä?

Nykytilanne

- Mikä on maahanmuuttajien osallisuuden tila Jyväskylässä? Onko osallistamistoiminnassa jotain kehitettävää? Mitä niiden suhteen aiotaan tehdä?
- Kuinka hyvin maahanmuuttajat ovat tietoisia paikallisista palveluista ja tapahtumista?_Ottavatko maahanmuuttajat osaa niihin?
- Onko toiminta nykyisessä laajuudessaan riittävää? Pitäisikö jotain tehdä osallisuuden suhteen eri tavalla?
- Onko haastateltava yleisellä tasolla tyytyväinen toimintaan? Kokevatko maahanmuuttajat itsensä osaksi yhteisöä ja kokeeko paikallinen kantaväestö maahanmuuttajat osaksi yhteisöä?

Liite 4: Aineisto koodeina.

TOIMINTA (41)	TOIMINTA			
1. Suomenkielen opetus	Kielenopetus	h1, h2, h3, h5, h6, h7, h8	1	h1, h2, h3, h5, h6, h7, h8
2. Toiminnan laajuus	Kerhotoiminta	h1,	3,24, 25	h1, h5, h6, h8
3. Kerhotoiminta	Vapaaehtoiset	h1, h5, h6, h8	5	h1, h2, h3, h5, h6, h7,
4. Toiminnan tavoitteet	Monikulttuurisuus ja kotouttaminen	h1, h2, h3,	6, 7, 8, 10, 34, 35, 155, 156, 157, 158, 161,	h2, h3, h4, h5, h6, h7, h8
5. Vapaaehtoistyöntekijät	Koulutukset	h1, h2, h3, h5, h6, h7	9, 33, 36, 37, 38,	h2, h7, h8,
6. Dialogin edistäminen	Neuvonta/opastus	h2	11, 22, 23	h3, h4, h5, h6
7. Monikulttuuriset tapahtumat	Toimijuus (ja vaikuttaminen)	h2, h3, h4, h5, h6, h7, h8	12, 18, 13, 40, 41, 215	h3, h4, h5, h7, h8
8. Kulttuuriin tutustuttaminen	Matala kynnyks	h2, h5, h7	14, 28, 214,	h3, h5,
9. Lupakoulutukset	Asiantuntijuus	h2,	17, 21, 20	h4, h6,
10. Kotouttaminen/integrointi	Jäjestöjen tukeminen	h2, h5	19	h4
11. Neuvonta ja ohjaus	Leiritoiminta	h3, h4, h6,	26	h5
12. Toimijuuden vahvistaminen	Diakonia	h3	27,28	h5
13. Demokratia-asiat	Lahjoitukset	h3	29	h5
14. Matalan kynnyksen toiminta	Infoa suomalaisille	h3	30	h6
15. V.E. osallistuminen	Ammattilaisten mentorointi	h3	31,32	h6
16. Jalkautuminen	Asuntolatoiminta	h3, h6	39	h8
17. Projektien ohjaus		h4		
18. Maahanmuuttajien aktivointi		h4, h5, h7		
19. Yhdistysten tukeminen		h4		
20. Maahanmuuttajanäkökuuma		h4,		
21. Asiantuntijuus/suunnittelu		h4, h6		
22. Vertaistuki		h4,		
23. Kohtaaminen ja päivytyys,		h5		
24. Kahvilatoiminta		h5		
25. Kirpputori		h5		
26. Leirien järjestäminen		h5		
27. Diakoniatyö		h5		
28. Vähäosaisimpien auttaminen		h5		
29. Lahjoitukset		h5		
30. Infoa suomalaisille		h6		

OHJEET (8)		OHJEET		
42. Omat ohjeet	h1, h2, h3, h4, h6, h7, h8	Omat ohjeet	42, 43	h1, h2, h3, h4, h6, h7, h8
43. Yhdessä pähkäily	h1	Kokemus	45, 46,	h3, h6
44. Joustavuus	h1	Yhteistyönä	47	h3
45. Kertään tarve	h3, h6	Hädänalailaisten autto	48	h5
46. Kokemukseen perustuva	h3, h6	Rahoittajan vaikutus	49	h7
47. Yhteistyökumppanit mukana	h3	Valtakunnallinen ops	50	h8
48. Hädänalaisimpien autto	h5			
49. Rahoittaja vaikuttaa	h7			
50. Valtakunnallinen op.suunn.	h8			
YHTEISTYÖ JA VERKOSTOT (40)	KATSO LISÄÄ TIED&MAP	YHTEISTYÖ JA VERKOSTOT		
51. Aluehallintovirasto	h2	Viranomaiset	52	h2, h3, h8
52. Viranomaiset	h2, h3, h8	Oppilaitokset	53	h3, h6, h8
53. Oppilaitokset	h3, h6, h8	Kaupunki	57	h4, h6, h8
54. Muut järjestöt	h3	Gloria	60	h5, h7, h8
55. Maahanmuuttajajärjestöt	h3	Yhteistyö tärkeää	64, 68	h5, h6
56. Yhteistyökumppanit	h3	Yhteistyö	65, 66, 67, 81	h3, h4, h5, h7
57. Kunta/kaupunki	h4, h6, h8			
58. Kotouttamispalvelut	h5			
59. Sosiaalityöntekijät	h5			
60. Gloria	h5, h7, h8			
61. Monikulttuurisen työn yhdistykset a projektit	h5			
62. Avaimet ornistumiseen -projekti	h5			
63. Jyvään setlementti	h5, h7			
64. Yhteistyön tärkeys	h5, h6			
65. Yhteistyö toiminnan suunnittelemisessa	h3			
66. Yhteistyö palveluiden tarjoamisessa	h3, h4, h5			
67. Toimijoiden yhteiset koulutukset	h5			
68. Verkostot voimavara	h5			
69. Koto-kaveri	h5			

99. Suomenkielentaidottomat	h1, h2, h3	Lähi-itä, arabit	100,101, 106, 107	h1, h2,
100. Irakilaiset	h1, h2	Agfaanit	102	h1, h2, h5, h8
101. Iranilaiset	h1, h5	Jollain tapaa estyneet	103	h1
102. Afganistanilaiset	h1, h2, h5, h8	Korkeakoulutettuja	104	h2, h3, h7, h8
103. Jollain tapaa estyneet	h1	Saharan e.puolinen Afrikka	105, 124, 127, 300	h2, h5, h8
104. Korkeakoulutetut	h2, h3, h7, h8	Venäjä, ex-NL	108, 109, 111, 112, 113	h2, h5, h8
105. Saharan eteläpuolinen Afrikka	h2,	Siirtolaiset	110,126	h2, h5,
106. Arabilaiset	h2	Nuoria n. 20 – 40 vuotiaita	115, 129, 130,	h2, h6, h7, h8
107. Syyrialaiset	h2	Muslimit	116	h2,
108. Venäläiset	h2, h5	Maahanmuuttajajärjestöt	118	h4
109. ex-NL alueilta tulleet	h2	Yksinäiset, vähävaraiset	119, 120, 123	h5, h7,
110. Puolison perässä tulleet	h2	Vanhukset ja eläkeläiset	121	h5, h6,
111. Ukrainalaiset	h2, h8	Paluumuuttajat	122	h5
112. Valko-venäläiset	h2	Filippiiniläiset	128	h5
113. Kazakstanilaiset	h2	Kouluttamattomat	131	h7, h8
114. Turvapaikanhakijat	h2, h5, h8	Lapset ja lapsiperheet	299	h6
115. Nuoret miehet	h2			
116. Muslimit	h2			
117. Pitkäaikaistyöttömät	h4, h5			
118. Maahanmuuttajajärjestöt	h4			
119. Yksinäiset	h5			
120. Vähävaraiset	h5			
121. Eläkeläiset/vanhukset	h5, h6			
122. Paluumuuttajat	h5			
123. Syrjäytyneet	h5, h7			
124. Somalilaiset	h5			
125. Vaihto-opiskelijat	h5			
126. Siirtolaiset	h5			
127. Sudanilaiset	h5			
128. Filippiiniläiset	h5			
129. Työikäiset aktiivisimmat	h6			

130. Nuoret alle 30-v.	h7, h8				
131. Kouluttamattomat	h7, h8				
132. Työkkärin velvoittamat	h7				
133. Oleskeluluvattomat	h8				
299. Lapset ja lapsiperheet	h6				
300. Kongolaiset	h8				
TIEDOTUS JA MARKKINOINTI (18)		TIEDOTUS JA MARKKINOINTI			
134. Käynnit v-o keskuksissa	h1, h8	Jalkautuminen	134, 147, 149		h1, h6, h8,
135. Lehdissä tiedottaminen	h1	Lehdet, posterit	135,146, 148		h1, h5, h6
136. Ystävät levittävät tietoa	h1, h2, h3, h5, h8	Puskaradio	136, 142, 143		h1, h2, h3, h5, h8
137. Viranomaiset kertovat	h2, h3, h5	Viranomaiset	137, 150, 152,		h2, h3, h5, h7, h8
138. Oppilaitokset kertovat	h3	Oppilaitokset	138		h3
139. Toiset järjestöt, verkosto	h3, h5, h6, h8	Toiset järjestöt/verkosto	139, 140		h3, h5, h6, h8
140. Maahanmuuttajajärjestöt	h3	SoMe	141		h3,
141. Sosiaalinen media	h3	Sähköposti	144		h4
142. Hyvä toiminta houkuttimena	h3	Kotisivut/internet	145, 151,		h4, h5, h7
143. Viidakkorumpu, puskaradio	h3, h5				
144. Sähköpostilla tiedotus	h4				
145. Kotisivut	h4, h5				
146. Oma lehti	h5				
147. Henkilökohtainen kutsu	h6, h8				
148. Mainosposterit	h6				
149. Tapahtumissa tiedottaminen	h6				
150. TE-toimisto kertoo	h7, h8				
151. Internet	h7				
152. Työelämä tiedottaa	h8				
TOIMINNAN HAASTEET (12)		TOIMINNAN HAASTEET			
163. Toiminnan rahoitus on tiukilla	h1, h2, h4, h6, h7	Rahoitus tiukilla	163, 165,		h1, h2, h4, h6, h7
164. Henkilöstövaje	h1, h5,	Pulaa henkilökunnasta	164, 172		h1, h5, h6

165. Opetusmateriaalin puute	h2	Kapasiteetti ei riitä	166, 168, 169, 170, 171, 173, 174	h3, h5, h6, h7, h8
166. Kapasiteetti, asiakkaat	h3, h7, h8	Toiminta ei näy	167	h4
167. Toiminta ei näy	h4	Ei aikaa reflektoida	175	h8
168. Tilojen puute	h5, h7, h8			
169. Henkilökunta sairastunut	h5			
170. Tiloja menetetty	h5			
171. Priorisoinnin tarve	h6			
172. Toiminta liikaa vapaaehtoisten varassa	h6			
173. Ympäristötoiminnan puute	h7			
174. Turvapaikanhakijat haasteena	h8			
175. Ei aikaa reflektoida toimia	h8			
OSALLISUUS (34)	ks. tässä lisää osallisuudeksi	OSALLISUUS		
176. Kotoutumista, integrointi	h1, h2?, h5	Kotoutumista	176, 178	h1, h2?, h5,
177. Kielennyttö ja -oppiminen	h1	Kielenosaamista	177, 186	h1, h2,
178. Sopeutumista	h1	Suomalaisia ystäviä	179, 191, 207	h1, h2, h5, h6, h7, h8
179. Suomalaiset ystävät	h1, h5, h6, h8	Elämässä mukana	180, 185, 199, 202, 204, 208, 209, 210	h1, h2, h3, h4, h5, h6, h7
180. Elämässä mukana	h1, h3, h4, h5	Tilasta – ei hyvä	181, 184, 182, 183	h1, h4, h5, h6
181. Nykytila ei hyvä	h1, h4, h5	Vaikuttaja/toimija	187?, 192, 193, 194, 195, 196, 197, 198, 200, 201, 206, 207	h2, h3, h5, h6, h7, h8
182. Lupia vaikea saada	h1	Keskustelu	188	
183. Asunnottomuus	h1	Tilasta – hyvä	162, 189, 201, 190, 269, 270	h2, h3, (h5), h7, h8
184. Paljon tehtävissä	h1, h6	Koulut/opiskelijat vaikuttavat posititiivisesti	190, 162,	h2, h8,
185. Arkielämässä selviytymistä	h2, h5	Työllisyys	203, 205	h4, h5, h6
186. Arjen kielitaito	h2			
187. Demokratiaa	h2			
188. Keskustellen eteenpäin	h2			
189. Nykytila hyvä	h2, h3, h7, h8			
190. Korkeakoulut/opiskelijat luovat edullisen asennelmapiirin	h2, h8			
191. Hyväksyminen/ystävystyminen	h2, h5, h7			
192. Aktiivinen toimija	h3, h5, h6			

193. Suunnittelija	h3				
194. Toteuttaja	h3				
195. Vaikuttaja	h3, h5, h6, h7, h8				
196. Yhteiskunnan rakenteiden tuntemus	h3				
197. Mahdollisuuksien tuntemus	h3				
198. Velvollisuuksien tuntemus	h3, h4				
199. Itsenäisyys	h3				
200. Omien tavoitteiden edistäjä	h3, h7				
201. Osallisuus kasvanut päätöksenteossa	h3				
202. Olla tavallinen suomalainen/ tasavertaisuus	h4, h6, h8				
203. Työllisyys	h4, h5, h6				
204. Oman paikan löytäminen	h5				
205. Opiskelupaikka	h5				
206. Vaikuttamisen mahdollisuus	h6, h8				
207. Osa asuinalueitaan/yhteisöään	h6, h7, h8				
208. Vastavuoroinen muutoksen hakaisuus	h7				
209. Voimaantuminen	h7				
210. Osallistumisen mahdollisuus	h8				
OSALLISUUDEN EDELLYTYKSIÄ (18)					
217. Halu oppia kieltä	h1			OSALLISUUDEN EDELLYTYKSIÄ	
218. Ulospäinsuuntautuneisuus	h1		217, 220	Suomen kieli	h1, h3, h4, h5, h6, h7, h8
219. Avoimuus	h1, h7		218, 219, 231	Avoimuus	h1, h7,
220. Suomenkieli	h3, h4, h5, h6, h7, h8		217, 221, 223, 224, 225, 226, 228, 229, (233?), (234?)	Tahto, sinnikkyyys, kärsivällisyys	h1, h4, h6, h7, h8
221. Asenoituminen	h4		222, 227	Kulttuurien tuntemus	h4, h6,
222. Oman ja valtaväestön kulttuurin tuntemus	h4, h6		223, 232	Itsetuntemus	h4, h7
223. Tieto itsensä kehittämistarpeista/ itsetuntemus	h4, h7				
224. Aktiivisuus	h6, h7				
225. Sinnikkyyys, pitkäjänteisyys/ kärsivällisyys	h6, h8				
226. Halu vaikuttaa	h6				
227. Tiedon hankinta- ja käsittelytaidot	h6				

228. Valtava työ määrä	h6				
229. Ahkeruus	h7				
230. Liikkeelle lähtö/utelaisuus	h7				
231. Rohkeus, ennakkoluulottomuus	h7				
232. Omien tunteiden käsittelytaito	h7				
233. Aikaa, huomiota ja kunnioitusta	h8				
234. Samoista asioista puhuminen	h8				
235. Suhteellisuudentaju	h8				
OSALLISUUDEN HAASTEET (62)					
236. Maahanmuuttajaryhmien väliset jännitteet	h1, h2, h7, h8			Maahanmuuttajien väliset jännitteet	h1, h2, h7, h8
237. Naisen asema	h1, h6, h7			Naisten asema	h1, h6, h7
238. Kulttuurierot/tavat	h1, h2, h5, h7, h8			Kulttuurierot	h1, h2, h5, h7, h8
239. Luku- ja kirjoitustaito	h1			Kieli	h1, h2, h3, h4, h5, h7
240. Vastaanottokeskusten ankeat olot	h1, h8			Vastaanottokeskusten ankeus	h1, h8
241. Vihapuhe	h2, h3			Rasismi, syrjintä	h2, h3, h5, h6, h7, h8
242. Rasismi – huutelu	h2, h3, h5, h6, h7, h8			Epävarmuus	h2, h3, h4, h5, h7, h8
243. Epävarma tulevaisuus	h2, h8			Mielenterveys, syrjäytyminen	h2, h3, h4, h5, h6, h8
244. Riippuvaisuus viranomaisista	h2, h8			Työttömyys	h2, h3, h4, h5, h6, h8
245. Ei omaa päätätävaltaa	h2			Palvelut	h2, h3, h4, h5, h6, h8
246. Hakemusten pitkät jonot	h2			Opiskeluvalmius	h3, h4, h5, h6, h8
247. Mielenterveysongelmat	h2			Vaatimustaso	h3, h8
248. Työttömyys	h2, h3, h4, h5			Asunnottomuus	h3, h4, h5, h6
249. Ennakkoluulot työhönnotossa	h2, h3, h6, h8			Tiedon hankala saatavuus (vaikuttaa)	h1
250. Joidenkin kielikurssien maksullisuus	h2			Maahanmuuttajatoimijat harvassa	h6
251. Uuden pelko/ennakkoluulot	h2, h5, h8				h6
252. Pelonlietsonta	h2				
253. Palvelujen sähköistyminen	h3				
254. Lupa-asiat	h3				
255. Lisääntyvä palveluntarve	h3				
256. Kielikurssien pitkät jonot	h3, h4				

257. Taantuma/lamaantumisen	h3, h4, h7	288. Ujous/arkuus	h7
258. Heikot opiskeluvaihto	h3	289. Näkymätön/ulkopuolinen väestö	h7
259. Vihapuheen ja rasismien "normalisoituminen"	h3	290. Tuppi-suomalaiset	h8
260. Syrjäytyminen	h3, h4	291. Tietotekniikka	h8
261. Hyväksynnän puute	h3	292. Turvapaikanhakijoiden kuormittaminen	h8
262. Maahanmuuttajien osaamisen tunnistaminen	h3, h6	293. Opiskelukuntoisuus	h8
263. Kielitaito>muu pätevyys	h3, h5, h6	294. Asiakkaiden oireilevat traumat	h8
264. Yhteiskunnan korkea vaatimustaso	h4	295. Minä -pystyvyyden ylläpito ja	h8
265. Korkeat koulutusvaatimukset	h4, h8	296. Anopohja	h8
266. Palvelujen saatavuus heikentynyt	h4	297. Ennakkoluulot vahvoja pienillä	h8
267. Yksinäisyys/ei ystäviä	h5	298. Kotimaiset järjestöt eivät osallist	h8
268. Masentuneisuus	h5		
269. Koulutus kitkenyt rasismia	h5		
270. Erilaisuutta opittu sietämään	h5		
271. Työntekijöiden syytely	h5		
272. Erityistönmuoto/maahanmuuttajat erityisryhmänä	h5		
273. Suomenkieli/kielimuuri	h5, h7		
274. 2015 turvapaikanhakija- kriisi kärjisti tilanteen	h5, h8		
275. "Sananvapaus"	h5		
276. Väkivalta	h5		
277. Keskustelun polarisoituminen	h5		
278. Heikentynyt turvallisuus	h5		
279. Henkilökohtaisen kontaktin tarve	h5		
280. Tiedon puute tai vähäisyys	h6		
281. Ei selkeää paikkaa mistä etsiä tietoa (vaikuttaminen)	h6		
282. Piilorasismi	h6		
283. Palveluiden vaikuttavuuden vahvistaminen	h6		
284. Monikulttuurisuus>työ liikaa yhdistysten hartailu	h6		
285. Aktiiviset toimijat vähissä, kaikki korkeakoulutettuja miehiä	h6		
286. Naiset ulkopuolella	h6		
287. Matalan kynnyksen vaikuttamiskanavien tarve	h6		